

OSMANLI DEVLETİNİN 1700 - 1709 KUZEY SAVAŞI YILLARINDAKİ TUTUMU*

Yazan: V. E. ŞUTOY

Çeviren: Ö. CENAP EREN

Kuzey savaşının sürdüğü yıllar boyunca, Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa devletlerinin Rusya'ya karşı çevirdikleri entrikaların merkezi haline gelmişti. Gerçi, Rusya aleyhtarı bu güçler, Kuzey savaşının başlamasından önce de, İstanbul'da alenen faaliyette idiler. Fakat, Osmanlı Devletiyle barış andlaşmasını imzalamaya yetkili kılınan, Rusya Duma Meclisi üyelerinden Emelyan İgnatyeviç UKRAİNTSEV'in Osmanlı başkentine gelişi ile, bu faaliyetler özellikle canlılık kazanmış oldu.

Rusya'nın 1698 Karlofça Kongresinde Babiâli ile aktolunmuş iki yıllık bir mütarekesi vardı. Güneydeki komşu ile sağlam bir barışın, ya da uzun süreli bir mütarekenin "Bir miktar zayıyla bile olsa" akdi, Rusya'nın Kuzey savaşına girebilmesinin başta gelen ve kaçınılmaz şartını teşkil etmekte idi¹.

Bundan dolayı I. Petro (Deli Petro), barış andlaşmasını bir an evvel akdetmesi için UKRAİNTSEV'i çok sıkıştırıyordu².

Ancak, Rusya'nın katlandığı bazı fedakârlıklara rağmen, İstanbul'daki barış görüşmeleri uzadıkça uzuyordu.

Avrupa'nın içinde bulunduğu genel siyasî durumun ve yabancı devletler tarafından Osmanlı devletine yapılan baskıların da, İstanbul görüşmelerinin uzamasında etkisi vardı.

Zamanın deniz devletleri sayılan İngiltere ve Hollanda, bu sırada, Avusturya ile ittifak aktederek, İspanya veraseti yüzünden, Fransa'ya karşı savaşa hazırlanıyorlardı.

* Rusya çarı I. Petro'nun İsveç kralı XII. Karl'a karşı kazandığı zaferin 250. yıldönümü münasebetiyle, Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi "Slav Bilimleri Enstitüsü" 1959 yılında "POLTAVA ZAFERİ" adı altında bir eser yayımladı. Bu makale oradan alınmıştır. (Ö.C.E.).

¹ "Pis'ma i bumagi..." (Mektuplar ve belgeler), I. cilt, sayfa 307.

² Aynı eser, sayfa 332-333.

1698 senesinde, İngiltere, Hollanda ve Fransa, İsveç'le ayrı ayrı ittifak andlaşmaları akdemişlerdi. Buna dayanarak, her iki gruba dahil devletler, İsveç'in askerî yardımına güveniyorlardı.

Zira, deniz devletleri ve özellikle İngiltere, Rusya'nın Baltık denizine çıkmasına katıyetle karşı idiler. Gerek deniz devletleri, gerekse Fransa, İsveç'i kendi taraflarına çekmekle, Rusya'yı, İsveç'e karşı savaşamayacak bir duruma sokmağa gayret sarfediyorlardı. Bu sebepten dolayı, İstanbul'daki yabancı sefareter, UKRAİNTSEV'in oraya vardığı andan itibaren, Rusya ile Osmanlı devleti arasındaki barış görüşmelerini akamete uğratmak için ellerinden geleni yapıyorlardı.

UKRAİNTSEV, İstanbul'da, nüfuzlu bir Sırp olan Sava Vladislavoviç RAGUZİNSKİ ile ilişki kurdu. Rus Sefiri, bu adamdan, tavsiyeler ve Osmanlı devletinin iç durumu ve Osmanlı diplomasisinin niyet ve maksatları hakkında çok ve çeşitli bilgiler almakta idi.

RAGUZİNSKİ, UKRAİNTSEV'e : "İstanbul'daki hristiyan sefirlerin hepsinin Ruslarla aktolunacak barış andlaşmasına karşı olduklarını ve bu sebepten, onlara açılmamasını ve söylediklerine inanmamasını bildirmiş ve bunların hepsinin, Moskoflarla Osmanlılar arasındaki savaşın sürüp gitmesinden yana olduklarını anlatmıştı.

İstanbul'dan Moskova'ya gönderdiği raporda, UKRAİNTSEV şunları yazıyordu: "Sefirlerden, (yani Avusturya, Venedik, İngiltere ve Hollanda sefirlerinden) bize bir fayda yok; hepsi yüze gülen ve arkadan dedikodumuz yapan kimselerdir."

Şu ana kadar Avusturya, İngiltere ve Venedik sefirleriyle görüşmem mümkün olmadı. Çünkü, Babîali buna imkân vermiyor, mektuplarımı buradaki bizim soylular aracılığı ile gönderiyorum; ancak, onların bize bir yardımı dokunacağını sanmıyorum. İngiltere ve Hollanda sefirleri ise, her konuda, sıkı bir şekilde Osmanlıların tarafını tutuyorlar ve Büyük Efendimizin iyiliğinden çok onların iyiliğini istiyorlar.

İngilizlerin ve Hollandalıların gemileriyle ötedenberi Osmanlı devletiyile yapageldikleri ticaret çok büyük ve çok zengin. Efendimizin Azak kalesinde ve Arhangelsk şehrinde deniz gemileri inşaatını başlattığını (İngilizler ve Hollandalılar) kıskanıyorlar, bundan nefret duyuyorlar ve bu yüzden deniz ticaretinde büyük zarara uğrayacaklarından endişeleniyorlar"³

³ S. M. Solovyov. İstoriya Rossii s drevneyşih vremyon. III. kitap, str. 1233. (En eski zamanlardan beri Rusya tarihi) III. kitap sayfa 1233.

Polonya Sefiri olan Poznan Voyvodası Rafael Leşçinski, (bu zat, ileride Polonya'da Krala karşı faaliyete geçecek olan Stanislav Leşçinski'nin babasıdır) her çareye başvurarak, Rusya ile Osmanlı devleti arasındaki barış andlaşmasının akdine engel olmağa çalışıyordu. Polonya Sefiri, 1700 senesi Mart ayında İstanbul'a gelmişti. 1697 senesinde Polonya tahtına oturan Saksonya Kurfürstü II. August'un seçilmesine karşı çıkan magnat-şlâhta (idareci ve çiftlik sahiplerinden oluşan) muhalefetin ünlü temsilcilerinden biri de olan LEŞÇİNSKİ, II. August'un Deli Petro ile akdettiği ittifaka karşı düşmanca bir tutum içinde bulunduğundan, 11 Kasım 1699 da⁴ imzalanan ve içinde, "Birçok haksızlıklara sebebiyet vermiş olan İsveç kralına karşı iki tarafın birlikte savaşmak niyetinde olduklarını" içeren bir maddenin de bulunduğu, gizli bir andlaşmanın yapıldığını gizli bir şekilde Osmanlılara bildirmişti.

LEŞÇİNSKİ, Osmanlı devletine, Polonya ile Osmanlılar arasında Rusya'ya karşı bir savunma andlaşmasının akdini teklif etmiştir.

Moskova'ya gönderdiği gizli raporda, UKRAİNTSEV, bunu, şu şekilde anlatmaktadır: "RAGUZİNSKİ'nin oğlu Sava Vladislavov yanıma geldi ve bana "Polonya Sefiri LEŞÇİNSKİ'nin, Osmanlılardan, Büyük Efendimizle barış yamamalarını ve kendileriyle (Polonyalılarla) Büyük Efendimize karşı bir ittifak akdetmelerini, Polonya Tacı Senatosunun tamamı ve Büyük Litvanya Knezliği (Prensligi) ve bu iki memleketin milletleri adına ısrarla rica ettiğini bildirdi".

Venedik Sefiri ile yaptığı görüşmede, LEŞÇİNSKİ, "Çarın Babîali ile barış andlaşması akteceğini hiç sanmadığını ve eğer iki devlet arasındaki savaş devam edecek olursa, Moskof devletinin üç yılda mahvolacağını söylemiş".

Mamafih, Osmanlılar, LEŞÇİNSKİ'nin yaptığı bu teklifi kabul etmemişler.

Yabancı devletlerin İstanbul'daki sefirlerinin çevirdikleri dolaplara rağmen, 1700 senesi Temmuz ayının başında, Rus Sefareti Osmanlı devleti ile 30 yıl süreli bir mütareke anlaşmasını imzalamayı başarmıştır. Bu meydana, Rusya, XVII. yüzyılın sonunda zaptettiği yerlerin tamamını muhafaza ediyordu. Bu olay, Rus diplomasisinin büyük bir başarısı idi.

⁴ S.M. Solovyov, adı geçen eser, III. Kitap, s. 1233-1234.

⁵ N. Ustryalov, İstoriya tsarstvovaniya Petra I. t. III., Prilojenie VII, No: 85 Deli Petro'nun hükümdarlığı tarihi) III. cilt, ek VII, No: 85.

Ancak, bu barış andlaşmasının imzalanması, iki taraf arasında bundan böyle hiç bir ihtilâfın çıkmayacağı manasına gelemezdi; bu belge, anlaşmazlık sebeplerinin tamamını ortadan kaldırmış değildi. Müzakereler sırasında, Rusya için gayet önemli bir konu olan Karadeniz'deki ticaret seyrü seferi meselesi çözüme bağlanmamıştı. *Osmanlılar, yabancılara ait gemilerin Karadeniz'de, Osmanlı devleti ortadan kalktıktan sonra, serbestçe seyredebileceklerini beyan etmişlerdi.*

Osmanlı devleti ile barış andlaşmasının aktolunduğu haberini, Deli Petro, 1700 senesinin 9 (20) Ağustosunda almış oldu. Osmanlılarla aktolunan bu barış anlaşması, "Havaî fişeklerin atılmasıyla yapılan bir şenlikle kutlanmış, ertesi günü de, Rusya İsveç'e karşı savaşı başlatmıştı.

Bu haber, Avrupa devletleri arasında büyük bir memnuniyetsizlik yarattı. La Haye'deki Rus Sefiri A.A. MATVEEV, hasıl olan durumu, Çara, şu şekilde bildiriyordu: "İsveç'e karşı giriştiğiniz bu savaş, devletlerin hiç hoşuna gitmiyor ve bütün Hollanda, bunu, lüzumuz sayıyor ve niyetinizin Baltık denizinde İsveçlilerden liman zaptetmek olduğunu söylüyorlar..."

İngiliz Sefiri de, MATVEEV'e, kendi Kralı III. Vilhelm adına beyanda bulunarak, "İsveç'e karşı girişilen bu savaşta Çarın bir mütareke akdetmesini istemiş" ve bu konuda Kralın arabuluculuk rolünü üzerine alacağını, bildirmiştir.

İsveç'in anevî müttefiki olan Fransa ise- kuzeyde serbest kaldıktan sonra, İspanya veraseti savaşında kendi yanında savaşa katılacağını umarak, XII. Karl'a, muzaffer olmasını dilemiştir.

Rus askerlerinin Narva'yı kuşattıklarını öğrenince, Fransa kralı XIV. Louis de, Varşova'daki sefirine gönderdiği mektupta: "Moskofların ihtiraslarına son vermek istiyorum", diye yazmıştır.

Rus kuvvetlerinin Narva'da hezimete uğratılmasından dolayı, Fransız diplomatları zafer sevinci içinde idiler. Fransa'nın Varşova Büyükelçiliği Sekreteri Jacque Balouse o sırada Versailles sarayına gönderdiği raporunda: "İsveç Kralı, Zatıdevletleri Fransa kralı yararına çalışıyor", diye yazıyordu.

İstanbul'daki Fransız Sefiri De Ferriole de, Fransa Dışişleri Bakanı De Torcy'ye gönderdiği raporunda: "Şayet İsveç ordusu Moskof ordusunu yenmeyi başarır, Fransa, Avrupa koalisyonundan kurtulmuş olur", diyordu.

Fransa ile olan ilişkileri iyileştirmek yolunda Rus diplomasisi tarafından atılan adımlar başarısız kalıyordu. Fransa'daki Rus Sefiri P.V. POST-NİKOV, Paris'ten Moskova'ya Dışişleri Bakanlığına (o zamanki adıyla Posolski Prikaz'a) gönderdiği 1 Temmuz 1704 tarihli yazısında âmirlerine dert yanyor ve: "Lütfen şuna dikkat buyurunuz ki, buradaki saray mensupları İsveçlilere karşı güler yüzlü ve mültefit davrandıkları halde, bize karşı küstahlık ediyorlar", diye yazıyordu.

Açıktan açığa bir Rus-aleyhtarı dış politika izleyen Fransız diplomasisi, Polonya'nın Kuzey savaşına Rusların yanında katılmasına imkân vermemeye çalışırken, Osmanlı devletini de Rusya'ya karşı savaşa itiyordu. Bu maksatla, Fransızlar, kral II. August'a karşı olan lehli muhalifleri destekliyor ve Polonya'nın Rusya'nın yanında savaşa katılmasına karşı çıkıyordu.

Savaşın ilk aylarında, müttefiklerin hezimetinden yararlanarak, muhalefet, faaliyetlerini daha da arttırdı. Bu faaliyete, Ukrayna'da ve Beyaz-Rusya'da muazzam malikâneleri bulunan magnatlar katılıyorlardı. İsveç tarafı olan bu Partinin ön saflarında Polonya kilisesinin başı sayılan Primas-Kardinal Mihail Padzeevskiy⁶ ile Krallığın Büyük Hetmanı Yan Stanislav Yablonovskiy de vardı.

Muhalefetin askerî ve siyasî programı, İsveç'e yönelme, Osmanlı devleti ile barış akdi ve Rusya ile her türlü ilişkinin kesilmesinden ibaretti. Magnatlardan ve şlâhta mensuplarından meydana gelen bu grup, Kırım ve Osmanlı devleti ile gizli ilişkiler kurmuş bulunuyordu. Grubun programında, Polonya, Osmanlı devleti ve Kırım'dan meydana gelecek Rusya-aleyhtarı bir koalisyounun teşkilâtlandırılması da vardı.

Osmanlıların ve Tatarların da yardımı ile, bunlar, Ukraynanın solyakaşında Polonyalı feodallerin hâkimiyetini takviye etmeyi ve Rusya'dan Smolensk'i koparmayı plânlıyorlardı⁷.

⁶ N. Ustryalov, Ukaz. soç. t. III. Prilojenie VII, No : 76; S. M. Solovyov, ukaz. soç. kn. III. st. 1235; M. M. Bogoslovskiy, Petr I. t. v. M. 1948 str. 249-250; V. D. Korolyuk, Reç Pospolitaya i načalo Severnoy voyny. - Uçoniya zapiski İn-ta slavyanovedeniya", t. V. 1952. str. 268.

Adıgeçen eser, III. cilt. Ek VII. No: 76. S. M. Solovyov, adıgeçen eser III. cilt s. 1235. M. M. Bogoslovskiy, I. Petro, V. cilt, Moskova 1948, s. 249-250. V.D. Korolyuk-Polonya ve Kuzey savaşının başlaması, Slav Bilimleri Enstitüsü bilimsel yayınları, V. cilt, 1952, s. 268.

⁷ Sovyet araştırmacılarından V. D. Korolyuk, Kuzey savaşı devresindeki Reç-Pspolita (Polonya)ya dair yazdığı monografisinde, Polonya Primas'ının iki yüzölçümünü açığa vur-

Polonya'daki Rus Sefiri G.F. DOLGORUKİY'nin Moskova'ya gönderdiği raporda, Varşova'daki Fransa Sefiri De Herot'nun Kırım'la münasebet kurmak girişimlerinde bulunduğu bildirilmekte idi⁸.

Özellikle İstanbul'daki Fransız Sefiri De Ferreole, Rusya aleyhinde büyük faaliyet göstermekte idi.

1701 yılının Kasım ayında Babıâli nezdine Rusya'nın daimî temsilcisi atanan P.A. TOLSTOY, raporunda: Ferreole'ün "Çar aleyhindeki nefret ve zehirini alenen kusmakta olduğunu yazmaktadır. Fransız Sefiri, İstanbul'da ikamet etmekte olan az sayıdaki Rus vatandaşı ve bir değer ifade etmeyen Osmanlı- Rus ticareti için burada bir Rus sefaretinin bulunmasının bir manası olmadığını Osmanlı hükûmetine telkin etmekte idi. Sefaretin tek gayesinin, Osmanlı topraklarında yaşayan ortodoks hristiyanlarla Rus hükûmeti arasında irtibatı sağlamak, bunların arasında Osmanlı makamlarına karşı ayaklanmaları kıskırtmak ve Rus kuvvetlerinin Balkan yarımadasına girebilmeleri için burada zemin hazırlamak olduğunu ileri sürmekte idi⁹.

İstanbul'daki yabancı diplomatlar arasında en nüfuzlu olanı Fransız Sefiri idi. Osmanlılar bile ona "Le Vice-Sultan" (Sultan-Yardımcısı) adını takmışlardı.

Rus ordusunun askerî başarıları arttıkça, Fransız diplomasisinin Rusya aleyhindeki faaliyetleri de artmakta idi; onlar, Rusya ile İsveç arasında barışa varılmasına meydan vermemeye çalıştıkları gibi, bu iki memleket arasındaki mevcut tezatları da kuvvetlendirmeğe gayret sarfediyorlardı. Fransız diplomatları, Babıâli'yi Rusya'ya karşı savaşa teşvik ediyorlardı. Versailles, daha 1706 yılında Padişahı böyle bir savaşa davet etmişti. De Ferreole'ün 1706 senesi Mart ayında Osmanlı devletine sunduğu bir memorandum'da şunlar belirtiliyordu: "Her şey; Yunanlıların ve Ulahların morali ve Çarın fevkalâde ihtirası, onu, Osmanlı devletine karşı savaşa it-

makta: "Bir yandan Kuzey savaşının plânına muvafakat etmiş görünürken, öte yandan İstanbul'da, Polonya'nın Kuzey savaşına sürüklenmesine karşı tehlikeli ve gizli entrikalar çevirmekte idi", diyor.

⁸ "İstoriya Pol'şi" t. I. M. 1956, s. 327. ("Polonya Tarihi" I. cilt, Moskova, 1956, s. 327.

⁹ V. D. Korolyuk. Reç Pospolitaya, frantsuzkaya diplomatiya i izmena Mazepı. "İzvestiya Akademii nauk SSSR". Seriya istoriya i filosofiya. t. VIII. No. 1, 1951. s. 85. (Polonya, Fransız diplomasisi ve Mazepa'nın ihaneti. SSCB Bilimler akademisi haberleri". Tarih ve felsefe serisi. VIII. cilt, No: 1, 1951, s. 85.

mektedir. Bundan dolayı, henüz daha İsveç'le hesaplaşmamışken, önce davranıp, ona saldırmak gerek", deniliyordu¹⁰.

Bundan iki ay sonra, Fransa'nın XII. Karl nezdindeki Sefiri De Basanvale, Rakoczi nezdindeki Fransız temsilcisine yazdığı mektupta: "Fransa kralına en büyük hizmeti, Moskoflara karşı savaşa girişmekle, Osmanlı Padişahı yapmış olacaktır". diyordu¹¹.

İstanbul'daki Rus Sefiri, Fransa'nın bu husustaki niyet ve maksatlarını oldukça geç öğrenebilmişti. P.A. TOLSTOY, ancak 1707 senesinin baharında, De Ferreole'ün Padişahın yakın adamlarına gönderdiği mektupların içeriğinden haberdar olabilmişti. Bu mektuplarda, De Ferreole, Babiâli'yi Rusya'ya karşı savaşa sokmak için gayret sarfediyordu. Avusturya'nın ve Rusya'nın askerî gücünün gittikçe artmakta olduğunu yazarak, Padişahı korkutmağa çalışıyordu. Babiâli için, "Avusturya (Nemçe)nin ve Moskofun silâhlarının alt edilme zamanının geldiğini" kaydediyordu. Rusya'ya karşı harekete geçmeleri hususunda Tatarlara izin verilmeli, Avusturya'ya karşı da Osmanlı askeri Macaristan'a gönderilmelidir. Daha aşağıda da, Çarın Lehistanı zaptettiğinden İsveç'i sıkıştırdığından, Kırım yarımadasının anahtarını teşkil eden Kamenets-Podolski'yi elinde bulundurduğundan bahsediliyor ve Nemçe'ye yardımda bulunmak üzere, birkaç bin Kozak'ın Macaristan'a gönderilmekte olduğu haber veriliyordu. Çar, devamlı surette Osmanlı topraklarındaki dindaşları olan milletlerle irtibatını sürdürüyor, lüzumsuz yere, ve sadece Yunanlılar, Ulahlar, Moldavya'lılar ve diğer dindaşları arasında ayaklanma arzusunu körüklemek maksadıyla İstanbul'da Sefir bulunduruyor. Çar, şimdi, İsveç'le savaşı bitirmeyi bekliyor; ardından da Avusturya ile birleşerek, Osmanlılarla savaşa girişecek ve kendi gemileriyle Karadenizi kapatacak, kara kuvvetlerini de Kırım'a gönderecektir¹².

Babiâli nezdindeki Fransa Sefiri, gizlice, Kırım Hanı Gazi Giray ile de ilişki kurmuştur¹³.

İsveç diplomasisinin kanısına göre, Osmanlı devleti ile aktolunacak bir ittifak, İsveç'li feodallerin Doğu-Avrupa üzerindeki istilâcı plânlarının ta-

¹⁰ "Naukoviy zbirnik", t. XXVIII.. s. 78 (Ukraynaca). "Bilimsel Dergi" XXVIII. cilt, s. 78.

¹¹ Adigeçen eser.

¹² S. M. Solovyov. İstoriya Rossii s drevneysh vremyon. kn. III. s. 1239. ("En eski zamanlardan beri Rusya Tarihi) III. kitap, s. 1239.

¹³ Aynı eser. s. 1439 - 1440.

hakkukunu sağlayacağı gibi, Baltık denizini de, bir İsveç iç gölü haline getirmeği sağlamış olacaktı.

Yazılanlardan ortaya çıkan hakikate göre, İsveç kralı XII. Karl, Saksonya'dan Rusya'ya karşı seferî harekâta giriştikten sonra, Osmanlı devleti ile ve Kırım'la ancak 1707 yılının sonlarına doğru temas kurmağa başlamıştır. Nitekim, İsveç'li tarihçi İ. Andersson da, Karl'ın, Babiâli ve Kırım Hanı ile 1709 senesinin ilkbaharında "temas aramağa" başladığını yazıyor¹⁴.

Aslına bakılacak olursa, İsveç'in Osmanlı devletini Rusyaya karşı savaşa sokma girişimleri, Kuzey savaşının ilk yıllarında başlar. Daha 1702 senesinde Yohann Patkul¹⁵ gizlice Viyana'ya gelerek, Avusturya Dışişleri Bakanı Kaunitz ile görüşmüş ve Bakana, II. August'a karşı olan Lehliler ile İsveçlilerin, Padişahı, Rusya'ya karşı savaşa girmeğe razı ettiklerini söylemiş, erken, ya da geç de olsa, gayelerine ulaşacaklarını bildirmiştir¹⁶.

Aynı sene içinde, Kırım Hanı tarafından Edirne'ye gönderilen kalabalık bir heyet de, "İsveç Kralından, Lehlilerden ve Zaporog Kozaklarından mektuplar aldıklarını, bu mektupların hepsinde kendilerini (Kırmılıları) Rusya'ya karşı savaşa girmeğe çağırdıklarını ve bu konuda yardım vaattiklerini, Padişaha beyan eylemiştir¹⁷.

İstanbul'daki Rus Sefiri TOLSTOY'un 4 Temmuz 1704 tarihinde, Moskova'ya Golovin'e (zamanın Dışişleri Bakanına) gönderdiği mektupta şöyle deniliyordu: "Efendimiz, Zatiâlilerine 30 Haziranda gönderdiğim mektupta, Tatarlarla ilgili olarak ortaklıkta dolaşan dedikoduların ardının kesildiğini yazmıştım. Fakat, bu uzun sürmedi. Şimdi gene Babiâli'yi bize karşı ciddî şekilde kışkırtmağa başladılar. Kırım Hanı tarafından Babiâ-

¹⁴ İ. Andersson. İstoriya Şvetsii. M. 1951. s. 243. (İsveç Tarihi) Moskova, 1951. s. 243.

¹⁵ Yohann Reynhold von PATKUL (1660-1707). İsveç mutlakiyet idaresine karşı asiller arasındaki muhalefete liderlik yapmış Liflandiya'lı soylu bir toprak sahibidir. 1702 yılında Rusya'ya iltica ederek, orada görev almıştır. 1703 senesinde Polonya'ya Rus Sefiri atanmış ve oradaki Rus Yardımcı Kuvvetlerinin Komutanı olmuştur. Tuğgeneralliğe ve o zamanki tabiriyle Fiili Devlet Müşavirliği rütbesine yükseltilmiştir. 1705 de Saksonya makamlarınca tevkif olunarak, Altranştadt barış andlaşması hükümlerine göre, XII. Karl'a teslim edilmiş ve 1707 yılında kurşuna dizilmiştir.

¹⁶ S. M. Solovyov-Adıgeçen eser, III. kitap, s. 1306.

¹⁷ Aynı eser. s. 1330-1331.

li'ye gönderilen adam, buraya, Lehistan'da Reç Pospolita (Lehistan yönetimi) tarafından yazılmış bir mektup da getirmiş¹⁸.

Bu mektubu, İsveçliler tarafından Lehistan tahtına oturtulan Stanislav LEŞÇİNSKİ'nin taraftarları yazarak ona vermişler. Mektupta, Rus çarının, "Bu memleketlerdeki iç kaynaşmalardan yararlanarak", Lehistan'ı ve Litvanya'yı ele geçirmeyi tasarladığı ve "büyük bir kuvvet olunca da Kırım'a ve Osmanlılara saldıracağı iddia ediliyor. Rus askerleri artık Kamenets-Podolski'ye dayanmış bulunuyorlar. Kamenets'in ve Podolya'nın zaptından sonra da, Ulahlar, Moldavya'lılar ve Osmanlılar idaresindeki öteki hristiyanlar Çarı destekleyecekler, o da "zahmetsizce" Dinyeper'den Tuna'ya kadar uzanan toprakları ele geçirecektir. Bu ise, Osmanlılar için pek kötü olacak, aynı felâket Kırımlıların da başına gelecektir".

Mektubu yazanlar, Kırımlılara "bütün ordularıyla" Çara karşı harekete geçmelerini, "lehlilerin kendilerine yardıma geleceklerini, çok iyi askerleri ve çok parası olan İsveç Kralının da Lehlilere yardım ettiğini ve Tatarlara çok para vaad ettiğini" bildiriyorlardı¹⁹.

1704 senesinde, XII. Karl, halkın kahramanca direnişini kırarak, Lvov şehrini ele geçirdi. Buradan, güney-doğuya yönelerek, Osmanlı sınırına yakın Kamenets-Podolski'yi zaptetmeyi tasarlıyordu. Fakat, II. August'un Varşova'yı ele geçirerek, İsveç'in yardımı ile tahta oturtulmuş olan Stanislav LEŞÇİNSKİ'yi uzaklaştırması olayı üzerine, bu sefere çıkılamadı²⁰.

O sıralarda, Rus hükümeti, İsveçlilerin Osmanlılarla bir ittifak aktebilecekleri ihtimali üzerinde durmağa başlamıştı; nitekim, F.A. GOLOVIN'in Deli Petro'ya sunduğu 1 Ekim 1704 tarihli mektubunda: "İsveç'lilerin ve Kralın Lvov'ta bulunduğunu bildiriyorlar. Orada ne yaptıklarını Allah bilir. Eğer, Kral, kış karargâhlarını oradan sevk ve idareye kalkarsa, Osmanlılarla bir mutabakata varacağına pek ihtimal verilmez" deniliyordu.

Mamafih, İsveçliler, Osmanlılarla olan bu "mutabakatı" aradan epey zaman geçtikten sonra sağlayabilmişlerdir.

¹⁸ Ts. G.A.D.A., f. 89. Snoşeniya Rossii s Turtsiyey. 1703 g. d. 2.1.2-2. (Merkez Devlet Arşivi dökümanları, 1703 senesi, dosya 2. sayfa 2. ve arkası. Rusya'nın Türkiye ile ilişkileri, 1703 yılı.)

¹⁹ Merkez Devlet Arşivi Dökümanları, 1704 yılı. Rusya'nın Türkiye ile ilişkileri.

²⁰ "Drevnyaya i novaya Rossiya" t. II. Sen-Petersburg, 1876, str. 99. (Eski ve yeni Rusya) Petersburg, II. cilt, 1876, s. 99.

Rus hükümeti, Osmanlı devleti ile mevcut barışın devamını kendi menfaatine uygun buluyordu. Bununla beraber, İstanbul'da kendisine karşı dönen entrikalardan da haberdar olduğu için, Babiâli'nin barış andlaşmasının ruhuna ve metnine harfiyen sadık kalacağından da emin olmakta haklı idi. Nitekim, andlaşma aktolunali aradan bir yıl bile geçmemişti ki, İstanbul'dan ortalığı telâşa veren haberler gelmeğe başlamıştı.

Samara nehri boyunda Rusların inşa ettikleri küçük kasabaları, Babiâli'nin kendisine karşı girişilecek bir savaşa hazırlık gibi gördüğünü, 1702 yılında Silistre Paşası Hetman Mazepa'ya beyan eylemiştir.

Rusya'yı, güney komşusundaki hareketleri takibe mecbur eden bir husus daha vardı. Bu da, Osmanlı devletinde yüksek makamlara atanan devlet memurlarının, hatta Veziriâzam'ların bile sık sık değiştirilmeleri keyfiyeti idi.

Rusya ile barış andlaşmasını imzalayan Vezir, uzun zaman iktidarda kalamadı. Ardından, 1704 senesine kadar daha yedi Veziriâzam değişmiş oldu²¹.

Şu ya da bu Vezirin, Rusya ile aktedilmiş bulunan barış andlaşmasına karşı takındığı tavra ve tutuma göre, iki memleket arasında ilişkiler yumuşuyor, veya daha gergin bir hal alıyordu. İntikamcı kuvvetlerin memleket idaresinde söz sahibi oldukları sıralarda, Osmanlı devleti ile Rusya arasındaki barışın bozulup, savaşın eşiğine kadar gelindiği anlar oluyordu.

1702 senesi sonlarına doğru Veziriâzam'lığa Daltaban'ın atandığında, durum böyle olmuştu. Bu Veziriâzam, Rusya'ya karşı muhakkak surette savaşı başlatmak istiyordu. Onun bu tutumu, Kırım Hanlarının emellerine de uygun düşmekte idi.

Rusya'nın yavuz düşmanlarından olan Devlet Giray o yıllarda Kırım Hanlığı tahtını işgal etmekte idi. Bu zat, 1701 senesinde adamlarını gizlice Zaporozje'ye göndererek, bura halkına Rusya'dan ayrılmalarını telkin ediyordu.

1702 yılının Mart ayında padişaha gönderdiği bir mektupta, Devlet Giray, "Moskoflar Size karşı savaşa hazırlanıyorlar, denize çok sayıda gemi indirdiler", diye yazıyordu²².

²¹ N. İ. Kostomarov. Sobranie soçineniy. t. XVI. s. 488. "Pis'ma i bumagi.." t. I. s. 453-454. (Eserler külliyatı. XVI. cilt, s. 488. "Mektuplar ve belgeler..." I. cilt, s. 453-454.

²² N. F. Kapterev. Yerusolimskiy patriarh Dosifey v ego snoşeniyah s russkim prativitel'stvom..., str. 40. Kudüs patriği Dosifey ve Rus hükümetiyle ilişkileri..., s. 40.

Bunun ardından da Han, Rusların, aktolunan barış andlaşmasını ihlâl ettiklerine dair Babaâli'ye üst üste mektuplar göndermeğe devam etti, durdu.

1702 senesinin sonlarına doğru, Padişahın Edirne'deki sarayına gelen ünlü Kırım Mirzalarından müteşekkil 50 kişilik bir heyet, Kırım Yarımadasına yakın yerlerde Rusların kasabalar kurduklarını, Tatarların bundan rahatsız olduklarını ve saire bildirerek, Rusya'ya karşı savaşı başlatmalarına izin vermesini Osmanlı Sultanından rica etmiştir.

Hanın ihbarlarını kontrol maksadıyla, Rusların tehdit edici faaliyetlerini yerinde görmek üzere, Osmanlılar tarafından 1702 senesinin Ağustos-Eylül aylarında hududa gönderilen özel bir tahkik heyetinin raporunda: "Han, korkusundan hayalî bir takım şeyler uydurmakta, bunları hakikatmış gibi göstermek için de, Tatar milleti arasında gene ayaklanmalar çıkarmağa gayret sarfetmektedir", denilmekte idi.

Padişah II. Mustafa Ruslarla mevcut barışın bozulmasına rıza göstermemiştir²³.

O sırada, Veziriâzam Daltaban, Kırım Hanına ve Tatar Emirlerine gönderdiği mektupta şunları yazıyordu: "Ben, Moskoflara karşı sefer açıyorum. Bender'de bir araya geldikten ve Lehlilerden Kamenca'yı (Kamenets'i) aldıktan sonra, Moskofların memleketine gideceğim. Siz de silâhlanarak, harekete geçin", diyordu.

Daltaban, verdiği emirde, Kırım ve Büyük-Nogay kuvvetleriyle birlikte Bucak'a gitmelerini ve orada Bucaklılarla birleşmelerini bildiriyordu. Plânın sonraki kısmı da şöyle idi: kendisi, yani Veziriâzam, güya ayaklanmış olan Tatarların isyanını bastırmak üzere, o tarafa yönelecek. Kuvvetler birleştirildikten sonra da, ya Azak, ya da Kiev üzerine yürünecekti.

Veziriâzam büyük hazırlıklara girişti. Bizzat Kırım Hanı da, kardeşi Kalgay-Saadet Giray sultanı beş bin kişilik bir Tatar kuvveti ile, bundan önce Kırım'a gönderilmiş olan Nogay Mirzalarıyla birlikte Bucak'a sevk etti.

²³ V. D. Smirnov, Krimskoe hanstvo pod verhovenstvom Ottomanskoy Portı do načala XVIII. veke. Sen-Petersburg, 1887. str. 688, 690, 692, 693, 695, 697. (XVIII. yüzyılın başına kadar Babiâli'nin hâkimiyeti altında Kırım Hanlığı. Petersburg, 1887, s. 688, 690, 692, 693, 695, 697.)

Dinyeper, Bug ve Dinyester nehirlerini aştıktan sonra, Kalgay Bucak'a vardı. Emrindeki kuvvetlerle etrafa ve Moskof topraklarına da akınlar düzenlemeğe başladı.

Zamanla, Kalgay'ın etrafına "Ne idüğü belirsiz" bir sürü insan toplandı. Emrine riayet etmeyenleri, Kalgay, kılıç darbeleriyle hizaya getiriyordu... Noğaylar ve Bucak Tatarları, isyancı Tatarlarla bir araya gelince, sayıları yüz bini aşan bir ordu meydana getirmiş oldular.

Bunlar, kendi aralarında, "İstekleri kabul edilmediği takdirde, İstanbul üzerine yürümeğe kararlı idiler".

Kırım Hanı ve kardeşi Kalgay, bu kuvvetleri, kendileriyle birlikte harekete ikna ederken, onlara: "Veziriâzam da bizimle beraberdir, kimse bize karşı çıkamaz", diyorlardı.

Olay, öyle bir hal aldı ki, Hanın kendisi bile: "Burada bir araya gelen bu isyancı gürühünü toplamak, sadece benim fikrim değildir. Bu konuda ben Babîâlî'den talimat aldım", diyordu. Han, burada meydana gelen ayaklanma ve kargaşa hareketlerinin, asker toplamada kendisi için bir araç olduğunu söylüyordu.

Rus Sefiri P.A. TOLSTOY'un Osmanlı hükûmetine vâki başvurusu sonucunda, Veziriâzam'ın ve Kırım Hanının giriştikleri bu düşmanca hareketler açığa çıkarılmış oldu. 13 Ocak 1703 tarihinde Daltaban yakalanarak, boğdurulmak suretiyle öldürüldü. Devlet Giray'ın sebep olduğu bu kargaşayı bastırmak üzere, Padişah sıkı tedbirler alarak, asker topladı. Ayaklanmaya katılanlar bozguna uğratıldı.

Devlet Giray, makamından indirilerek, yerine babası Hacı Selim Giray Kırım tahtına oturtuldu.

Bahçesaray'a gelerek tahta oturan yeni Han, Padişaha gönderdiği mektupta şunları yazıyordu: "Daltaban'ın Tatarlara yardım ettiğini, onları kıskırttığını ve onların elebaşlarıyla birlik olduğunu öğrendim. Moskoflara karşı sefer açarak, onların sebep oldukları bir takım alçaklıkların intakımını almaya niyetleniyormuş. Eğer hemen cezalandırılmasaydı, pek büyük karışıklıklar çıkabilirdi"²⁴.

Deli Petro'nun "Akıllı ve kurnaz", diye vasıflandırdığı yeni Sadrazam Rumî Mehmet Paşa, Rus Sefirini kabul ederek, barış andlaşmasının Os-

²⁴ V. D. Smirnov. Ukaz. soç. str. 697, 699, 700-701-702. (Adıgeçen eser. s. 697, 699, 700-701-702).

manlılar tarafından hiçbir suretle ihlâl edilmeyeceği hususunda kendisine teminat vermiştir. Bu görüşmeden sonra, Moskova'ya gönderdiği raporunda, Rus Sefiri: "Bana doğruyu mu söyledi, yoksa hilekârlık mı etti. Allah bilir... Tatarlar meselesi sona ermeden ve askerler dağılıp evlerine gitmeden, meselenin çözümlendiğine güvenilmez", diyordu²⁵.

Tatarları uslandırdıktan sonra, Babıâli, Rus Sefirini davet ederek, kendisine Osmanlı devleti adına şu istekleri bildirmiştir:

- 1 - Ruslar tarafından Zaporozje'de inşa olunan Kamenny Zaton adlı müstahkem kale yıkılacaktır.
- 2 - Azak'ta ve Taganrog'ta gemi bulundurulmayacaktır.
- 3 - Hudut hattının belirlenmesi için Komiserler atanacaktır.

Rus Sefiri, TOLSTOY, ilk iki maddede bildirilen isteklerin son barış andlaşması hükümleriyle ilgili olmadığını bildirmiş. Kalenin ve bildirilen yerlerdeki gemilerin sayısının arttırılmadığını, bunların, sadece barışın korunması maksadıyla bulundurulduklarını ifade etmiştir. Hudutların belirlenmesine gelince, Rusya'nın buna hazır olduğunu belirtmiştir²⁶.

Rusya'dan, güney sınırlarının savunmasını fiilen zayıflatmasını talep ederken, Osmanlılar, öte yandan kendi hudutlarının takviyesi için tedbirler almağa başladılar. Kerç kasabasından pek de uzak olmayan bir yerde, Yenikale adıyla yeni ve müstahkem bir mevki meydana getirdiler. Barış andlaşmasının bozulması halinde, Rus gemilerinin Karadeniz'e çıkışını bu suretle engellemiş olacaktı²⁷.

Bu sıralarda Moskova'ya gönderdiği bir raporda, TOLSTOY, Osmanlı devletinin Gürcistan'a karşı savaşa hazırlandığını bildiriyordu. Bu konuda, Osmanlılar, şöyle bir düşünceye sahip bulunuyorlardı: "Rus donanması Karadeniz'e çıktığı takdirde, onlarla aynı dinden oldukları için, Gürcistan'ın denize dökülen nehirleri vasıtasıyla, Gürciler, yiyecek ve insan gücü yönünden Ruslara her türlü yardımda bulunabileceklerdir"²⁸.

²⁵ S. M. Solovyov, Ukaz. soç. kn. III. str. 1331. (Adıgeçen eser. III. kitap, s. 1331.)

²⁶ Tam je, str. 1331-1332. (Aynı eser. s. 1331-1332).

²⁷ N. Ustryalov. Ukaz. soç. t. IV. ç. I. str. 328 (Adıgeçen eser, IV. cilt, I. bölüm, s. 328).

²⁸ 1703 senesinde, 5. sayısından başlayarak, gazete, sistemli bir biçimde Rus-Osmanlı ilişkilerini aydınlatıyor, Osmanlı devletindeki savaş hazırlıklarından, donanmanın Karadeniz'de toplanmakta olduğundan ve saireden bahsediyordu.

Babiâli ve ona tâbi olan Kırım Hanı, Silistre Paşası ve diğerleri, Rusya'nın iç bölgelerine, hudut boylarına ve muharebe alanlarına çok sayıda casus göndermişlerdi. TOLSTOY, bu konuda defalarca Rus hükûmetinin dikkatini çekmişti.

1703 yılının ilk günlerinde yolladığı bir raporunda, sefir: "Rus gemilerini yakından görmek üzere, şu sıralarda Osmanlılar, Taganrog'a, Azak'a ve Voronej'e gözetleyici-casuslar göndermek niyetindedirler. Aynı zamanda, Rus hudutları boylarında ve Karadeniz kıyılarında, savunma maksadıyla, kerpiçten (topraktan) kasabalar yapmağa kat'î şekilde karar vermişlerdir," diye yazıyordu²⁹.

Raporunun sonunda da, Osmanlıların ciddî bir şekilde savaşa hazırlandıklarını haber veriyordu³⁰.

1703 yılında Osmanlı devletinde başgösteren "Hizmet erbabı" ayaklanması, "Vedomosti" (Haberler) dergisinin de kaydettiği gibi, buna "Halkın arasından da katılanlar fazla olduğundan", bu hareket, Padişah II. Mustafa'nın tahttan indirilmesiyle son buldu. Taht, III. Ahmet (1703-1730) tarafından işgal olundu. Bu olay, Osmanlı devletinin savaş hazırlıklarını durdurmuş oldu³¹.

Mamafih, yeni Padişah, 1704 senesinde Deli Petro'ya gönderdiği bir name ile, Rusları, İstanbul andlaşmasına uymamak, Azak denizinde ve Taganrog'ta tahkimat yapmak, Dinyeper nehri boyunca Kamenniy Zaton'u inşa etmek, Voronej'de de koskoca bir donanma bulundurmakla suçlamakta idi.

Padişah, yapılan bu inşaatların yerle bir edilmesini, gemilerin de yok edilmesini istiyordu.

Bununla ilgili olarak, o zamanki "Vedomosti"³² adlı Rus gazetesi, Osmanlı donanmasının Karadeniz'e açılmağa hazırlandığını yazıyordu. Son-

²⁹ "Vedomosti vremeni Petra Velikogo", vıp. I. M. 1903, No: 31, 32. (za 1703 g. str. 195, 201). (Büyük Petro zamanına ait Haberler", I. baskı, Moskova, 1903, sayı 31, 32. (1703 yılı olayları s. 195, 201.)

³⁰ Tam je, za 1704 g. No: 17 str. 154. sm. takje str. 220. (Aynı yerde. 1704 yılı olayları. Sayı 17. s. 154. Keza, 220. sayfaya da bakınız).

³¹ N. Ustryalov. Ukaz. soç. t. IV. ç. I. str. 328 (Adıgeçen eser, IV. cilt, I. bölüm, s. 328).

³² 1703 senesinde, 5. sayısından başlayarak, gazete, düzenli bir biçimde Rus-Osmanlı ilişkilerini aydınlatıyor, Osmanlı devletindeki savaş hazırlıklarından donanmanın Karadeniz'de toplanmakta olduğundan ve saireden bahsediyordu.

raları da, Osmanlıların ciddi bir şekilde savaşa hazırlandıklarını haber veriyordu³³.

Hükûmetine gönderdiği bir mektupta, İstanbul'daki Rus Sefiri TOLSTOY; "Tatarlardan hetman Mazepa'ya bir tehlike gelmesinden korktuğunu, Babiâlinin kendilerine müsaade etmemesine rağmen, hırsızlık sırasında kendisine bir kötülükte bulunmaması için", Mazepa'nın hükûmetçe uyarılmasını istemekte idi³⁴.

Sefir, ayrıca, Osmanlıların kendisine hiç bir şeyden bahs etmediklerinden ve "Her şeyi" ondan saklı tuttuklarından yakınmakta idi.

Bütün bu konuları Veziriâzam'la görüşmek üzere, "Bir çare bulmağa gayret ettiğini" yazıyordu³⁵.

Mamafih, yılın sonunda, TOLSTOY, Babiâli'nin Rusya ile barış içinde kalmağa karar verdiğini ve iki memleket arasındaki hudut hattının belirlenmesi için komiserlerini atadığını bildiriyordu. Çalışmalar, 1705 senesinde gerçekleşmiştir³⁶.

14 Eylül 1704 tarihinde, Deli Petro, hududun belirlenmesinde çalışacak Osmanlı Komiserinin Azak'a geldiğini haber alınca, F.M. APRAK-SİN'e gönderdiği mektupta, şunları yazıyordu: "Osmanlılara karşı mültefit davranılmalı, hiç bir şeyden şüphelenmemelerine dikkat edilmelidir; fakat, senin de iyi bildiğin gibi, o m e s e l e n i n bizim tarafımızda kalması konusunda direnmelidir³⁷."

1704 yılında Kırım Hanlığına atanan Gazi Giray, Nogayların ve Tatarların Rus topraklarına yaptıkları akınlara göz yumuyordu. Bu sebepten dolayı, 1707 senesinde Babiâli tarafından makamından alındı.

Bir rivayete göre, bunun, Deli Petro'nun şikâyeti ve İstanbul'daki Rus Sefirinin başvuruları üzerine yapıldığı sanılmakta, bir başka rivayete göre de, İstanbul'daki Fransız sefirinin kışkırtmasına uyarak, Kırım Hanı, kendi

³³ "Vedomosti vremeni Petra Velikogo", vıp. I. M. 1903. No: 31, 32. (1703 g. str. 195, 201). ("Büyük Petro zamanına ait Haberler gazetesi), I. baskı, Moskova, 1903, sayı 31, 32. (1703 yılı olayları. s. 195, 201).

³⁴ Aynı yerde, 1704 yılı olayları. sayı 17. s. 154. 220. sayfaya da bakınız.

³⁵ Merkez Devlet Arşivi Diplomatik yazışmalar bölümü. 89 Rusyanın Osmanlı devleti ile ilişkileri. 1704 yılı. Dosya 2. s. 285.

³⁶ N. Ustryalov. Ukaz. soç. t. IV. ç. 1. str. 329-332. (Adigeçen eser, IV. cilt, 1. kısım s. 329-332).

³⁷ Tam je, str. 329. (Adigeçen eser, s. 329).

Vezirini Babîâlî'ye yollamış ve Tatarların LEŞÇİNSKİ ile ve İsvaç'lılerle ittifak aktetmelerini istemiş olmasından meydana geldiği, tahmin olunmaktadır³⁸.

P.A. TOLSTOY, bu sıralarda Moskova'ya gönderdiği gizli bir raporunda da şunları yazıyordu: "Bender kalesinde tadilat yapmak bahanesiyle, Osmanlılar, Yusuf Paşa'yı, Moldavya ve Eflâk Voyvodalarını, Rumeli'deki bazı toprak sahibi ağaları ve görevlileri Bender'e, Rus hududu boyunca göndermeyi faydalı bulmuşlardır. Anî bir Rus saldırısından korkuyorlar".

Bu, hiç hoşuma gitmiyor; çünkü, Fransız Sefirinin yalanlarına ve Tatarların uydurmalarına inanmağa başladıkları açıkça görülüyor. Aynı zamanda, Kırım Hanına, Sofya, Oçakov, Kerç Paşalarına ve diğer bazı yerlere genelge göndererek, uyanık bulunmaları istenmiştir.

Silistre'den Yusuf Paşa'nın yazdıkları da içime dert oldu. Moskof hudutlarını askersiz bırakmağa gelmez, yazmış. Onun bu mektubu Babîâlî'de büyük şüphe ve endişeler uyandırmış. Çünkü, Yusuf Paşa şimdiye kadar böyle şeyler yazmamış³⁹.

Mamafih, 1704 senesinde Osmanlı temsilcisi Mustafa Ağa'nın da şahit olduğu, Rusların Baltık denizi kıyılarındaki zaferleri, 1705 te, iki memleketin sınırlarının belirlenmesi, Osmanlı devleti ile olan ticaretlerini artırmak konusundaki Rus teklifleri, Babîâlî'nin içinde bulunduğu zor durum, İsvaç kuvvetlerinin Osmanlı topraklarından uzaklarda bulunması gibi haller, zamanla Rusya ile Osmanlı devleti arasındaki ilişkilerin normalleşmesine yardım etmişti.

* * *

1706 senesinin sonbaharında, II. August'un kapitülasyonu ve kendisi tarafından Altronştadt andlaşmasının imzalanması, Polonya tahtından Stanislav LEŞÇİNSKİ lehinde feragatte bulunması, Rusya ile mevcut andlaşmayı bozması ve İsvaç ordularının Avrupa'nın merkezine dayanmış olmaları, Kuzey savaşının seyrinde yeni bir durum yaratmış oldu.

³⁸ S. M. Solovyov. Ukaz. soç. kn. III., str. 1439-1440. (Adigeçen eser, III. kitap, s. 1439-1440).

³⁹ S. M. Solovyov. Ukaz. soç. kn. III. str. 1440 (Adigeçen eser, III. kitap, s. 1440).

Bu durumda, Rusya, son müttefikini de kaybetmiş oluyor ve güçlü düşmana karşı yürütülecek savaşın bütün yükü, fiilen onun sırtına yüklenmiş bulunuyordu.

Gerçi, Rus ordusu, bu sıralarda artık Narva'da uğradığı yenilginin etkisinden sıyrılmış, hatırı sayılır birçok zaferler kazanmış, Neva Nehri boyundaki birçok yerleri ele geçirmiş, İjor topraklarını, Riga, Revel (Tallin) ve Pernov (Pyarnu) hariç olmak üzere, Liflandiya'yı, Estlandiya'yı almıştı.

Petersburg ve Kronştadt şehirleri kurulmuş, Rusya'nın Baltık denizine çıkışı sağlanmıştı.

Böyle olmakla beraber, Batı-Avrupa'da, İsveç Kralı XII. Karl'ı göklere çıkarıyorlar, Deli Petro'ya ve Rusya'ya da küfrediyorlardı. İngiliz, Fransız ve Avusturya diplomatları XII. Karl'ın huzuruna çıkıp, onu saygı ile selâmlıyorlardı. Onun "Yenilmez" ordusunun yardımına mazhar olabilmek için, her biri İsveç'i kendi tarafına çekmeğe çalışıyordu.

1707 senesinin Ağustos ayında, İsveç ordusu, Saksonya'dan harekete geçerek, Rusya'daki ileri harekâtına başladı. 1708 yılı boyunca ve 1709 yılının ilk yarısında, Rusya- aleyhtarı güçler, Osmanlı devletini Rusya'ya karşı savaşa sokmak için büyük bir faaliyet gösterdiler.

Osmanlı devletinin muvafakatı ile, Tatarları kendi tarafına çekmek için, LEŞÇİNSKİ çok gayret sarfetti. Bu meseleyi çözüme bağlamak üzere, 1707 senesinde kendi adamını Osmanlılara gönderdi.

Tanınmış İsveçli harp tarihçisi Artur Stille: "Petro'ya karşı savaşı yürütürken, Karl'ın güvenebileceği müttefikleri arasında en kuvvetlisi Osmanlı devleti idi. Askerî harekâtın cereyan ettiği savaş alanlarına komşu denecek kadar yakında bulunan ve Osmanlı Padişahına tâbi olan Kırım Hanı vardı. Onun askerî gücünü de asla ihmal etmemek gerekir"⁴⁰.

20 Mayıs 1708 tarihinde⁴¹ İsveç Gizli İşler Sekreteri Yozef Zederhelm, Radoşkoviça'dan İsveç'e şunları yazıyordu: "Tatarlar, Osmanlılar tarafından canlandırılarak, kımıldanıyorlar. Fakat, Osmanlılar, kendileri girişmek istemiyorlar. Osmanlıların muvafakatıyla Tatarların içinde iyi bir Lehlimiz var. Ne yapmaları lâzım geldiğini, Tatarlara, O öğretiyor"⁴².

⁴⁰ A. Stille. Karl XII. kak strateg i taktik v 1707-1709 gg. SPb. 1912, str. 86. (1707-1709 yıllarında bir strateji ve taktik uzmanı olarak XII. Karl. S. Petersburg, 1912, s. 86).

⁴¹ İsveç takvimine göre. Bu takvim, eski Rus takvimine nazaran bir gün ileride idi.

⁴² "Karolinska Kriegares Dagböcker", D. VI. Lund, 1912. s. 71.

Zederhelm, burada, LEŞÇİNSKİ tarafından Silistre Seraskerine gönderilmiş olan Kuchmister Stanislav TARLO'yu kastediyor. Bu zat, Osmanlılardan yardım vaadi almıştır.

Vitebsk'te bulunduğu sırada, Rus Sefiri Dolgorukiy, TARLO'nun Bender'deki faaliyetlerine dair Deli Petro'ya yolladığı raporunda, şu bilgileri vermekte idi: "... Kuchmister TARLO, kalabalık maiyetiyle Bender'e kadar gelmiş. Burada, Serasker Paşa kendisini Yeniçerilerle ve emrindeki askerî kitalarla merasimle karşılamış ve Bender'e kadar şerefle uğurlamış.

TARLO, Seraskerden yardımcı ordular istemiş ve II. Augustun, Avusturya İmparatoru ile anlaşarak, tekrar Lehistan'a dönmek istediğini bildirmiş; şayet, Serasker kendisine asker (ordu) vermezse, büyük hata işlemiş olacakmış, zira, İsveç Kralı ve LEŞÇİNSKİ, Babiâli ile varılan anlaşmaya karşı hareket ederek, Moskova ile uzlaşmayı düşünüyorlarmış. Çünkü, Moskova da barış ve sükün istiyormuş, savaşın tamamını Polonya'ya (August'a) ve Avusturya'ya çevirmeyi tasarlıyormuş. Şayet, Serasker yardıma katılır ve ordu verirse, bu kuvvetlere (Ukrayna'daki) Kozakların da yardımcı olacaklarını umuyor. Bu Kuchmister, henüz Bender'den Babiâli'ye gitmemiş, gidip gitmeyeceği de bilinmiyormuş⁴³.

TARLO'nun Bender'deki faaliyetlerine dair yeni bilgileri, hetmen Mazepa'nın 1708 senesi Temmuz ayının başında MENŞİKOV'a gönderdiği mektuptan öğreniyoruz. Bu mektupta şunlar yazılı idi. "Saray Kuchmister'i, (yani karşı tarafın (Fransızların) Maréchal de la Cour (Saray Nazırı) dedikleri TARLO, Bender'de Serasker Paşa ile yaptığı müzakerelerde, Babiâli'nin talimatı üzerine bir yardım vaadi alamadan, Bender'den ayrılarak, Soroki'ye gitmektedir. Orada kalıp kalmayacağı ve yoluna devam edip etmeyeceği bilinmiyor⁴⁴.

Bu mektubun "P.S." kısmında, Mazepa, TARLO'nun, Seraskerin yanında geçen ikametiyile ilgili bilgileri biraz daha genişletmektedir.

"Saray Kuchmister'i TARLO'nun Silistre Seraskeri Paşaya da başvuracağı öğrenilmiştir. Ümit ederim ik, bu sırada memleketimize karşı kendisine yardımcı ordular vermezler. Çünkü, Kırım Hanı, ordusu ile, ayaklanmış bulunan Çerkezlerle karşı sefere gitmiş. Osmanlılar tarafından da

⁴³ "Pis'ma i bumagi..." t. VII. s. 59 ("Mektuplar ve belgeler...", VII. cilt, s. 59.

⁴⁴ Gosudarstvennaya biblioteka imeni V. İ. Lenina (dalee (G.B.L.) Otdel rukopisey, f. 218, kart. 74, No: 12. (V.İ. Lenin Devlet Kütüphanesi (bundan sonra sadece G.B.L. olarak belirtilecektir.) El yazmaları bölümü, 218. kısım. 74. karton, No: 12.

TARLO'ya yardım yapılamayacağı bildirilmiş. Sebep olarak da, Babiâli'nin şimdi savaşa hazır olmadığı bildirilmiş ve ancak bütün bir sene hazırlanması gerektiği söylenmiş. Mamafih, Babiâli, gelecek sene savaşı başlatacaklarını Serasker vasıtasıyla TARLO'ya bildirmekle, onu ümitlendirmiş. İyi dostlarım, akıllı muhabirler bana bu haberleri getirdiler⁴⁵.

TARLO, görevini başaramadı ve ona bağlanan ümitler boşa çıktı. 18 Eylül 1708 tarihinde PONYATOWSKİ aracılığı ile XII. Karl'a gönderdiği mektupta, LEŞÇİNSKİ şunları yazıyordu:

“Bilmiyorum, Osmanlılar Ruslar tarafından satın mı alındılar? Bu kampanyada Ruslara karşı hiçbir girişimde bulunmak istemiyorlar. Çara karşı savaşmak üzere, kendisine verileceği vaadedilen orduyu alamadığı için, Mareşal TARLO gülünç durumda kalmış ve oradan Eflâke geçmiş, talimatımı bekliyor. Tatar HANININ Azak'tan çarın topraklarına karşı akınlar düzenlemesine, Babiâli ses çıkarmıyor”⁴⁶.

1708 yazında, LEŞÇİNSKİ tarafından Padişaha hitaben yazılmış bir mektubu hamil olarak İstanbul'a bir Lehistan Elçisi geldi. Maksudı, oradaki Fransız Elçisinin Babiâli nezdindeki girişimlerini desteklemektir. LEŞÇİNSKİ, kendi kuvvetleriyle birlikte, Rusya'ya karşı Tatarların da savaşa girmelerine müsaade edilmesini Padişah'tan rica ediyordu.

LEŞÇİNSKİ, Lehliler, İsveçliler, Osmanlılar ve Tatarlar tarafından, her yandan sıkıştırılmış olan çarın, sadece Azak kalesini değil, her istenileni Osmanlı Sultanına vereceğini yazıyordu.

Çarın, Babiâli'ye karşı savaşa girmek niyetinde olduğu dünyaca biliniyor; bu maksatla pek çok gemi yaptırmış ve bunları Karadeniz'e indirmek üzere bekletiyor. Mektupta, Osmanlı topraklarında yaşayan hristiyan milletlerin ayaklanmaya hazır bekledikleri belirtiliyordu. Eğer, Babiâli buna inanmıyorsa, gitsin, Rus Sefirinin ikametgâhında arama yapın⁴⁷.

Yüksek makam sahibi bazı Osmanlı yöneticileri bile böyle bir tahrike uymak temayülünde idiler. Fakat, Sadrazam, Sefirin ikametgâhında yapılacak böyle bir arama- savaş ilânına yol açabilecek bir hareket sayılır, Babiâli bu savaşa hazırmıdır? demişti.

⁴⁵ (G.B.L.) Aynı eser. Aynı yerde.

⁴⁶ S. M. Solovyov. Ukaz. soç. kn. III. str. 1441. (Adıgeçen eser, III. cilt, s. 1441).

⁴⁷ “Trudy imperatorskogo Russkogo voenno-istoričeskogo obşçestva”, t. I. Dokumenti severnoy voyny Poltavskogo perioda (İyul-Oktobr 1708) SPb. 1909. No: 195 (Rusya İmparatorluğu Harp Tarihi Derneği Eserleri”, I. cilt. Kuzey-savaşı belgeleri Poltava devresi (Temmuz-Ekim 1708). Petersburg, 1909. sayı 195.

1708 senesinin sonlarına doğru, LEŞÇİNSKİ'nin ve XII. Karl'ın temsilcilerinden maada, Mazepa'nın adamları da Bender ve Kırım'a gelmişler, Osmanlıların ve onların tabiiyeti altında bulunan orduların derhal Rusya'ya karşı savaşa girmelerini sağlamaya çalışmışlardır.

Hetman Mazepa'nın Kırım'daki ve Osmanlı devletindeki entrikalarının oldukça uzun bir tarihçesi vardır.

Mazepa aleyhindeki mektubunun onsekizinci maddesinde Koçubey ve İskra, Poltava'lı bir Kozak olan Kondiçenko'yu, Mazepa'nın, muhtelif tarihlerde ve "Müteaddit defalar Sultanlara ve Kırım Hanına" gönderdiğini tasdik ediyorlardı⁴⁸.

Tabii olarak, Mazepa, Kırım'la ve Osmanlı devleti ile olan ilişkilerini inkâr etmiştir. Fakat, gene bu sıralarda, Hetman'ın adamlarından Yunan asıllı Zgura, ilişkileri yoluna koymak üzere, Silistre Seraskerinin yanına gitmiş bulunuyordu. Deli Petro zamanında yaşamış olan, ünlü diplomatlarından, Prens B. İ. Kurakin, bu konuda şunları yazıyor:

"Bundan önceki yıllarda da (yani, 1708 den önce de) Mazepa'nın adamları Kırım'a ve Belgorod ordularına ve İstanbul'a gitmiş ve Osmanlıların ve Tatarların Çar Hazretleriyle olan barış andlaşmasını bozmağa çalışmışlardır⁴⁹.

25 Ekim 1708 tarihinde, Mazepa, Genel İhtiyarlar Meclisi üyeleriyle ve birkaç Albay ile birlikte, bir kayığa binmişler ve Desna nehrini aşarak, İsveçlilerin tarafına geçmişlerdir.

O zamanlar, bu olayın çok büyük yankıları oldu. Özellikle Fransız diplomasisi, Mazepa'nın ihanetinin reklâmını geniş ölçüde yaptı, durdu⁵⁰.

XII. Karl'ın, LEŞÇİNSKİ'nin ve Mazepa'nın Poltava savaşına kadar, yardım sağlamak üzere Osmanlı devletine ve Kırım'a vâki başvuruları ve bu memleketlerin Rusya ile ilişkileri konusunda, Avusturya'nın İstan-

⁴⁸ Deli Petro, KOÇUBEY tarafından Mazepa aleyhinde gönderilen ihbar mektubundaki yazılanlara inanmamış, gazaba gelerek KOÇUBEY'i astırmış ve bütün mallarını müsadere ettirmiştir. Sonradan, Mazepa'nın ihaneti üzerine, yanıldığını anlamış ve KOÇUBEY ailesinin devletçe alınan bütün mallarını geri verdimiştir.

⁴⁹ "Arhiv knyazy F. A. Kurakin'a" kn. I. SPb. 1899. s. 318. ("Prens F. A. Kurakin arşivi", I. kitap, Petersburg, 1899, s. 318.

⁵⁰ Sm. "Naukoviy zbirnik", t. XXVIII. str. 82-83. (Bak. "Bilimsel Dergi", XXVIII. cilt, s. 82-83.

bul'daki Sefiri Talman'ın, Viyana'ya gönderdiği raporlar, Mazepa'nın Babîli ile ve Tatarlarla olan ilişkileri açısından, ilgi çekicidir.

Viyana'ya gönderdiği bir raporunda, Talman, şöyle yazıyordu: "Her nedense, Fransızlar ve isyancı Macarlar İmparator Hazretlerine (Avusturya İmparatorunu kastediyor) karşı çevirdikleri entrikalarda, Tatarların ve İsveçlilerin, Moskova'ya karşı yaptıkları gibi, başarılı olmadılar⁵¹.

Moskofların tarafından İsveç'lilerin tarafına geçen Mazepa, bir Kozak'la, Bender'e, Yusuf Paşa'ya sekiz sayfalık etraflı bir mektup göndermiş; Paşa da, bu mektubu, bir Yeniçeri ile İstanbul'a ulaştırmıştır⁵².

.... Gönderdiği bu uzun mektupta, Mazepa, Moskofların tarafını bırakmağa kendisini mecbur eden sebepleri etraflıca ve kendisini haklı gösterecek şekilde anlatıyor, bu meyanda, Moskof Çarının, Kozak'ların hak ve hürriyetlerini defalarca ihlâl ettiğini; emrindeki adamlarıyla (Mazepa'nın) Moskof esaretine daha fazla dayanacak halleri kalmadığını; bütün Kozak'ların onun tarafına geçmeğe karar verdiklerini; ve kendisini (Mazepa'yı) resmen tanımak için, fırsat kolladıklarını; Moskova'nın idaresi altında bulunan bütün Boyarların (asillerin), Kozak'ların eski haklarının tanınması suretiyle, bunların hür bir millet olarak, Moskoflarla Osmanlı devleti arasında sağlam bir set (barrière) teşkil etmelerinden daha iyi bir şey olamayacağı görüşünde olduklarını; İsveç Kralının da, Kozak'ların eski hürriyetlerini iade etmek niyetinde olduğunu, Osmanlı devletinin de bu konuya yardım elini katmasıyla, meselenin alenen tahakkuk ettirilmiş olduğunu yazıyordu.

Mazepa, mektubunda ayrıca, Çarın ikbalperest plânlarını herkesten iyi bildiğini, Kozak'ların ayaklanmalarını bastırdıktan sonra, hükümdar, Kırım'dan pek de uzakta olmayan, Azak denizi çevresinde yeni inşa ettirdiği kalelerinden ve Azak denizindeki gemi filosuyla, ilk fırsatta Kırım'a saldırmayı tasarlıyor ve fazla bir mukavemetle karşılaşmadan, karadan ve denizden Moldavya'ya ve Eflâk'e ve ayrıca Osmanlı topraklarında yaşayan, Yunan (ortodoks) dinine salık ve Çar tarafından kurtarılmasını bek-

⁵¹ Burada, Avusturya'ya karşı ayaklanan Macarlar'ın Osmanlılar'dan yardım sağlamak üzere vâki başvurulan bahis konusudur.

⁵² Litvanya Hetman'ının sekreteri Sapegi ile Fransız ajanı (casusu) Maron, 15 Aralık 1708 tarihinde Podolya'dan Versailles'ya ulaştırdıkları haberde, şunu bildirmekte idiler: "Mazepa, doğudaki Kırım Tatarlarına bir mektup göndererek, onlardan 40.000 kişilik yardım kuvveti istemiştir", (Naukoviy zbirnik", t. XXVIII. str. 81). (Ukrayna dilinde "Bilimsel Dergi" XXVIII. cilt, s. 81).

leyen milletlerin de yardımı ile, Osmanlı topraklarına girmeyi de plânlamaktadır, diye yazıyordu.

Bu sebeplerden dolayı, Mazepa, bütün bu konular nazarı dikkate alınarak, bu mektubunu, Osmanlı devletine sunmasını ve hatırı sayılır yardımda bulunması hususunda, hükûmetin ikna edilmesini, Yusuf Paşa'dan ısrarla rica etmekte idi⁵³.

31 Mart 1709 tarihinde, XII. Karl, Rumen asıllı Albay Sandul'u bir takım talimatla Bender'e yollamış ve bu arada kendisinin (XII. Karl'ın) ve Mazepa'nın mektuplarını da Silistre Seraskerine göndermiştir. "Mazepa'nın mektubunda, savaş alanındaki askerî harekât anlatılmakta ve yapılan muharebelerden sonuçlar çıkarılmakta idi."

İsveçliler ve Mazepa, Seraskere göre, Osmanlı devletini, düşünce itibarıyla, bu savaşa katılmağa meyletmış gibi sayıyorlardı.

Yazdığı eserinde, Stille: "Bu sırada (yani 1709 yılının ilkbaharında), savaşta faal bir rol oynamaları için, Karl'ın, Osmanlılarla daha sıkı ilişkiler kurmak girişimlerinde bulunması gayet tabiidir. Osmanlı orduları çabucak gelemeseler bile, Tatar kıtaları pek yakında idiler, ve üstelik, sayıca da önemsenmeyecek bir kuvvet sayılmazlardı⁵⁴.

Mazepa'nın girişiminin ardından, Zaporojye bölgesindeki ünlü Şefler de Kırım ve İstanbul yollarına düştüler. Mazepa'nın ihaneti bir tesadüf eseri olmadığı gibi, bunların girişimleri de tesadüfi değildi.

Zaporojye bölgesinde XVIII. yüzyılın başlarındaki durumla, XVII. yüzyılın ikinci yarısında burada hakim olan durum arasında bariz farklar vardı. Her şeyden önce, eski devire kıyasla bu sıralarda bir sınıf ayrılığı (yaşlı üst tabaka ile diğer askerî güç bulunduran elebaşılar arasında) bariz bir hal aldı.

Zaporog Kozaklarının elbaşları (Starşına adlananlar) Zaporojye topraklarındaki üstünlüklerinden yararlanarak, olup bitenlerden kendilerine daha çok siyasî ve ekonomik yararlar sağlamak gayreti içinde idiler. Bu

⁵³ Österreichisches Staatsarchiv (dalee- Ös). Wien. Abteilung Staatskanzlei. Turcica (Türkei), fasz. 86. Aus Berichten des Kaiserlichen Gesandten Talman aus Konstantinopel den 18 Juli 1709 (dalee - Aus Berichten Talman's, Konstantinopel..) Avusturya Devlet Arşivi (bundan sonra - ÖS-olarak ifade edilecektir). Viyana. Devlet (Dışişleri Kaçılıryası kısmı. Türkiye bölümü. 86. İmparatorun İstanbul'daki Elçisi Talman'ın 18 Temmuz 1709 tarihli mektubu (İleride - Aus Berichten Talman's, Konstantinopel... olarak verilecektir...).

⁵⁴ A. Stille. Ukaz. soç. str. 87. (Adıgeçen eser, s. 87).

sebeplerden dolayı, ortaya ayrılıkçı bir takım temayüllerle çıkarak, Rusya'nın ekonomik ve siyasal etkisinden ve Deli Petro'nun merkezîyetçi politikasının gittikçe büyümesinden korkmağa başladılar.

Zaporoyje'nin sol yakasındaki Hetman'lar (Atamanlar) ve bunların arasında özellikle Mazepa, kendini masumlar sırasına koyarak, halkın üzerinde yaptıkları baskıları, Rus hükümetinin ("Moskova'nın ve Çarın") marifetleri gibi gösteriyor, Zaporoyje halkı arasındaki memnuniyetsizliği körüklüyorlardı.

V. Koşubey'in ifadelerine göre, Mazepa, halkın arasında gizlice yaptığı propagandada, Deli Petro'nun Zaporoyje'yi kökünden kazıyıp, halkını yok etmeyi plânladığı şayiasını yaydığı için, milletin aklında bundan başka bir şey bulunmadığından, kendilerini tahkime koyulmuşlardı⁵⁵.

Zaporoyje'deki liderlerden (Koşevoy) K. GORDİENKO, Rusya'nın faal düşmanlarından biri idi. Kırım Hanı ile ilişki kurmuştu. Zaporoyje içlerinden gelen haberlere göre, Osmanlı devletinin Perekop Kaymakamı ile müzakerelerde bulunmak üzere giden sefaret heyetinin dönüşüne ve bu görüşmelerin sonuçlarına intizar olunduğunu, Perevolçoynaya'daki gözcü, 9 Şubat 1709 da Hetman Skoropadski'ye haber vermiştir. Gözcü, konuşmasına devamla: "Osmanlıların veTatarların, Rusların ve İsveç'lilerin durumlarına dair bilgi edindiklerini, Rusya'ya karşı savaşa girmek istediklerini" ve bu hususta Zaporoyjelilerle "Şifâhen" anlaştıklarını", bildirmiştir.

Bunun üzerine, Şef (Koşevoy) GORDİENKO, bu vesile ile mahallî meclisi toplantıya çağırmış ve yaptığı konuşmada: "Çar Hazretlerinin tarafını tutacağımıza, Hanın yanında kalmamız daha iyi olacak", demiştir. Meclis toplantısından sonra, Tatarlara haber salarak, Zaporoyje'lilerin Tatarlarla birlikte "Moskova'ya karşı savaşmağa razı olduklarını bildirmiştir".

Şef GORDİENKO, aynı zamanda, Perevolçoynaya'ya ve diğer yerlere gereken mektupları göndermiş ve bunlar "Bütün kıtalar önünde" askere okunmuştur⁵⁶.

Pereyaslav Albayı Stepan TOMARA, elde edilen bilgilere göre, şunları bildirmiştir: "Geçen salı günü, Şef (Koşevoy) iki Sultanın orduları ile

⁵⁵ "İstoçniki malorossiyskoy istorii..." t. II. s. 109-110. (Küçük Rusya tarihinin kaynakları", II. cilt, s. 109-110).

⁵⁶ Ts. G.A.D.A. Kabinet Petra I. II. otdel, kn. 9.1709 g. 1. 446. sm. takje "Pis'ma i bumagi.." t. IX. vyp. 2, str. 908, 911. (Merkez Devlet Arşivi, Diplomatik yazışmalar, Deli Petro'nun çalışma odası, II. kısım, 9. kitap, 1709 senesi olayları, s. 529.).

buluşmuş”, buna karşılık, Zaporojye’liler de “yeminli olarak” (yetkili olarak) İsveç sarayı mensuplarından Yakov BRÜHOVETSKİ’yi yanında iki adamla birlikte Kırım’a yollamışlardır. Zaporojye bölgesinde yine Tatarlar görünmüş ise de, bunlar bu sefer, Zaporojye ile son defa yapılan yeminli anlaşma uyarınca buraya gelmişlerdir”⁵⁷.

Mart ayının ortalarında Şef GORDİENKO’nun adamları Tzariçenki garnizonunu basmışlar, pek çok Rusu öldürmüşler, 150 kişiyi esir almışlardır. Bunların bir kısmını, GORDİENKO, “esir olarak Kırım Hanına yollamıştır”⁵⁸.

Poltava Albayı tarafından GORDİENKO’nun ordugâhına gönderilen keşif kolları, 22 Martta, Rus Komutanlığına şu bilgileri getirmişlerdir:

Şef (Koşevoy) ile İsveç Kralı arasında “Varılan anlaşmaya göre, ordularla Moskova üzerine yürünmeğe karar verilmiştir”. Ordularının başında bulunacak olan Kırım Hanı ise, Murav Şefi ile yakın bir tarihte Büyükrusya ovalarına saldırılması için ısrar ediyormuş; Şef (Koşevoy) da, Poltava Alayının bütün kasabalarına “Kağıtlar (mektuplar)” göndererek, “Kozakların orduya katılmak üzere hazırlanmalarını istemiş”⁵⁹.

GORDİENKO, aynı mealdeki emirleri Bug, İngul ve İngultz boylarındaki Kozaklara da yollamış.

1709 yılı Nisan ayının ilk günlerinde, Zaporojye’liler, GORDİENKO’yu makamından indirerek, yerine Şef (Koşevoy) olarak Petr SOROÇİNSKİ’yi seçmişlerdir. Meğer, seçilen bu kimse de, cezalı Ataman Mihail SİMONÇENKO gibi, GORDİENKO’nun adamlarındanmış ve Zaporojye ülkesinde onun başlattığı ihanet davasını sürdürmüştür. Rada’da (Halk Meclisinde) Hanın nezdine Elçiler gönderilmesine karar almışlardır.

“Tatar ordusunu yardıma getirmek üzere, bizzat Şef (Koşevoy) Petr SOROÇİNSKİ’ ile Kirik Menkov da Kırım’a gitmişlerdir”⁶⁰.

⁵⁷ “Pis’ma i bumagi..” t. IX. 2. vyp. str. 609./Mektuplar ve belgeler...” IX. cilt, 2. baskı, s. 609.).

⁵⁸ Arhiv Leningradskogo otdeleniya İnstituta istorii (dalee Arhiv LOİİ ANSSR), f. 83 (Pohodnaya kantzeleriya A.D. Menşikova) op. 1. kart 11, No: 59. (Leningrad Tarih Enstitüsü kısmı (ileride SSCB İlimler Akademisi LOİİ Arşivi diye adlandırılacaktır). 1. Bölüm, 11 sayılı karton dosya, salı 59.

⁵⁹ Tam je. (aynı yerde).

⁶⁰ Ts. G.A.D.A. Kabinet Petra I. otd. II. kn. 9. 1709 g. 1. 446. Sm. takje “Pis’ma i bumagi...” t. IX. vyp. 2. str. 908, 911. (Merkez Devlet Arşivi Diplomatik Yazışmalar kısmı Deli Petronun çalışma odası, II. bölüm, 9. kitap. 1709 yılı. s. 446. Bk. keza: “Mektuplar ve belgeler...” IX. cilt, 2. baskı, s. 908, 911.).

Kendilerini “Himayesine” almasını rica etmek üzere, Zaporojye Elçilerinin Kırım’a geldiklerini, İstanbul’daki Rus Sefiri TOLSTOY haber alarak, Moskova’ya bildirmiştir⁶¹.

Zaporojye yöneticilerinin ihanet faaliyetlerinin sonucu olarak, Kırım Tatarları ile yazışmalar canlandığı gibi, Tatar Elçiliklerinin de sık sık Ukranya’da görülmeleri mümkün olmuştur.

İsveç orduları genel karargâhı nezdinde görevli bulunan Avusturya Sefiri Ludwig Franz von Zinzendorf, İsveç ordusunun Poltava’yı kuşatması sebeplerini şu şekilde izah etmekte idi: “Oradan, Karadeniz kıyısında sağlam bir yer arama imkânı bulmak üzere, Kral, Poltava’yı kuşatmaya girişti; bu arada, İsveç’lilerin bu savaşta, Osmanlı devletinin sempatisini kazanmış olarak, Osmanlılardan, ordunun ihtiyacı olan her türlü malı, bu meyanda askerin giyimi için kumaşı da sağlamak niyetinde oldukları sanılıyordu⁶².

İsveç ordusunun çeşitli mühimmata da ihtiyacı vardı; XII. Karl, yardım isteği ile Osmanlı devletine başvurdu.

Lehli bazı mağnatlar (idareci soylular) Kral adına “Osmanlılardan çadır ve cephaneye talebinde” bulundular. Bunların isteklerini İstanbul’daki Fransız Sefiri de desteklemiş olmakla beraber, Osmanlı hükümeti, bu isteğe red cevabı verdi⁶³.

İsveç’liler, Kırım Tatarlarının kendilerine yardıma gelecekleri hususundaki ümitlerini yitirmiş değillerdi.

Mazepa bile, Poltava savaşı arefesinde, Kırımlıların yakında Poltava’ya geleceklerine dair GORDIENKO’nun askerlerine teminat veriyordu⁶⁴.

⁶¹ S. M. SOLOVYOV, Ukaz. soç. kn. III. str. 1537; M. Sudienko, Materialy dlya oteçestvennoy istorii, t. II. Kiev, 1855 str. 124-126. S. M. SOLOVYOV - Adigeçen eser III. kitap, s. 1537; M. Sudienko. Vatan tarihi için malzeme. II. cilt. Kiev, 1855, s. 124-126.

⁶² ÖS, Wien. Abteilung Staatskanzlei, Schweden - Korrespondenz, 1708 - 1709, fasz. 18. Aus Berichten des Kaiserlichen Gesandten beim schwedischen Hauptquartier Grafen Franz Ludwig von Zinzendorf, Breslau den 11 Juli, 1709. (Avusturya Devlet Arşivi Viyana. Dışişleri Kançılaryası kısmı. İsveçle Yazışmalar bölümü. 1708 - 1709. 18. kısım. İsveç Genel Karargâhı nezdinde İmparatorluk Sefiri Graf Franz Ludwig von Zinzendorf’un mektuplarından, Breslau, 11 Temmuz 1709.

⁶³ A. Stille ş Operatziionnie planı Karla XII v 1707 - 1708 g.g. SPb. 1912, str. 104 XII. Karl’ın 1707-1708 yıllarındaki harekât plânları, Petersburg, 1912, s. 104.

⁶⁴ S. Tomaşivskiy. İz zapisok karolintziv - “Zapiski Naukovogo tovaristva im. Şevçenka” (dalee Z N T Ş) t. 92, L’viv, 1909, str. 85-86 (Kral taraftarlarının notlarından) Şevçenko Bilim Derneği evrakından (ileride Z N T Ş. olarak belirtilecektir). 92. cilt, Lvov, 1909, s. 85-86).

Savaşanların keyfi yerinde idi. Çünkü, Osmanlı devleti, Rusya'ya karşı savaşa katılması konusunda kendisine yapılan davetlere büsbütün kayıtsız görünmüyordu. 1707 yılında Stanislav LEŞÇİNSKİ'nin Osmanlı hükûmetine gönderdiği adamlarına, Babı-Âli, XII. Karl'ın ve LEŞÇİNSKİ'nin adlarına kaleme alınmış dostane birer nâme ile karşılık vermişti.

Fakat, bu nâmeler doğrudan doğruya ait oldukları şahıslara gönderilmedi. Bunların sahiplerine ulaştırılması Silistre Seraskerine havale edilmişti. Serasker, bu nâmeleri, soylu bir Ağa vasıtasıyla, Macaristan üzerinden yola çıkardı.

İsveçlilerin bu savaşta Rusları yenip yenemeyecekleri konusunda Osmanlıların bir kanaat sahibi olabilmeleri için, gönderilen bu ağaya, XII. Karl'ın kuvvetlerine dikkatlice bakması da emrolunmuştu.

Ağaya verilen talimatta, ayrıca, müşterek menfaatleri icabı, Osmanlı devleti olmadan, Ruslarla barış akdetmemeleri konusunda İsveçlileri ikna etmek görevi de yer almakta idi.

Martin Lüther cemaatı ruhanilerinden XII. Karl'ın saray vaizi NORDBERG, yazdığı "XII. Karl'ın tarihi" adlı eserinde, 1707 senesinin Kasım ayında bu Ağanın XII. Karl tarafından kabul olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, Ağanın, İsveç başbakanı Graf Karl Piper ile de istişarede bulunduğunu kaydediyor.

Ağa, Silistre Paşasından Başbakana hitaben yazılmış bir mektubu da kendisine vermiştir. Bu mektubunda, Paşa İsveç Kralının mektubunun Padişaha ulaştığını, Padişahın da Karl'a dostluk teklifinde bulunduğunu bildiriyordu.

Polonya'da esir alınmış ve Lvov şehrinde tutuklu bulundurulmakta olan Osmanlı askerlerinin XII. Karl tarafından serbest bırakılmalarına teşekkür ifadesi olarak, Osmanlı Sultanı III. Ahmet, Ruslardan yüz İsveçli askerinin satın alınmasını emretmiştir.

Ağa, Padişahın LEŞÇİNSKİ'ye yardıma hazır olduğunu bildirmiş, fakat kendileriyle sıkı bir siyasî ittifaka giremeyeceğini, çünkü böyle bir durumda, Rusya ile mevcut barış andlaşmasının ihlâl edilmiş olacağını, ifade eylemiştir⁶⁵.

⁶⁵ J. A. Nordberg. Histoire de Charles XII. roi de Suède. vol. II. A la Haye, 1748, p. 196 ("İsveç Kralı XII. Karlın tarihi", II. cilt, Lahey, 1748, s. 196).

Bu ağanın ifa ettiği görevden, Rus hükümetinin haberi olmuş, hatta kendisinin yurda dönünce, tanıdıklarından pek çok kimseye, kendisine verilen görevi başarı ile yerine getirdiğinden bahsettiği de öğrenilmiştir.

Bununla ilgili olarak, zamanın Dışişleri Bakanı G.İ. GOLOVKİN, İstanbul'daki Rus Sefiri TOLSTOY'a şunları yazmıştır: “İsveçli'nin, şimdi bütün ordularıyla ve LEŞÇİNSKİ'nin kuvvetleriyle Visla (Vistul) nehrine yaklaştığı şu sırada, “Eğer Osmanlılar da düşmanlarımızla ittifak akteder ve bize karşı savaşa girerlerse “bunun, memleketimiz için nasıl bir tehlike teşkil edeceğini Zatiâileri de takdir buyuracaklardır”⁶⁶.

Osmanlı devleti temsilcisinin LEŞÇİNSKİ'ye geldiğini, Moskova'da akredite yabancı diplomatlar da öğrenmişlerdir.

Moskova'daki İngiliz Sefiri Charles Vitworth, 1707 yılının sonlarına doğru Stats-Secretaire (Dışişleri Bakanı) Harley'e gönderdiği raporunda şunları yazmıştır: “İyi bir kaynaktan aldığım habere göre, Minsk'te ikamet etmekte olan Prens Ragotzki'den mebuslarından birine kurye aracılığı ile gelen bir mektupta, Osmanlıların İmparator Hazretlerine (Petro'ya) savaş ilân etmek niyetinde oldukları, buna delil olarak da, Prens tarafından belgelerin asıllarının yollandığı yazılı idi. Bu olay, burada öylesine büyük bir etki yapmıştır ki, Osmanlı Elçisi bile, bir müddet için Kral Stanislav'ın yanına gitmeyi uygun bulmuştur.

Kikin'in de, Mazepa'nın yanına gitmesinin bu mesele ile ilgili olması pek muhtemeldir⁶⁷.

Tam bir hafta sonra, Vitworth, İngiltere'ye yolladığı raporunda: “Hetman Mazepa, Osmanlıların Rusya ile ilişkilerini kesmek niyetinde olduklarını yeniden açıkladı”, diye yazıyordu⁶⁸.

Osmanlı Ağasının, Polonya'da İsveç Kralının Genel Karargâhında bulunduğu sırada, Mazepa'nın adamlarından Zgura buraya gelmiş ve Mazepa'dan LEŞÇİNSKİ'ye getirdiği mektup, “Osmanlı Elçisinin huzurunda”⁶⁹ okunmuştur.

⁶⁶ T. K. Kırlova. Russko-turestkiye otnoşeniya vo vremya Severnoy voynı.- “İstoriçeski zapiski” t. 10. s. 26 (Kuzey savaşı yıllarında Rus-Osmanlı ilişkileri.- “Tarihi notları”, 10. cilt, s. 26.

⁶⁷ R İ O, t. 39, No: 135. (RİO 39. cilt, s. 135).

⁶⁸ Aynı yerde. s. 136.

⁶⁹ Eserde “Müslüman Elçisinin huzurunda” denilmektedir. (Ben, Osmanlı Elçisinin huzurunda” demegi uygun buldum. Ö.C.E.)

Mektubunda, Mazepa ortalıkta dolaşan şayialara bakarak, Ukrayna'lı Kozakların, Kırımlılarla ve LEŞÇİNSKİ'nin taraftarlarıyla birlikte Rus kıtalarına karşı savaşacaklarını müjdeliyordu⁷⁰.

Bazı tarihçilerin kanısına göre, Osmanlı devleti Sefirinin ve Mazepa'nın vaadleri, XII. Karl'ın Rusya'ya karşı savaşa girmesinde ilham kaynağı olmuştur. (Eski İsveç takvimine göre) 27 Mart 1707 tarihinde Zederhelm, Radoşkoviça'dan şunları yazmakta idi: "Tatarlar nezdindeki adamımızdan iyi haberler geliyor. Babı-Âli doğru yolda ve iyi bir moral içinde bulunuyor; bize gelmiş olan Ağaya yaptığımız tekliflere razı oluyor.... Ruslar tarafından vaktiyle kendilerine yapılan zarar ve ziyanın intikamını almak için, Tatarlar, savaşa hazır bekliyorlar"⁷¹.

1708 yılı Ağustos sonundan Eylül sonuna kadar İsveçlilerin uğradıkları birçok yenilgiler ve özellikle Levenhaupt'un hezimetini, Rusya'nın uluslararası prestijini hatırı sayılır derecede yükseltmişti.

İsveçlilerin yanında Rusya'ya karşı savaşa girme hazırlığı içinde olan Osmanlı devleti, Lesna'daki muharebede, Rusların kazandıkları zaferi öğrenince, savaşa katılmamış, barışı korumağa hazır olduğu hususunda Rus hükümetine teminat vermek lüzumunu hissetmiştir⁷².

İstanbul'daki Avusturya Sefiri Talman, bu konuda, İmparatoruna şunları yazmıştı: "İsveç'lilerin Moskof sınırlarında uğradıkları yenilgi, doğrusu, fevkalâde bir şey oldu. Bu muharebe sayesinde, Çarın, Osmanlı devleti nezdindeki önemi büyük ölçüde artmış oldu"⁷³.

Bu sırada, yeni bir olayın haberi de gelmişti. Ukrayna Hetmanı (Atamanı) Mazepa, İsveçlilerin tarafına geçmiş...

"Osmanlılar buna çok sevindiler". Veziriâzam, İstanbuldaki Eflâk résident'ini (mukim Elçisini) nezdine çağırarak, "Mazepa'nın ihaneti konu-

⁷⁰ N. İ. Kostomarov.

⁷¹ "Karolinska Krigares Dagböcker" D. VI. s. 72-73. (Kraliyet savaş harekât kayıt defteri), VI. cilt s. 72-73.

⁷² "Pis'ma i bumagi..." t. IX. vyp. 1. str. 90. (Mektuplar ve belgeler..." IX. cilt, I. basıkı s. 90.)

⁷³ ÖS. Wien. Abteilung Staatskanzlei. Turcica (Türkei) fasz. Aus Berichten Talman's. Konstantinopel, den 19 Januar 1709. (Avusturya Devlet Arşivi. Viyana.Dışişleri Kaçılıryası Türkiye bölümü. Talman'ın mektuplarından. İstanbul 19 Ocak 1709. Talman, 1700 senesi başında Graf Ettingen ile birlikte ve sekreteri sıfatıyla İstanbul'a gelmişti. Graf, Karlofça andlaşmasının tasdiki için İstanbul'a gelmişti. Dönerken de, Talman'ı, Avusturya Sefiri olarak İstanbul'da bırakmıştı.

sunda görüşürken, Kozakların hepsinin kendisiyle birlikte mi gittiklerini, yoksa Çara mı hizmet etmekte olduklarını” sormuştur.

Moldavya (kapı kethudası) bu olayı Kiev Voyvodası D.M. Golitsin'e bildirmiş ve bu konudaki endişesini şu cümle ile ifade etmiştir: “İnşallah bu kış (1709 kışı) süresince İsveç kuvvetleri bir zeyyata uğramazlar, Osmanlılar da, Efendimize karşı (Petro'ya karşı) savaşa girmeyi düşünmezler⁷⁴.

Bu sırada, Rusya'nın büyük düşmanlarından olan Kırım Hanı II. Devlet Giray, İstanbul'da birdenbire hatırlanarak, sürgünde bulunduğu Rodos adasından, büyük debdebe ile başkente getirildi⁷⁵.

Devlet-Giray Hanın resmen atanmasından sonra (1708-1713) “Veziriâzam, üç gün süre ile Han'la görüşmelerde bulundu. Vezirler de, hudutların korunması ve alınacak tedbirler konularında kendisiyle istişarelerde bulundular⁷⁶.

24 Aralık 1708 tarihinde, yeni Han Kırım'a doğru, merasimle yola çıkarıldı. Sadrazam ve Vezirler de şehir dışına kadar kendisine refakat ettiler⁷⁷.

Daha yerine varmadan, Han, yol boyunda entrikalar çevirmeğe başladı. 1709 yılının Ocak ayında Perekop kasabasına varınca, Devlet-Giray, Zaporozje'lilerle doğrudan doğruya ilişkiler kurmak için tedbirler almağa başladı. Onun bu faaliyetini, Hetman İ.İ. Skoropadski, A.D. Menşikov'a yolladığı mektupta: “Kırım'la Zaporajye'liler andlaşmalar akdine girişiyorlar”, şeklinde ifade etmiştir⁷⁸.

⁷⁴ “Pis'ma i bumagi...” t. IX. vyp. 1. str. 90. (“Mektuplar ve belgeler...” IX. cilt, 1. baskı, s. 90).

⁷⁵ Stokholm, Dresden ve Venedik arşivlerindeki malzemeden yararlanarak, A. Stille, “1708 sonbaharında İstanbul'da Ruslara karşı hasmane bir hava esmekte idi. Padişah, fazla şöhreti olmayan Kırım Hanı Kaplan-Giray'ı tahtından indirerek, yerine, Osmanlılar ve Tatarlar arasında daha savaşı sayılan ve kendisine karşı saygı duyulan kardeşi Devlet-Giray'ı yeniden tahta oturtmağa karar vermişti. İstanbul umumî efkârı savaş psikozu içinde idi, Veziriâzam Ali Paşa da, bir dereceye kadar bu duyguları nazarı itibare almak durumunda idi”. (A. Stille, adigeçen eser, s. 87-88).

⁷⁶ “Pis'ma i bumagi...” t. IX. vyp. 2. str. 689. A. Stille. adigeçen eser. s. 89.).

⁷⁷ ÖS. Wien. Abteilung Staatskanzlei. Turcica (Türkei), fasz. 86. Aus Berichten Talman's. Konstantinopel, den 19 Januar 1709. (Avusturya Devlet Arşivi. Dışişleri Kançılaryası Türkiye bölümü, 86. Talman'ın mektuplarından. İstanbul, 19 Ocak, 1709).

⁷⁸ T.G.D.A. Kabinet Petra I. otd. II. kn. 9. 1709. list 528. (Devlet Merkez Arşivi, Diplomatik Yazışmalar kısmı. Deli Petro'nun çalışma odası. II. bölüm, 9. kitap, 1709 senesi sayfa. 528).

Rus hükümetinin elindeki bilgilere göre, Tatarlar"... Zaporojye'lilere olan vaatlerini sözle teyid ederek, onları ümitlendirmişlerdir..., İsveçli'nin yanına neye gitmeyelim? Moskof'a karşı da seve seve savaşırız", şeklinde konuşmuşlardır⁷⁹.

Devlet-Giray, Seç adlanan Zaporojye topraklarında, hain GORDIENKO taraftarları ile Rusya'ya karşı ihanette bulunmak istemeyenler arasında başgösteren iç mücadeleye karışmadan duramamış.

Zaporojye'ye gönderdiği mektupta, Starşına adlanan köklü yüksek tabaka yöneticilerinin Rusya'ya karşı tutumlarını onaylamış ve kendilerine yardım vaadinde bulunmuştur.

Nordberg'in kanısına göre, bu mektup, (12 Mart 1709 da) Perevolocnaya Meclisinde okunduğu zaman, hazır bulunanlar üzerinde büyük bir etki yapmış; sonucunda, İsveç Kralına ve Mazepa'ya katılma kararı alınmıştır⁸⁰.

Bir müddet sonra, Seç bögesine 15 kişilik bir sefaret heyeti gelmiş ve bu heyet, buradan Mazepa'ya gitmiştir⁸¹.

Kırım Hanının temsilcisi olan sultan, Mart ayında, Zaporojye'lilere, "yakın zamanda Moskova'nın güney bölgelerindeki (Velikorussskie slobody) (Büyük Rusya ovaları) adlanan engin ovalara karşı harekete geçilmesi konusunu ortaya atmıştır⁸².

Aradan kısa bir zaman geçtikten, Zaporojye'lilerle irtibatını sağladıktan, Ukrayna'daki duruma ve harp harekâtına dair lüzumlu bilgileri topladıktan sonra, Devlet-Giray, Rusya'ya karşı açıktan açığa harekete geçilmesi hususunda, Babiâli'yi teşvik etmeğe başlamıştır.

Bu konuda, Viyana'ya 7 Nisan 1709 tarihinde gönderdiği raporunda, Talman, şunları yazıyordu: "Şu sıralarda, yeni Tatar Hanının mektuplarını hamil olarak, Osmanlı hükümetine çeşitli haberciler gelmektedir. Han, Moskova'nın İsveç'e karşı savaşta olduğu şu sırada, duruma bigâne kalınmayacağı hususunda ısrar etmekte ve az bir zayıyla bile olsa, istikbale

⁷⁹ Ts. G.D.A. Kabinat Petra I. otd. II. kn. 9. 1709. L. 528. (Merkez Devlet Arşivi, Diplomatik Yazışmalar Kısmı. Deli Petro'nun çalışma odası, II. kitap, 1709. s. 528).

⁸⁰ J. A. Nordberg. Ukaz. soç. t. II. str. 284-285 (Adıgeçen eser, II. cilt, s. 284-285).

⁸¹ Ts G.D.A. Kabinet Petra I. dtd. II, kn. 9, 1709. L. 446. (Merkez Devlet Arşivi, Diplomatik Yazışmalar kısmı. Deli Petro'nun çalışma odası, II. kitap, 1709, s. 446).

⁸² Arşiv LOİİ. f. 83, op. 1. kart. 11, No: 59 (LOİİ Arşivi, 83 kısım, 1. bölüm, 11. dosya, s. 59).

matuf harekâta bulunmanın zamanı geldiği konusunda dikkati çekmektedir⁸³.

Osmanlı Vezirleri, Hanın yazdıklarına karşı büyük bir anlayış göstermekle beraber, kendisinden daha etraflı bilgiler beklemeğe karar vermişlerdir. İsveç ordusunun içinde bulunduğ u zorluklar ve bu ordunun başarısızlıklarına dair gelen haberler, Babiâli'yi temkinli davranmağa sevk etmektedir. Bu münasebetle A. Stille şöyle yazıyor: "Karl'ın kuzey topraklarındaki başarısızlığı ve Baturin'e karşı yaptığı savaşta felâketi, Osmanlı devletinde oldukça büyük bir etki yaptı; hatta, Çarın bu başarıları, hakikatte olduğundan daha önemli imiş gibi gösterildi; gerçi, bu sırada, Rusya'da, bir ayaklanmanın baş gösterdiğine dair rivayetler de dolaşıyordu⁸⁴.

Mamafih, Rusya'ya karşı askerî harekâtı, başlatmakta acele etmemekle beraber, Babiâli, öyle görülüyor ki, LEŞÇİNSKİ'ye, el altından yardım da bulunuyordu; nitekim, 1708 sonu ile 1709 yılı başında, LEŞÇİNSKİ'ye ait kıtaların içinde 500 Yeniçerinin bulunduğu na dair haber de, buna şahitlik etmektedir⁸⁵.

Rus ordusuna karşı Poltava'da yapılması kararlaştırılan genel muharebede, İsveç Kralına yardım edilmesi konusunda, Sadrazam Çorlulu Ali Paşa, el altından Yusuf Paşa vasıtasıyla Devlet-Giray'a gizlice talimat göndermişti.

Bu emri yerine getireceği için Han seviçli idi. XII. Karlın bu girişiminden de büyük bir haz duyuyordu. Fakat, Padişah, alınan bu tertipleri öğrenince, Rusya ile mevcut barış ilişkilerini bozacak hareketlere girişmesini Hana kat'î şekilde yasaklamıştır⁸⁶.

İsveçlilerin, Albay Sandul ile Silistre Seraskerine gönderdikleri mektuplara karşılık olarak, Serasker: "Alınan mektupların muhteviyatı Osmanlı devletine bildirildi. Kralın, İsveç Elçisini İstanbul'a göndermek hususundaki arzusuna Babiâli memnuniyetle muvafakat ediyor. Elçisinin bir an

⁸³ ÖS. Wien. Abteilung Staatskanzlei. Turcica (Türkei), fasz. 86 a. Aus Berichten Talman's. Konstantinopel, den 7 April 1709. (Avusturya Devlet Arşivi. Dışişleri Kançılaryası, Türkiye bölümü. Kısım 86 a. Talman'ın mektuplarından, İstanbul, 7 Nisan 1709.).

⁸⁴ A. Stille. Ukaz. soç. str. 88 (Adıgeçen eser, s. 88).

⁸⁵ "Piş'ma i bumagi..." t. IX. vyp. 2. str. 580. ("Mektuplar ve belgeler..." IX. cilt, 2. baskı, s. 580).

⁸⁶ V. D. Smirnov. Kırmskoe hanstvo pod verhovenstvom Ottomanstoy Porty v XVIII stoletii, str. 15 (XVIII. yüzyılda Osmanlı devleti hâkimiyeti altında Kırım Hanlığı) s. 15.

evvel oraya varması için kendisi (Serasker) elinden gelen yardımı yapacağını bildiriyor ve Elçinin en kısa zamanda yola çıkarılmasını rica ediyor.

Kendisi, "Kral ile Padişah arasındaki dostluğun fevkalâde yararlı olacağını umduğunu kaydediyor, (Başbakan) Piperden, dostluk andlaşmasının akdini geciktirmemesini rica ediyor ve bunun için, şartların, şimdi özellikle müsait bulunduğunu belirtiyordu⁸⁷.

Şayet, İsveç-Osmanlı ittifakının akdinden önce, Kral ile Çar arasında barış akdi görüşmelerine girişilecek olursa, Padişahın malumatı olmadan barış aktedilmemesinin fevkalâde temenniye şayan olduğunu kaydederek, "... ne de olsa, Babiâli'nin İsveç'i kendi dostu saydığını, yazıyordu⁸⁸.

Savaş, gittikçe Osmanlı devleti sınırlarına yaklaşmakta idi. Osmanlılar, Rus kıtalarının kendi topraklarına saldıracaklarından dolayı, fazlasıyla endişelenmeğe başlamışlardı.

Bu konuda, Talman, 15 Mayıs 1709 tarihinde Viyana'ya şunları yazıyordu: "... 14 gün önce, İstanbul'dan külliyetli miktarda mühimmat ile 20 top gemilere yüklenerek, Karadenize sevk olundu. Bu çeşit nakliyat, genellikle, Macaristan'a ya da Osmanlı hudutları boylarına yapılıyor; muhmet adamlarım, bu seferki silâh ve mühimmat sevkiyatının sırf Moskof sınırları boyunca yeni inşa olunan kalelere yapılmakta olduğunu söylüyorlar⁸⁹.

Rusya hudutları boyunca asker ve silâh sevkiyatı artan bir hızla sürmekte idi. Mazepa'dan alınan mektuptan sonra, bu faaliyet, daha da hızlandı. Bu mektupların içeriği, Osmanlı Vezirlerince derinlemesine incelenmekte idi. Bu konuda yapılan birçok müzakerelerden ve durumun Padişaha arzından sonra, karada ve denizde silâhlanma kararı alınmıştı. Bu silâhlanmanın hangi ölçülerde yapıldığına dair, Talman'ın Viyana'ya gönderdiği raporlarda teferruatlı bilgiler bulunmaktadır⁹⁰.

"Osmanlı donanmasıyla Akdeniz'de, Limni'de bulunan Kaptan Paşaya ulaştırılan bir fermanda, emrindeki gemilerden 5 kadırganın İstanbul'a

⁸⁷ A. Stille. Ukaz. soç. str. 93-94 (Adıgeçen eser, s. 93-94.).

⁸⁸ ÖS. Wien. Abteilung Staatskanzlei, Turcica (Türkei), fasz. 86 a. Aus Berichten Talman's, Konstantiopel, den 15 Mai 1709. (Avusturya Devlet Arşivi, Dışişleri Kaçılaryası bölümü Türkiye kısmı, bl. 86 a. Talman'ın mektuplarından. İstanbul, 15 Mayıs 1709).

⁸⁹ ÖS. Wien. Abteilung Staatskanzlei. Turcica (Türkei) fasz. 86a. Aus Berichten Talman's. Konstantinopel, den 18 Juli 1709. (Avusturya Devlet Arşivi. Viyana. Dışişleri Kaçılaryası, Türkiye kısmı. bölüm 86 a Talman'ın mektuplarından. 18 Temmuz 1709).

⁹⁰ Aynı yerde.

gönderilmesi istenmiş; bu gemiler buraya geldikten sonra, top, silâh, mühimmat ve her türlü savaş levazımatı ile yüklü 5 harp gemisi ve 6 fırkateyn ile birlikte, 1000 topçu eri ve kalabalık sayıda piyadelerle, bu gemilere bindirilerek, 14 gün önce Karadeniz'e açıldılar.

Ayrıca, 5 Yeniçeri müfrezesi ile sayıları 4000 kadar olan kıtalar, komutanları ile, her türlü ihtiyaçlarını ikmal ederek, ilk müsait rüzgârda yola çıkarılmak üzere bekletilmektedirler.

Bu kıtaların hepsi Moskof hudutları boyuna gönderilmektedirler. Bundan maada, haftalardan beri, buradaki tersanede, 30 kadar fırkateynin betirilmesine geceli gündüzlü çalışılmakta olup, bunların da birkaç güne kadar tamamlanacağı ve her birine 200 kişilik mürettebat tahsis olunacağı öğrenilmiştir.

Trabzon ve havalisinden 4000 Yeniçerinin seferber edilmesi için talimat gönderilmiş olup, bu kuvvetler, Rize ve Trabzon Paşalarının emrinde, Rumeli tarafındaki Moskof hudutlarına sevk olunacaklardır. Sofya Paşası olan İsmail Paşa, Bender istikametine hareket etmiştir. Bu konularda, her biri bilgi sahibi olan kişiler, etrafa o kadar çok ve çeşitli fikir ve mütalâalar beyan ediyorlar ki, bunların arasından, Osmanlıların Moskova ile ilişkilerini kesmeğe mi, yoksa sadece hudutlarını takviyeye mi çalıştıklarını anlamak imkânsız.

Osmanlıların bu hazırlıklarla uğraştıkları sırada, Rusların Poltava'da İsveçlilere karşı zafer kazandıkları haberi gelmişti.

Kuzey savaşının sürdüğü yıllar boyunca, özellikle bunun Poltava döneminde, Rus diplomasisi, başka bir memleketin ve her şeyden önce Rusya'nın güney hudutlarını tehdit eden Osmanlı devletinin ve Kırım'ın, İsveç'in yanında yer almamalarını büyük bir teyakkuzla takip etmekte idi.

Eğer, bütün Osmanlı ordusu değil de, sadece Kırım Hanı, ordularıyla İsveç Kralının yanında savaşa katılmış olsa idi, Ukrayna'daki Rus kuvvetleri, stratejik yönden, bariz bir şekilde fena duruma düşebilirlerdi. Hele Mazepa'nın ihanetinden sonra, bu durum, hakikî bir tehlike olarak kendini göstermişti.

Mazepa'nın Kırım'da ve Osmanlı devletindeki muhtemel faaliyetlerini ve çevirebileceği entrikaları nazarı itibare alan Rus diplomasisi, gereken karşı tedbirleri almıştı.

Rus Hariciyesini yöneten (Posolski Prikaz adlanan Dairenin başı olan) G.I. GOLOVKIN, 2 Kasım'da, İstanbul'daki Rus Sefiri P.A. TOLSTOY'a, şunları yazmıştı: "...Mazepa, ihanet ederek, İsveçli'nin tarafına geçti; gayet dıkkatli bir adam olduğu için, ondan sakınmak gerek. Babîli nezdinde gayret sarfederek ve bir takım dolaplar çevirerek, onları Çar Hazretlerine karşı savaşa sokmasın. Son alınan haberlere göre, Tatarlar yakında bize karşı bir harekete geçeceklermiş.

Bu sebeplerden dolayı, Babîli'nin savaşı başlatmasına mani olmak ve bunu önlemek için, Zatîlilerinin gayret sarf etmesi gerekiyor⁹¹.

Bunun ardından yazdığı ikinci bir mektupta da, Posolki Prikaz'ın Şefi GOLOVKIN, Osmanlı devleti ile Rusya arasında bir harbin çıkmaması için P.A. TOLSTOY'un müteyakkız devranmasını kendisinden tekrar tekrar rica ediyordu⁹².

Rus hükümeti, Mazepa'nın, Albay D. Gorlenko ile Yunanlı Zgura'yı Silistre Komutanı Yusuf Paşa nezdine gönderdiğine dair ajanlarından bilgiler almıştı. Bu münasebetle, Çar Petro, Golitsin'e gönderdiği bir emirle, "Her ne suretle olursa olsun, Mazepa'nın adamlarının yakalanmalarını" istemişti.

Yolladığı mektupta, askerî harekâtın seyri, İsveçlilerin ve Mazepa'nın durumu ve Rusların zaferleri konularında Tolstoy'a etraflı bilgi veren GOLOVKIN, kendisinden, bu haberlerin, İstanbul'da, geniş ölçüde yayılmasının sağlanmasını istemekte idi⁹³.

G.İ. GOLOVKIN'e gönderdiği karşılıktaki, TOLSTOY, şöyle diyordu: "Yararımıza olan her şey için ve "Osmanlı devletinin Rusya'ya karşı savaşı başlatmasını önlemek gayesiyle, olanca kuvvetimle çalışıyorum"⁹⁴.

TOLSTOY, Osmanlı yöneticileri arasındaki geçimsizliklerden de ustaca yararlanmasını bilmiştir. Bunun gibi, meselâ Silistre Seraskeri Yusuf

⁹¹ "Pis'ma i bumagi..." t. VIII. 2. vlp. str. 878 ("Mektuplar ve belgeler..." VIII. cilt, 2. baskı, s. 878.).

⁹² Tam je, str. 911-912. (Aynı yerde s. 911-912).

⁹³ "Pis'ma i bumagi..." t. IX., vvp. 2, str. 878-879, 910-912.) (Mektuplar ve belgeler..." IX. cilt, 2. baskı, s. 878-879, 910-912).

⁹⁴ 1708 yılı sonlarına doğru gönderdiği raporda, TOLSTOY, "Türklerin kendisine karşı çok sert davranmağa başladıklarını" yazıyordu. (S. M. Solovyov, ukaz. soç. kn. III. st. 1536; "Pis'ma i bumagi...", t. IX. 2. vvp. str. 771). (Adıgeçen eser, III. kitap, s. 1536; "Mektuplar ve belgeler..." IX. cilt, 2. baskı, s. 771).

Paşa ile Devlet-Giray'ın birbirine düşman olduklarını ve İstanbul'dan Kırım'a giderken, Paşanın, Hanı görmek dahi istemediğini biliyordu.

Paşa, Devlet-Giray'ın her alandaki girişimlerine karşı çıkmış ve Rusya'ya karşı savaşta kendisine yardım etmek istememiştir. TOLSTOY, Yusuf paşaya bir kaç kere mektup da göndermiştir.

Mazepa'nın mektuplarını alır almaz, Yusuf Paşa, bunları derhal İstanbul'a yollamış ve aynı zamanda, İsveçlilerin işleri iyi gitmediğinden, Rusya'ya karşı savaşa girmenin manası olmadığını, kaydetmiştir⁹⁵.

Nitekim, 15 Mayıs 1709 tarihli mektubunda, Talman, Viyanaya şunları yazıyordu: "Yeni Tatar Hanının girişimleri karşısında telâşa kapılmış olan Moskova'dan, buraya, bir müddet evvel, değerli hediyeler, siyah tilki ve samur kürklerden oluşan bir takım adamlar gelmiş bulunmaktadır. Bu hediyelerin yardımı ile, bunlar, Osmanlı devleti tarafından meydana gelebilecek tehlikeyi önlemeğe çalışıyorlar..."⁹⁶

TOLSTOY, Osmanlılar tarafından saldırı vuku bulmayacağını yazarak, Deli Petro'yu ve Rus nazırlarını teskin etmeğe çalışıyordu.

3 Ocak 1709 tarihli mektubunda, TOLSTOY, PETRO'ya şöyle yazıyordu: "Osmanlı sarayı, hiç kimsenin cazip tekliflerini dinlemeden, şaşmaz tutumunu sürdürmeğe kararlıdır"; "Sadrazamla" yaptığı görüşmede, kendisine, "Şüpheye mahal bırakmayacak şekilde, barışa bağlı kalınacağı teyid olunmuştur. Şu andan itibaren, gelecek bahara kadar Zatüdevletleri, Osmanlılardan ve Tatarlardan endişe duymamalıdır"⁹⁷.

TOLSTOY'un İstanbul'dan gönderdiği son mektuplar bu derecede rahatlatıcı haberler içermekte idi. Fakat, PETRO ve Rus hükümeti, bu yazılanlardan fazla bir rahatlık duymuyorlardı; bu da sebepsiz değildi.

XII. Karlın ve LEŞÇİNSKİ'nin, Mazepa'nın ve Kırım Hanının, memleketi Rusya'ya karşı savaşa sokmak için Osmanlı devletine nasıl baskı yaptıklarından yukarıda bahsedilmişti; bunların da semeresiz kalmadığı görülüyordu.

⁹⁵ Tam je. str. 689; S. M. Solovyov, ukaz. soç. t. III. str. 1537. (Aynı eser, s. 689; S. M. Solovyov. Adıgeçen eser, III. cilt s. 1537).

⁹⁶ ÖS. Wien. Abteilung Staatskanzlei, Turcica (Türkei), fasz. 68 a. aus Berichten Talman's. Konstantinopel, den 15 Mai 1709. (Avusturya Devlet Arşivi. Dışişleri Kançılıryası bölümü (Türkiye kısmı). dosya 68 a. (Talman'ın mektuplarından. İstanbul, 15 Mayıs 1709).

⁹⁷ "Pis'ma i bumagi...", t. IX. vyp. 2. str. 692. ("Mektuplar ve belgeler..." IX. cilt, 2. baskı, s. 692).

Barışın bozulmayacağına dair Rusya Elçisine her hususta teminat verilmekle beraber, Osmanlı hükûmeti, aynı zamanda, hatırı sayılır kara ve deniz kuvvetlerini Rusya'nın hudutları boyunca sevk etmeğe devam ediyordu.

P.A. TOLSTOY'dan alınan 3 Ocak tarihli, metni yukarıda açıklanan mektuba rağmen, Deli Petro, birkaç gün sonra, 15 Şubatta, Azak Valisi İ.A. TOLSTOY'a şunları yazıyordu: "Şimdilik kat'i olmamakla beraber, Osmanlılarda, savaşı başlatmak gibi, bir düşüncenin başgösterdiği sanılmaktadır"⁹⁸.

Rus hükûmeti, TOLSTOY'dan aldığı gizli bilgilerden maada, başka yollardan ve özellikle Eflâk Kapı Kethudası K. Brankovan'dan gelen haberleri de yorumlayarak, bu sonucu çıkarmakta idi⁹⁹.

Azak Valisi İ.A. TOLSTOY'a, konu ile ilgili olarak yazdığı mektubunda, PETRO, bir yolunu bularak, o sıralarda Kırım'la savaş halinde bulunan "Çerkeslerle" ilişki kurmasını ve onlara: "Ruslarla birlik olmayı isteyip istemediklerini sorup anlamasını teklif etmekte idi"¹⁰⁰.

Zaporoje'nin Seç adlanan engin avaralarında meydana gelen durumu nazarı itibare alan Deli Petro, MENŞIKOV'tan, D.M.GOLİTSİN'den ve diğerlerinden, Kamenny Zaton ve Bogoroditskaya kalelerindeki asker mevcudunun artırılmasını istemekte idi.

Zaporoje Seç'inin Koşevoy Atamanı olan GORDİENKO, İsveçlilerin tarafına geçince, birkaç bin Kozak'ı da beraberinde götürdüğünden, Zaporoje'de ise, onun, mevki sahibi yaptığı adamlar, Kırım Hanı ile haberleşerek, İsveç ordusuna, Han ile ve Osmanlı devletiyle serbestçe temas ve irtibat imkânı sağladıklarından, Ruslar açısından gayet kritik bir durum meydana gelmiş bulunuyordu.

Bu sebepten, Rus hükûmeti, Zaporoje topraklarına acele olarak, kendi kıtalarını sokma kararı aldı ve Seç halkı tarafından bunlara mukavemet gösterilince de, karşı koyanlar, kılıçtan geçirildiler¹⁰¹.

⁹⁸ Tam je, vyp. 2. str. 689 (Adıgeçen eser, 2. baskı, s. 689).

⁹⁹ Tam je, vyp. 1. str. 89. vyp. 2. str. 688-689.) (Adıgeçen eser, 1. baskı, s. 89, 2. baskı, s. 688-689).

¹⁰⁰ Tam je, t. IX. vyp. 1. str. 113-114; 191-192. (Adıgeçen eser, IX. cilt, 1. baskı, s. 113-114; 191-192).

¹⁰¹ BK. V.E. Şutoy. Bor'ba narodnih mass protiv naçestviya armii Karla XII. 1700-1709 g.g. M. 1958. gl. VII. (XII. Karlın ordularının saldırılarına karşı halk kütlelerinin mücadelesi. 1700-1709 yılları. Moskova, 1958, fasıl VII.

İsveç askerî tarihçisi A. Stille, Dinyeper ile irtibatlarını sağlamak bakımından, Zaporojye'lilerle ittifakın, İsveçliler için fevkalâde önem arzettiğini yazmaktadır. Seçteki direnişin yok edilmesinin, İsveç ordusunun durumunu, münakaşa götürmez şekilde kötüleştirdiğini de, yazar, itiraf etmek zorunda idi¹⁰².

Rus hükûmeti, Kırım Hanı ile de anlaşmayı denedi. Nisan ayının başında Han'a özel bir sefaret heyeti gönderildi¹⁰³.

Rusların yaşadıkları yerlere saldıran "Kuban'luların haydutluklarına son verilmesi", müşterek hududa sahip iki memleket "Halkının rahatça yaşaması için her türlü sınır anlaşmazlıklarının barışçı yollarla çözümlenmesi" konuları, Azak Valisi İ. A. TOLSTOY'un yaptığı görüşmelerin esasını teşkil etmekte idi.

Deli Petro'nun, Nisan ayında, Voronej'den Azak'a düzenlediği sefer (seyahat) çok çeşitli yorumlara ve mübalâğalı şayiaların çıkmasına sebep olmuştur. Petro, bu sırada iki gemi ile seyahat etmekte idi. Bu gemiler, Azak'taki işe yaramayan 10 geminin yerini alacaklardı. Mamafih, Kuban ve Kırım Tatarları, Osmanlı devleti ile Rusya arasında bir savaşı kundaklamış olmak için, Azak limanına 20-30, hatta 100 savaş gemisinden ibaret, muazzam bir Rus harp filosunun, Osmanlı Devletine karşı savaşmak için geldiği şayialarını etrafa yaymakta idiler. Bu dedikodular, Osmanlı halkı arasında heyecan yaratmış oldu.

Ortaya çıkan bu durumla ilgili olarak, TOLSTOY, Moskova'ya şunları yazıyordu: "Bu şayialardan dolayı, burada, az daha Padişaha, Sadrazama ve bana karşı da ayaklanma çıkacaktı. Karadeniz boylarında yaşayan Osmanlı halkın birçoğu yerlerini yurtlarını terk ederek, karıları ve çocuklarıyla İstanbul'a gelmişlerdi".

Osmanlı hükûmetinin teyakkuzu artmış, buna paralel olarak, Osmanlı donanmasının sevkıyatı da hızlandırılmıştı.

Osmanlı devleti ile aktolunan "barışın belirtilen yıllar boyunca bozulmaması için", Deli Petro, o sırada, Azak kalesinde bulunan Osmanlı temsilcisi Kapıcı-başı Ali Ağanın huzurunda, tamire muhtaç durumda olan ve Osmanlıları korkutan 10 geminin yakılmasını emretmişti.

¹⁰² A. Stille. Karl XII kak strateg i taktik v 1707-1709 g. g. SPb. 1912. Str. 82, 83, 85, 86. (1707-1709 yıllarında bir strateji ve taktik uzmanı olarak XII Karl) s. 82- 83, 85, 86).

¹⁰³ "Pis'ma i bumagi..." t. IX. vyp. 2. str. 843-846. ("Mektuplar ve belgeler...", IX. cilt, 2. baskı s. 843-846).

Bundan maada, Çar, Ali ağaya hediye olarak 300 altın Ruble para ile 61 Müslüman esirini de teslim etmişti. Bunlar hakkında, Azak Valisi İ. A. TOLSTOY, zamanında, Kırım Hanına yazdığı mektupta: “Çar Hazretlerinin topraklarında hırsızlık yaptıklarından, iadeleri caiz değildir”, demişti. Buna rağmen, Çar, “Osmanlı Padişahı Hazretleriyle mevcut barışın takviyesi için”, bu yolda hareketi uygun bulmuştu ¹⁰⁴.

Poltava meydan muharebesine dair ilk haberi, Silistre Seraskeri, Bender'den, 15 (26) Temmuz'da İstanbul'a ulaştırmıştı ¹⁰⁵.

Haber, başkentte muazzam bir etki yapmıştı. Bu haber, hiç beklenmedik ve umulmadık bir anda payitahta vardığı için, Osmanlı hükûmetinde büyük bir şaşkınlığa yol açmıştı.

Bu önemli ve ortalıkta şaşkınlık yaratan haber karşısında, hükûmet nasıl bir tavır takınmıştı?

Bunun etraflı bir tarifini, Talman'ın, 5 Ağustos 1709 tarihli mektubunda buluyoruz: “Yusuf Paşa tarafından Osmanlı devletine bir arada gönderilen üç haberci (çuhadar?) 26 Temmuz'da, haberi, İstanbul'a getirdiler.

Bu haberle, İsveç Kralının ordusu ile Ukrayna'dan çekilmeyi denediği sırada, Moskofların taarruzuna maruz kaldığı ve uğradığı bu hezimetle, bütün ikmal kollarını, topraklarını ve muharip kıtalarını kaybettiği, generallerinden ve bakanlarından birçoğunun esir düştüğü ve ordunun tamamen perişan edildiği bildirilmekte idi.

Kralın kendisi ise, Mazepa ile ve etrafında sağ kalan 200 kadar insanla, atlara binerek, kaçmak suretiyle güç halle canlarını kurtarabilmiş ve Osmanlı devleti topraklarına sığınmışlardır. Şu sırada, Osmanlıların hudut kalelerinden Özü (Oçakov) de bulunuyorlar.

Bu münasebetle, Sadrazam, 27 Temmuz'da, İstanbul'da, bütün vezirlerin ve devlet erkânının katıldığı fevkalâde büyük bir toplantı düzenledi ve burada Padişaha arzda bulunuldu.

¹⁰⁴ “Pis'ma i bumagi...” t. IX. vyp. 2, str. 842-843. (“Mektuplar ve belgeler...” IX. cilt, 2. baskı, s. 842-845).

¹⁰⁵ N. İ. Kostomarov, İsveç'lilerin Poltava'daki hezimetine dair ilk haberi, Padişahın, İsveç Kralı nezdine gönderilmiş olan Ağa'dan aldığını, ve bu zatın, Poltava'da meydana gelen olayı bir an evvel bildirmek üzere, Ağanın, alel-acele memleketine döndüğünü yazmaktadır. (N. İ. Kostomarov, ukaz. soç. str. 710). Adıgeçen eser, s. 710).

Bu toplantıda, alınan karar gereğince, vaktiyle oralara yollanmış ve daha sonra da, Paşaların ve Alay-Beylerinin emrine sevk olunmuş sipahilere (Müslüman süvarilere) ve milis kuvvetlerine, Moskof sınırları boylarına hareket etme emri verilmiş; gene bu maksatla, 29 ve 30 Temmuz tarihlerinde, 8 Paşa, sıkı talimatla İstanbul'dan Rumeliye, diğerleri de Anadolu'ya gönderilmişlerdir.

Buradaki ve Karadeniz kıyılarındaki diğer tersanelerde, bu girişimde kullanılmak üzere birçok fırkateynin tamamlanmasına aralıksız çalışılmaktadır¹⁰⁶.

Bunu takip eden haftalar boyunca, Osmanlılar, seferberliğe devam ederek, askerî kıtalarını Rusya hudutları boylarına sevk ediyorlardı.

Ağustos ayının ortasında, yeni bir Yeniçeri Kolordusu teşkil olundu. Bu kuvvetin 1500 kişisi deniz yolu ile Rus sınırına sevk olundu¹⁰⁷.

¹⁰⁶ ÖS. Wien. Abteilung Staatskanzlei, Turcica (Türkei), fasz. 86a. Aus Berichten Talman's. Konstantinopel, den 6 August, 1709. (Avusturya Devlet Arşivi. Viyana. Dışişleri Kañçalaryası, Türkiye bölümü, 86 a. Talman'ın mektuplarından. İstanbul, 6 Ağustos 1709.

¹⁰⁷ Bu konuda, Talman, şöyle yazıyordu: "Osmanlı devleti, ileride çıkacak bir savaşta, ihtiyaç duyulabilecek ne varsa, hepsini şimdiden bir araya getirmeğe büyük gayret sarfediyor.

Bu maksatla, burada alınan bütün tedbirlerden maada, Anadolu'ya gönderilen bir emirle, hafif yüklerin taşınabilmesi için birkaç bin deve ile katır; ayrıca, iaşe ve ikmal hizmetlerinin sağlanması için de Rumeli'den, çok sayıda öküz koşulu arabalarla, topları çekmek üzere, külliyetli miktarda manda gönderilmesi istenmekte idi.

Son zamanlarda, fabrikalarda dökümü yapılan çeşitli büyüklükteki 270 topun denemesi, burada 21 ve 22 Ağustos tarihlerinde, Padişahın ve Sadrazamın huzurlarında yapıldı.

İki tanesi hariç, denemede, ötekiler başarılı bulundu. Bu toplara ait, ve orduda kullanılmakta olan diğer top ve silâhlar için, burada ve memleketin diğer yerlerinde muazzam miktarlarda top ve tüfek mermileri ve bombalar dökülmektedir.

Şu sıralarda Anadolu'ya, Bağdat'a, Şam'a, Halep'e, Sayda'ya, Deyrizor'a ve Kudüs'e giden kuryeler, oralardaki garnizonlarda görevli Yeniçerilerin, ihtiyaç halinde cepheye sür'atle sevk edilebilmeleri için, bu erlerin, hükümet merkezine yakın yerlere gönderilmelerine dair emir ve talimat götürmüşlerdir.

Bu arada, Yeniçeri ve Sipahi ağalarının ve diğer subayların emri altında bulunan milisler ve Yeniçeriler, seferî çadır ve teçhizat imalatı ve diğer ihtiyaç maddelerinin ikmali için, geceli gündüzlü çalışmaktadırlar.

Bir tek kelime ile söylemek gerekirse, her şey öylesine düzene konulmuş olmalı ki, harekâta dair son emir verildikten bir ay sonra, Veziriâzam, bütün Osmanlı devletinin savaş gücünü, her türlü silâhı, cephanesi, erzakı ve münimmatı ile donatılmış olarak, seçilen hedefe karşı ertesi sene harekete geçirebilmelidir. Buradaki mutemet bazı şahısların görüşüne ve genel kanaate göre, yapılan bütün bu hazırlıklar, Moskof'a karşıdır".

Osmanlı devletinin savaş hazırlıkları hızla yürütülmekle beraber, 1709 yılında, faal bazı hareketlere girişmesine engel teşkil eden ciddî bir takım sebepler de mevcuttu.

Bu hususta, Talman, şunları yazmakta idi: "Moskofların elde ettikleri zafer, Osmanlıların İsveç lehine aldıkları tedbirleri, önemli ölçüde sarstı ve Babiâli'yi büyük bir şaşkınlık içine itti. Ayrıca, genel barış için, Fransa ile yapılmakta olan, ve burada bu anlaşmaya aktolunmuş gözü ile bakıldığı sırada, görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlandığına dair birkaç gün evvel buraya ulaşan haberler de Babiâli'nin tereddütlerini büsbütün artırmış oldu".

* * *

İstanbul'daki Rus Sefiri, 16 (27) Temmuz'da kazanılan Poltava zaferinin haberini Yusuf Paşa'nın habercisinden (Çuhadardan) öğrenmişti.

Serasker'den aldığı emir üzerine, Çuhadar, Rus Sefaretine giderek, Sefire İsveç ordusuna karşı kazanılan zaferden dolayı, Yusuf Paşa'nın tebriklerini bildirmişti.

TOLSTOY, tebriklere teşekkür ederek, haberciyi mükâfatlandırmıştı. Gelen bu haberciden TOLSTOY, daha birçok şeyler öğrendiği gibi, özellikle, XII. Karl'ın ve Mazepa'nın Osmanlı topraklarına sığındıklarına dair ilk haberi de ondan almıştı.

Rusya'dan bu konuda bir haber ve resmî bir talimat almamış olmasına rağmen, TOLSTOY, Osmanlı Veziri Aleksandr İskarlot'a (Şkarlota?), ardından da müftüye başvurarak, İsveç Kralının ve hain Hetman Mazepa'nın, başka bir yere kaçmalarına fırsat verilmemesini istemiştir¹⁰⁸.

İstanbul'daki Rus Sefirine ancak 22 Temmuz'da Moskova'dan kurye gelmişti. Gelen evrakın içinde, Deli Petro'nun İsveçlilere karşı Poltava'da kazanılan zaferin tamimi ve Golovkin'in, İsveç ordusunun Pervoloçnaya'da kayıtsız şartsız teslim olduğunu bildiren mektubu da vardı. O zamanki sıfatı Secrétaire d'Etat (Devlet Sekreteri, yani Dışişleri Bakanı) olan Golovkin, "Bu pek mes'ut zaferi Padişahın Sarayına" ulaştırmasını, yabancı devletler Sefirlerine de tantanalı bir kabul resmi düzenlemesini Sefire teklif etmekte idi¹⁰⁹.

¹⁰⁸ "Pis'mai i bumagi..." t. IX. vyp. 2. str. 998-1000. (Mektuplar ve belgeler...) IX. cilt, 2, baskı, s. 998-1000).

¹⁰⁹ Tam je, str. 997. (Aynı yerde, s. 997).

TOLSTOY, aldığı bu haberi, hemen o gün bütün Sefirlere ulaştırmıştı. Sadece Fransız Sefirine bu konuda bir tebligatta bulunmamıştı. Çünkü, onu, “Aşırı İsveçli” saymakta idi¹¹⁰.

Poltava yakınından gönderdiği ilk mektubunda, Golovkin, Sefiri, “Babıâli’ye başvurarak, XII. Karl’ın ve hain Mazepa’nın, yakalanmaları ve kaçmalarına müsaade edilmemesi konusunda, Kırım Hanına, Yusuf Paşa’ya, Eflâk ve Moldavya Kapı Kethudalarına emirler gönderilmesini sağlamakla” görevlendiriyordu¹¹¹.

Esasen, TOLSTOY, Golovkin’in mektubunu almadan, bu konuda yaptığı başvurudan, Bakanını haberdar etmişti.

26 Hazirandan (7 Temmuzdan) Poltava savaşının arefesinden başlayarak, Deli Petro, bir ay içinde, Padişah III. Ahmed’e dört mektup göndermişti. Bunlardan birincisinde, Çar, barış andlaşmasının bozulmayacağını teyid ediyor, Padişaha da, “Bu barış kararnamesinin” bir name ile teyidini” ısrarla rica ediyordu¹¹².

İlk mektubun ardından, 10, 14 ve 27 Temmuz tarihlerinde Padişaha gönderilen mektuplarda Deli Petro, İsveç ordusunun tamamen imha edildiğini bildirdikten sonra, “Dostluk ve muhabbetin” ve iki memleket arasındaki barışın korunması adına, Osmanlı devletinden, XII. Karl’ın yakalanarak, başka bir yere gitmesine müsaade edilmemesini, Mazepa’nın ise, derhal kendisine teslim edilmesini ısrarla istemekte idi¹¹³.

27 Temmuz tarihli mektubunda, Çar, barış andlaşmasının şimdiye kadar, ihlâl edilmeden korunduğu gibi, “Bundan sonra da Rusya tarafından sağlam bir şekilde korunacağına teminat vermekle beraber,” Osmanlı devleti tarafından da “Buna karşı ihlâl edici hareketlerde bulunulmaması şartı ile ve Osmanlı görevlileri tarafından işlenmiş olan yukarıda maruz hakaretin de, bu talebimize karşılık lütufkâr inayetleriyle mükâfatlandırılacağını ümit ederek, beyan ediyoruz,...” denilmekte idi¹¹⁴.

¹¹⁰ “Naukoviy zbirknik”, t. XXVIII. str. 85. (“Bilimsel Dergi”, XXVIII. cilt, s. 85. (Ukrayna dilinde).

¹¹¹ “Pis'ma i bumagi...” t. IX. vyp. 2, str. 998. (“Mektuplar ve belgeler...”, IX. cilt, 2. baskı, s. 998).

¹¹² Tam je, vyp. 1. str. 223-225; vyp. 2. str. 1073-1074. (Aynı yerde. I. baskı, s. 223-225; 2. baskı, s. 1073-1074).

¹¹³ Tam je, vyp. 1. str. 280-282, 284-290; vyp. 2. str. 1073-1074. (Aynı yerde, 1. baskı, s. 280-282, 284-290. 2. baskı, s. 1073-1074).

¹¹⁴ Tam je, vyp. 1, str. 311-313; vyp. 2. str. 1074. (Aynı yerde, 1. baskı, s. 311-313; 2. baskı, s. 1074).

Demek oluyor ki, Osmanlı devleti ile mevcut barış şartlarının korunması çerçevesinde, Deli Petro, XII. Karl'ın yakalanmasını, Mazepa'nın iadesini ve Bug nehrini aşmada onlara yardımcı olan ve kendilerine Bender'de sığınma hakkı sağlayan Osmanlı görevlilerinin cezalandırılmalarını istemekte idi.

Golovkin'in Hana ve Yusuf Paşa'ya yazdığı mektuplar da aynı mealdedir¹¹⁵.

Mazepa'nın iadesi ile ilgili, Deli Petro'nun isteğine karşı Fransız diplomasisinin nasıl bir mukabil hareket tarzı izlediğini görmek de, ilgi çekicidir.

Fransa Dışişleri Bakanı de Torcy, 2 Ekim 1709 tarihinde, İstanbul'daki Fransız Sefiri Ferriole'e yazdığı mektupta, "Büyük bir hristiyan olan Fransa Kralı Hazretleri, İsveç Kralının ve Kozakların içinde buldukları acıklı durumdan kalbî üzüntü duymaktadır. Mazepa'yı Çara teslim edecek olursa, bu, büyük hükümdarın (Padişahın) şanına ve şerefine yakışan bir hareket olmayacaktır", deniliyordu¹¹⁶.

Temmuz ayının sonunda, Moskova'ya gönderdiği mektupta, TOLSTOY şunları yazıyordu: "Burada, Babîali, Çar Hazretlerine doğru muhabbetle yanaşılıyor". Padişah ve Sadrazam, "Barışın teyidine dair" Çarın yoladığı mektubu "Pek şayanı kabul" bulmuşlardır.

Kendisinin (Sefir Tolstoy'un), XII. Karl'ın ve Mazepa'nın Rus hükûmetine teslimi konusunu sağlamakta olduğunu bildiriyordu. Ardından da, Sadrazamın, barışın tasdiki hususunda evvelce belirlenen 30 yıllık süreyi terk ederek "Bunu, daha çok ebedî barış" şeklinde yapmağa hazır olduğunu yazıyordu¹¹⁷.

Mamafih, meseleler, hiç de, TOLSTOY'un o anda tasavvur ettiği kadar basit değildi. Avusturya İmparatorunun, esaslı bilgi sahibi olan İstanbul'daki Sefiri Talman, barış andlaşmasının tasdiki ile ilgili olarak, Viyana'ya gönderdiği raporlarında, Rus-Osmanlı barış müzakerelerinin seyri ve Osmanlı devletinin yönetici çevrelerinde bu konu üzerinde cereyan eden mücadeleyi, 11 Ağustos'ta şöyle anlatıyordu:

¹¹⁵ Tam je, str. 1074-1075 (Aynı yerde, s. 1074-1075).

¹¹⁶ "Naukoviy zbirnik", t. XXVIII. str. 86. ("Bilimsel Dergi", XXVIII. cilt, s. 86).

¹¹⁷ "Pis'ma i bumagi..." t. IX. vyp. 2. str. 1090-1091. ("Mektuplar ve belgeler..." IX. cilt, 2. baskı, s. 1090-1091).

“Geçen ayın dördünde buraya gelen bir kurye, Moskova Çarından Padişaha ve Sadrazama hitaben yazılmış birer mektup getirmiştir. Mektuplarında, Çar Hazretleri, her ikisine de, İsveç Kralına karşı kazanılan zaferden bahsetmekte ve buradaki Sefirini, Osmanlı devletiyle mevcut dostluk paktını sadece yenilemekle yetkili kılmıyor, ve bunun sadece Karlofça barış andlaşmasıyla belirlenen süre için değil, fakat birkaç yıl daha fazla geçerli olacak şekilde uzatılmasını da istiyor.

Rus sefiri bu ayın altısında, Sadrazam tarafından gereken merasimle kabul olunmuş, görüşmeler sonunda, Sefir, Efendisi adına, Sadrazama, 5000 taler değerinde hediyeler sunmuş; Sadrazam da Sefire sırmalı kaftan ve ayrıca kendisine ve maiyetindeki subaylara da değerli kumaşlar hediye etmiştir. Bu ayın yirmisinde, Sefir, Padişah tarafından da kabul edilecektir¹¹⁸.

Barışın uzatılmasına dair, buradaki Sefirle imzalanacak olan andlaşmada, Babiâli, Karlofça barışından sonra, Kırım’dan pek de uzakta olmayan bir yerde inşa olunan kalenin yıkılmasını¹¹⁹, Moskova’dan istemeyi aklına koymuş olup, Statu quo’nun muhafazası için, Azak’ın da Osmanlı devletine geri verilmesinde ısrar edecektir¹²⁰.

10 gün sonra, 21 Ağustos’ta, Talman, gene bu meselelere dönüyor ve şunları yazıyordu: “... Osmanlı devleti şu sıralarda sırf Moskof işleriyle meşgul olmaktadır”.

Daha aşağıda da, Tatar Hanının faaliyetlerine ve Bender Komutanı Yusuf Paşa’ya dair bilgi vermekte ve şunları yazmaktadır: “Bu ikisi, bir müddetten beri, İsveç Kralı ile ve Kral Stanislav LESÇİNSKİ ile mektuplaşmaktadırlar ve imkânları ölçüsünde kendilerini Krallara taraftar göstermekte, ve İstanbul’a ardı ardına yolladıkları haberciler vasıtasıyla de, Osmanlı devletini Moskova’ya karşı çevirmeğe gayret sarfetmektedirler.”¹²¹

¹¹⁸ Rus kaynaklarında bu kabulün tarihi belirtilmemiştir. Golovkin’e, Temmuz ayının sonunda gönderdiği tarihsiz bir mektubunda, TOLSTOY, P. S. notunda şunları yazıyor: “Çar Hazretlerinin mektubunu hamil olarak, Sadrazam tarafından mutad olan yüksek merasimle kabul olundum ve kendisine Büyük Efendimizin namesini ve bununla ilgili hediyeleri ve bura adetine göre, bana gönderilmiş bulunan samur kürkleri verdim.

¹¹⁹ Bahis konusu olan Kamenniy Zaton kalesidir.

¹²⁰ ÖS. Wien. Abteilung staatskanzlei, Turcica (Türkei), fasz. 86 a. Aus Berichten Talman’s. Konstantinopel, den 10 August 1709. (Avusturya Devlet Arşivi. Dışişleri Kançılıyası bölümü. Türkiye kısmı, 86 a. Talman’ın mektuplarından. İstanbul 11 Ağustos 1709).

¹²¹ İbidem. Aus Konstantinopel, den 21 August 1709. (Aynı yerde. İstanbul’dan, 21 Ağustos 1709 tarihli mektuptan).

Yusuf Paşa'nın 1709 senesinin ikinci yarısındaki tutumuna dair, Avusturya Sefirinin verdiği bilgiler, sadece PONYATOWSKI'nin "Zapiski" (Notları) ile değil, çok ilginç olan ve şimdiye kadar bilinmeyen bir belge ile de teyidini bulmaktadır.

İ. Ya. DUBEJNOGO adında biri tarafından, Albay Rojny'ye gönderilen Kasım 1709 tarihli bir mektupta şu haber verilmekte idi : "Bender Paşası, Elçisini XII. Karla göndererek, ona "Yardım olarak" 15.000 kişilik bir kuvvet vereceğini bildirmiştir. İsveç Kralı bu girişimden büyük memnuniyet duymuş ve bu kuvveti kendine yardımcı olarak almak istediğini bildirmiştir."¹²²

Rus diplomasisi, her çareye başvurarak, Babıâli ile mevcut barışın korunmasına ve tasdikine gayret sarfetmekte idi. Bu hususta, Talman, şunları yazmaktadır: "Moskoflar ise, bunun aksine, dostluk yolu üzerindeki mevcut bütün engelleri bertaraf etmeğe çalışıyorlar; nitekim, geçenlerde, Çar, Tatar Hanına 10.000 Duka altını göndermiş. Bu para ile onu insafa getirmek ve savaş arefesinde kendi tarafına çekmek istemiştir.

Buradaki (İstanbul'daki) Moskof Elçisi de, dostluğu korumak maksadıyla, büyük paralar sarfına yetkili kılınmış; görünüşe bakılırsa, Osmanlı devleti de, Kırım hududuna yakın bir yerde inşa olunan kalenin yıkılması ve Azak kalesinin kendilerine geri verilmesi şartıyla (ya da, bu iki şarttan birinin yerine getirilmesi şartıyla) Moskova ile dostluğu yenilemeğe mütemayil gibi görünüyor; çünkü, bu uzak ve çorak yerlere atanan Osmanlı milisleri bile, büyük bir isteksizlikle gitmekte, üstelik Osmanlı devleti de, buralarda başarı sağlamak niyetinde görünmemektedir.

Mutemet adamlarının bana bildirdiklerine göre, Veziri âzam, bütün bu meseleleri, kan dökülmeden ve Zatışahanenin memnuniyetini mucip olacak şekilde, sonuçlandıracağına dair Padişaha arzda bulunmuştur.

Mamafih, barış andlaşmasının tasdiki için yapılmakta olan müzakere-ler, ağır bir şekilde ilerliyordu. 8 (19) Ağustos tarihinde Moskova'ya gönderdiği bir mektupta, TOLSTOY: "İsveç Kralına dair teklifime cevap verilmiyor, Padişahla görüşmeme müsaade edilmiyor, hatta benimle görüşmek bile istemiyorlar" diye yazmakta idi.

"Bunda bir şeytanlık seziyorum: henüz daha savaşa hazır olmadıklarından, Çar Hazretlerinin kendilerine karşı birden bire saldırıya geçmesin-

¹²² GBL, otdel rukopisey, f. 218, kart. 74. (Lenin Devlet Kütüphanesi, el yazmalar bölümü, 218. kısım, 74 sayılı dosya).

den çekindikleri için, bana doğrudan doğruya red cevabı vermekten korkuyorlar; ve öyle sanıyorum ki, askerî güçlerini çoğaltıncaya kadar, benimle müzakerede bulunmayacaklar; bunu başardıktan sonra da, daha büyük bir cesaretle konuşmağa başlayacaklardır¹²³.

TOLSTOY, Babîâlinin ileride izleyeceği tutumuna karşı şüphe ile bakmağa başlamıştır. Bununla ilgili olarak, Moskova'ya şunları yazıyordu: “Şüphelenmemin sebebi şundan ileri geliyor: Osmanlılar, Çar Hazretlerinin güçlü İsveç milletini mağlup ettiğini, şimdi de Polonya'da her şeyi arzusuna göre düzene koymak istediğini görüyorlar; bundan sonra da, Çarın önünde başka bir engel kalmayınca, onlara (Osmanlılara) karşı savaşı başlatabileceğini düşünüyorlar”.

Sefirin ifadesine göre, onlar, diğer savaşlardan çıktıktan sonra, Çarın, Osmanlılara karşı harbi başlatmayacağına inanmıyorlar. Sadrazam, Rus kıtalarının Osmanlı hudutları boyundan uzaklaştırılmalarını istemektedir; Rus Sefiri TOLSTOY ise, tamamen aksi fikirdedir: “Hudut boylarındaki kuvvetleri geri çekmek şöyle dursun, bunlara yenilerini katmak gerekir, çünkü, burada, olağanüstü bir hızla büyük hazırlıklar yapılmaktadır”, diye yazıyordu¹²⁴.

14 (25) Ağustosta, Müftü, sonbaharda Rusyaya karşı hiçbir hasmane harekette bulunulmayacağını, TOLSTOY'a bildirmiş; fakat, gelecek bahar için bir şey diyemeyeceğini, söylemiş. Şayet, bir şey vuku bulacak olursa, kendisini bundan zamanında haberder edeceğini ifade eylemiş, ve ayrıca, tanınmış birçok kimsenin; Lehistan henüz kendisiyle ittifak aktetmemiş iken, Rusya'ya karşı gecikmeden savaşın başlatılmasını teklif ettiğini, ancak, Osmanlı devleti savaşa hazır olmadığından, bunun yapılmadığını, sözlerine eklemiştir¹²⁵.

12 (23) Eylülde, TOLSTOY, Osmanlı Vezirleriyle bir “konferansa” katılmıştır. Elçi, bu toplantıda, önce XII. Karlin ve Mazepa'nın Ruslara teslimi konusunda müzakerede bulunulmasında ısrar etmiştir. Osmanlılar ise, bunun aksine, başta barışın tasdikini istemişler, bunun ardından da öteki konuların ele alınacağını bildirmişlerdir.

¹²³ S. M. Solovyov. Ukaz. soç. kn. 4. str. 41 (Adıgeçen eser, 4. kitap, s. 41).

¹²⁴ S. M. Solovyov. Ukaz. soç. kn. 4. str. 41 (Adıgeçen eser, 4. kitap, s. 41).

¹²⁵ Tam je. (Aynı yerde).

Tabii olarak, TOLSTOY, hükûmeti tarafından kendisine gönderilen talimatı ihlâl ederek, meselelerin, Osmanlı Vezirlerinin teklif ettikleri usule göre haline muvafakat edemezdi.

Bunun üzerine, Osmanlılar İsveç Kralı'nın ve Mazepa'nın teslimi konuları hal edilinceye kadar, barışın tasdikine müsaade etmesi için, Çara mektup yazması hususunu teklif etmişlerdir.

Bu durumda, TOLSTOY, Osmanlı Vezirlerine: "Rusya'ya karşı hasmane hareketlerde bulunmakta ve XII. Karl ile Mazepa'nın ve beraberlerindeki adamlarının kurtulmalarına yardımda bulunan Kırım Hanı ile Özü (Oçakov) kalesi Komutanı Abdurrahman Paşa meselesinin görüşülmesini teklif etmiştir. Osmanlı tarafı susmuş, buna bir karşılık vermemiştir. Bunun üzerine Elçi Moskova'ya: "Ve böylece, hiç bir şey konuşulmadan, toplantı dağıldı", diye yazmıştır¹²⁶.

Viyana'ya gönderdiği raporunda, Talman da, bu işin zorluğunu gözönünde bulundurmuş olacak ki, şöyle yazıyordu: "Adı geçen Sefir (Tolstoy) çardan aldığı talimat üzerine, maksadını para ile gerçekleştirmeye ve ilişkilerin kesilme tehlikesini her ne pahasına olursa olsun, önlemeğe gayret sarfediyor.

Bu hususta, Moskova için en kötü olanı da, Osmanlıların bunu sezmiş olmaları ve Ruslara karşı gururlu davranmalarındır."¹²⁷

Moskova'daki İngiliz Elçisi, Charles Vitworth, bu devredeki Rusya-Osmanlı ilişkilerini şöyle tarif etmekte idi: "Şimdi, Rusya ile Osmanlı dev-

¹²⁶ "Pis'ma i bumagi..." t. IX. vyp. 2. str. 1137-1138. ("Mektuplar ve belgeler", IX. cilt, 2. baskı, s. 1137-1138).

Daha 11 Ağustosta, Talman, Viyana'ya şu mealde bir mektup göndermişti: "İsveç Kralı ve Mazepa, hâlâ sınır yakınında, Yusuf Paşa'da bulunuyorlardı. Moskof Çarı, bu ikisinin teslimini istemişse de, Osmanlılar, hiç bir şekilde buna yanaşmamakta ve memleketine dönmesi için, Krala yardımcı olmak istemektedirler."

Birkaç gün sonra Moskova'ya gönderdiği bir başka mektubunda, TOLSTOY, XII. Karl'ın yanındaki bir miktar adamı ile Bender kalesi civarında ovada bir yerde bulunduğunu yazmakta ve hükûmetine şu tavsiyede bulunmaktadır: "Mümkünse, gizlice, birkaç hafif Leh süvarisi buraya gönderilsin, aniden Kralı yakalayıp kaçırınsınlar". Osmanlılar buraya yığınak yapmadan bu yapılmalı ve bu girişimde ciddi ve kararlı hareket edilmelidir. "Eğer, kaçınılma ümidi yoksa, buna hiç girişmek daha iyi olur." diye yazıyordu. (S.M. Solov-yov, ukaz. soç. kn. 4. str. 41-42). Belirtilen eser, 4. kitap, s. 41-42).

¹²⁷ ÖS. Wien Abteilung Staatskanzlei, Turcica (Türkei) fasz. 86 a. Aus Berichten Talman's. Konstantinopel, den 4 October 1709. (Avusturya Devlet Arşivi. Viyana. Dışişleri Kançılıryası kısmı. Türkiye bölümü. 86 a. Talman'ın mektuplarından. İstanbul, 4 Ekim 1709.).

leti arasında ne barış var, ne de savaş; barış akdi için ümit olduğu gibi, birçok hususlar da savaş korkusunu fazlasıyla telkin etmektedir, diyordu¹²⁸.

Müzakerelerde ortaya çıkan zorluklar, sadece Rus hükümetinin barışı sağlamak için sarfettiği ısrarlı gayretlerden emin görünen Osmanlıların buna karşı direnmelerinden değil, fakat, yabancı Sefirlerin çevirdikleri entrikalardan da kaynaklanmakta idi. İki komşu memleket arasındaki bu barış, ne XII. Karl, ne de Avusturya ve Venedik tarafından arzulanmamakta idi.

Bunların hepsi, Osmanlı devletinin Rusya ile savaş halinde olmasını ve Osmanlı hükümetinin dikkatinin, sadece memleketin kuzey sınırlarına çakılı kalmasını istiyorlardı.

Viyana'ya gönderdiği raporda, Talman, Babıâli ile Rusya arasında sürekli bir barışın yerleşmesinin Avusturya için tehlikeli olacağını yazıyor ve şöyle devam ediyordu: "Eğer, bu barış süresinin uzaması tahakkuk ederse, hiç şüphe yok ki, İmparatorun menfaatleri, bundan küçümsenmeyecek zararlar görecektir; çünkü, eğer, Osmanlı devleti, Fransızların ve isyancı Macarların yararına olarak savaşa katılmaktan çekinmişse, esas itibarıyla, bunu, Moskof kuvvetlerinden korktuğu için şimdiye kadar yapmamıştır.

Rus - Osmanlı barış görüşmelerinde başarı sağlanması halinde, Fransa'ya ve Macaristan'a karşı uzayıp giden bu savaşta, gelecek sene, Osmanlı kuvvetleri de Avusturya'ya karşı harekete geçebilirler.

"Bu itibarla, Zatı fahametpenahilerinden mutavaatkârane istirhamım şudur ki, bütün bu hususlar nazarı itibare alınarak, benim bundan sonra nasıl bir tavır takınmam gerekeceği hususundaki talimatlarının ve son mektubumda rica ettiğim, gizli masraflara harcanacak paraların, gelecek kurye ile ulaştırılmasını tensiplerine arz ederim", diyordu¹²⁹.

¹²⁸ Talman'ın bundan sonra Viyana'ya gönderdiği gizli mektupların esasını, Osmanlı devleti ile Rusya arasındaki barış andlaşmasının tasdikinin mümkün olup olmadığı, konusu teşkil etmektedir. "Eğer, bu hakikaten tatbik mevkiine konulacak olursa - bizim için işbu Macar ayaklanmasında, şimdiye kadar hiç var olmayan büyüklükte bir tehlike ortaya çıkabilir; ve Moskof sınırları boyuna yığılmış olan kuvvetler, doğruca Macaristan'a karşı kullanılabilirler. Çünkü, Osmanlı devleti, dikkatli bakışlarını hiçbir zaman bu memlekettten ayırmamaktadır". (ÖS. Aus Berichten Talman's. Konstantinopelden 11 August, 1709). (Avusturya Devlet Arşivi. Talman'ın mektuplarından. İstanbul, 11 Ağustos 1709).

¹²⁹ Tam je. (Aynı yerde).

Avusturya Sefirinin ifadesine göre, “Moskova ile Osmanlılar arasında uzayıp giden anlaşmazlığın başlıca sebebi şimdiki Tatar Hanının, durmadan ortaya attığı dedikodulardır. Nitekim, Hanın ağabeyi olan Kalgay sultan, geçenlerde Kırım’dan buraya gelmiş ve Osmanlı Vezaretine (Babiâliye) ağızdan bir sürü haberler getirmiştir. (Aynı yerde 15 Eylül 1709).

Bir başka raporunda da Talman şunları yazıyordu: “Fransızlar ve Macarlar, aralıksız olarak, hep aynı yönde yani şimdiki Osmanlı kuvvetlerinin İmparator Hazretlerine karşı kullanılması istikametinde çalışmaktadırlar.

Nitekim, hükûmetin gizli muvafakatı ile, hemen hemen her gün Osmanlılardan, Boşnaklardan ve Arnavutlardan birkaç kişinin bir engelle karşılaşmadan Macaristan’daki isyancıların tarafına katılmaları da, Osmanlı devletinin kötü niyetlerini kâfi derecede açığa vurmaktadır.”¹³⁰.

XII. Karl’ın ve Mazepa’nın Osmanlı topraklarında ikamete devam etmeleri, İstanbul’daki Rus Sefirinin durumunu ağırlaştırmakta idi.

Silistre Seraskeri aracılığı ile Osmanlı hükûmetine başvuran XII. Karl, Karadeniz’den, İstanbul ve Akdeniz üzerinden Fransa’ya kaçma imkânı sağlayabilirdi.

Osmanlı idaresi, onun bu isteğini kabul etmemekle beraber, Yusuf Paşa’ya gönderdiği bir mektupla, İsveç Kralının ve maiyetindekilerin zarurî her türlü ihtiyaçlarının sağlanmasını emretti.

Aynı zamanda, İsveçlilerin güvenli bir şekilde memleketlerine dönmeleri için, zemin hazırlanması istendi ve “Bunu yaparken, Moskofta şüphe uyandırabilecek hareketlerden kaçınmalı ve gereken her türlü güvenlik tertip ve tedbirleri alınmalıdır”, denildi.¹³¹.

Rusya’nın başdüşmanı olan iki kişinin Bender’de bulunmaları, barışın tasdiki için yapılmakta olan müzakereleri ciddi bir şekilde zorlaştırıyordu.

Rus tarafı, Osmanlıların Rusya’ya karşı olan dostluklarını ispat ederek, barış andlaşmasının resmen akdinden önce, düşmanlarının kendilerine tesliminde ısrar ediyordu.

Osmanlı tarafı ise, bunun aksine, başta barışın akdinde direniyor, diğer konuların bunun ardından müzakere edilebileceğini söylüyordu.

¹³⁰ Tam je, den 5 August 1709. (Aynı yerde) Talman, 5 Ağustos, 1709).

¹³¹ S. M. Solovyov, ukaz. soç. kn. 4. str. 42 (Adıgeçen eser 4. kitap, s. 42).

Daha Ağustos ayının, başında, TOLSTOY, Osmanlıların tutumunu, Moskova'ya şu şekilde bildirmekte idi: "Osmanlılar, İsveç Kralının gitmesine o tarzda müsaade etmek istiyorlar ki, Kral, Çar Hazretlerine karşı artık savaşa devam edemesin; bu arada da, bundan, kendilerine de bir tehlike gelmeyeceğinden emin olmak istiyorlar; yani, Çar Hazretleri İsveç'le savaşı bitirdikten sonra, Osmanlı devletine karşı savaşa girişmesin", diye düşünüyorlar¹³². O anda Rus hükûmetinin Osmanlı devletine karşı savaşı başlatmak hususunda hiçbir plâni bulunmadığı da açıkça ortada idi.

Osmanlılarda Rusya'ya karşı şüphe uyandırmak XII. Karlın yararına idi; İsveçlilerin entrikaları da, her çareye başvurarak, Rus - Osmanlı barış görüşmelerini frenlemeğe yöneltmişti¹³³.

Perevolçoynaya'dan Dinyeper üzerinden, Bender'e kaçarken, İsveçliler, Özü (Oçakov) yakınında duraklamışlardı. Buradan, Kırım'a giderek, orada barınacak bir yer aramak yakın ve kolaydı. Fakat, XII. Karl buna yanaşmadı. Karl'ın tarihini inceleyenler, İsveç Kralının, bunu, Poltava savaşı sırasında kendisine yardım vaadinde bulunduğu halde, sözünü tutmayan Kırım Hanı tarafından aldatıldığını kabul ettiği için, oraya gitmediği şeklinde yorumluyorlar¹³⁴.

XII. Karl, buradan, 22 Temmuz tarihinde, Gdansk doğumlu Martin Neyhebauer adında bir Almanı İstanbul'a göndermişti. Bu adam, önceleri Moskova'da bulunmuş, Çarın yakın adamları arasında yer almış, Çarın oğlu Aleksey'in tahsil ve terbiyesiyle uğraşmış, sonradan da, İsveç'lilerin tarafına geçerek, Kralın seferi kançılıyasında görev almıştı¹³⁵.

¹³² "Naukoviy zbirnik", t. XXVIII. str. 86. ("Bilimsel Dergi", XXVIII. cilt, s. 86.)

¹³³ Mamafih, Devlet-Giray'ın, İsveç Elçisi yarbay Lakersberg'e vâki beyanından da bildiği gibi, Poltava savaşından sonra, Han, Levenhaupt komutasındaki İsveç ordusunu, Perekopta, kendi ordusunun başında beklemiştir. İsveç'liler Kırım'a gitmiş olsalardı, Han kendilerini "İyi karşılar, seve seve kabul ederdi". (A. Stille, ukaz. soç. str. 155. (Adıgeçen eser s. 155).)

¹³⁴ Fransızlardan alınan bilgiye göre, A. D. MENŞİKOV, Neyhebauer'i Petersburg'tan kovduğu için, İsveçlilerin hizmetine girmiştir. "Naukoviy zbirnik", t. XXVIII., str. 88 ("Bilimsel Dergi" (Ukraynaca) XXVIII. cilt, s. 88. Talman, Nayhebauer'e Fevkalâde Yetkili Büyükelçi sıfatını vermektedir. 4 Ekimde Viyana'ya gönderdiği mektubunda: "Geçen Eylül ayının 27 - sinde, Bender'den buraya, İsveç Kralı tarafından Sadrazama hitaben mektup getiren Kralın Süvari Alayı Yüzbaşılardan biri gelmiştir. Mektupta, İsveç temsilcisine, Fevkalâde Yetkili Büyükelçi sıfatı verilmekte imiş".

¹³⁵ S. M. Solovyov. Ukaz. soç. kn. 4, stlb. 42 (Belirtilen eser. 4. kitap, 42 s.).

Padişaha gönderdiği mektupta, XII. Karl, savaşta yenilgiye uğradığını bildirmekte, Osmanlı topraklarında sığınma hakkı istemekte ve Rusya'ya karşı ittifak akdini teklif etmekte idi.

Karl, mektubunda şöyle diyordu: "Zatıdevletleri İmparator Hazretlerinin dikkat nazarlarına şunu arzetmek isteriz ki, eğer, bizim felâketimizden elde ettiği nimetlerden yararlanması için, Çara zaman tanırırsanız, o, beklenmedik bir anda, eyaletlerinizden birine, İsveç'e karşı yaptığı gibi, alçak müttefiki ile birlikte saldıracaktır. Bize karşı da, barışın hüküm sürdüğü bir devrede, savaş ilân etmeden saldırmıştı.

Don nehrinde ve Azak denizinde inşa ettiği kaleler ve donanması, İmparatorluğunuza karşı beslediği kötü düşüncelerin açık birer delilini ortaya koymaktadır. Meselelerin bu durumda bulunduğu bir ortamda, Babıâli'yi tehdit eden tehlikeyi bertaraf etmek için, İsveç'le Osmanlı devleti arasında aktolunacak bir ittifak- yegâne kurtuluş çaresidir.

Kahraman süvarilerinizin refakatinde Lehistan'a dönüyorum. Çarın, izzeti nefsinin ve saltanat hırsının haddini bildirmek için, silâhımı yenibaştan Moskofların kalbine dayayacağım¹³⁶.

İstanbul'a geldiğinde, Neyhebauer, Kralın mektubunu bizzat Padişaha takdim etmek istemiştir. Fakat, Osmanlılar, Neyhebauer'in Elçi payesini haiz olmadığını, sadece İsveç ordusundan bir gönüllü subay olduğunu anlayınca, Padişahın huzuruna çıkamayacağını kendisine bildirmişlerdir.

¹³⁶ "Pis'ma i bumagi..." t. IX. vyp. 2. str. 1076. (Mektuplar ve belgeler...", IX. cilt, 2. baskı, s. 1076)

İsveç ordusunda görevli, aslen Brandenburg'lu bir Alman olan ve PONYATOWSKİ ile birlikte İstanbul'a giden Fridrich SCHULTZ, Ponyatowski'nin, gayet önemli bir görevle gönderildiğine şahadet etmektedir.

STANISLAV PONYATOWSKİ (1676-1762) müstakbel Lehistan Kralının babası olup, genç yaşta siyaset hayatına atılmıştır.

Kuzey savaşı başlayınca, PONYATOWSKİ, Deli Petro'nun müttefiki olan Kral II. August'a karşı muhalefete geçmiştir.

1701 senesinde, muhalefetin başta gelenleri, XII. Karl'ın Kurlandiya'da bulunduğu sırada, PONYATOWSKİ'yi onun yanına göndermişlerdir.

İsveçlilerin adamı olarak Lehistan tahtına oturtulan Stanislav LEŞÇİNSKİ, PONYATOWSKİ'yi XII. Karl nezdine résident (mukim Elçi) olarak atamıştır.

PONYATOWSKİ, İsveç ordusunun seferi hareketlerine katılmış, İsveç Kralı ile bir arada yaşamış yüksek makam sahibi Osmanlı idarecileriyle müzakerelerde bulunmuş, Karl ile birlikte İsveç'e dönmüştür.

XII. Karl'ın ölümünden sonra, PONYATOWSKİ, II. August'un tarafına geçmiştir.

Böyle olmakla beraber, Bender ile İstanbul arasındaki mektup gidiş - gelişleri hız kazanmıştır. Bu sırada (Eylül ayının başında) XII. Karl ile görüşmek üzere, İstanbul'dan gelen bir Paşa, hediye olarak, Krala, değerli taşlarla süslenmiş 4 argamak² getirmiş ve İsveç Kralı ile dört saat süren gizli bir görüşmede bulunmuştur.

Padişahın Temsilcisi, birkaç gün sonra İstanbul'a dönerken, "İsveç Kralı, onun beraberinde, Tuğgeneral PONYATOWSKI'yi de Padişahın nezdine göndermiştir."¹³⁷.

PONYATOWSKI, Neyhebauer'e yardımcı olmak ve Rus Sefiri P. A. TOLSTOY'un plânlarına karşı koymak üzere, İstanbul'a gönderilmişti¹³⁸.

Neyhebauer'in İsveç Kralı tarafından Babiâli nezdine Elçi atandığına dair mektubu da yanında götürüyordu.

Bu yeni sıfatıyla, Neyhebauer, 1 Ekim 1709 tarihinde Sadrazam tarafından kabul edilmişti. Sefir, bu kabulde, Padişah tarafından Krala gönderilmiş olan kıymetli hediyeler için, Efendisinin teşekkürlerini ifade eylemiştir¹³⁹.

Sadrazam tarafından vâki kabulden hemen bir hafta sonra da (8 Ekimde) İsveç Sefiri, Padişah tarafından kabule mazhar olmuştur.

¹³⁷ "Naukoviy zbirnik" t. XXVIII str. 85-86 ("Bilimsel Dergi", XXVIII. cilt, s. 85-86).

¹³⁸ ÖS. den 31 October 1709. (Avusturya Devlet Arşivinden). ...31 Ekim 1709. Talman, PONYATOWSKI'nin İstanbul'a gelişine büyük önem vermektedir. Avusturya Sefirinin bildirdiğine göre, İstanbul'da kendisini, İsveç Kraliyet Hassa Süvari Alayı yüzbaşılardan olarak tanıtmakta ise de, aslında, Litvanya Ordusu Askeri Fabrikaları Başkomutanı (General - Feldzehmeister) olup, adı da Pugniowski'dir", diyor.

* "Pis'ma i bumagi..." t. IX. vyp. 2, str. 1076-1078. ("Mektuplar ve belgeler..." IX. cilt, 2. baskı, s. 1076-1078). Bu arada, İsveç Kralının Bender'den Lehistan'a, orada yerleşmiş bulunan general Krassau'nun kolordusuna gönderilme plânları ve takip edeceği güzergâh hakkında, İstanbul'daki çeşitli çevrelerde farklı düşünceler ortaya atılmakta idi. Bir plâna göre, kışın gelişini ve nehirlerin donmasını bekledikten sonra, Kralı, bir Tatar müfrezesinin refakatinde, Lehistan'daki İsveç kolordusunun bulunduğu yere kadar götürmek bahis konusu idi.

Talman'ın yazdığına göre, "Şayet bu plân başarılı olmazsa, Kralı, Bender'den alıp, Osmanlı ülkesinden geçirmek suretiyle, Triyeste limanına götürmek ve deniz yolu ile memleketine göndermek gerekecektir. Çünkü, bu seyahati ile ilgili olarak, ona mektup yazan Rakoczi, Avusturya İmparatorunun kuvvetlerinden korktuğu için, XII. Karlın istediği gibi, kendisini Macaristan topraklarından güven içinde geçirecek durumda değildi".

(ÖS. aus Berichten Talman's. Konstantinopel, den 4 October 1709.) (Avusturya Devlet Arşivi. Talman'ın mektuplarından. İstanbul, 4 Ekim 1709.)

¹³⁹ Aynı yerde. Talman'ın 19 Aralık 1709 tarihli mektubundan.

Talman'ın kanısına göre, bu kabulde "İsveç Sefirine ve maiyetine karşı büyük lütufluklukta bulunmuş, kendisine bir kaftan hediye edildiği gibi, maiyetindekilere de, istisnasız olarak, hediyeler verilmiştir. (Halbuki, cari olan usule göre, Sefirin yanında giden en kıdemli subaya hediye vermek adetti).

Ayrıca, Sefirin, böyle bir kabulde, Padişahın huzuruna hediyesiz çıkmış olması da, hiç şüphesiz, Efendisinin içinde bulunduğu özel durumundan ileri gelmekte idi.

Padişaha hitaben yaptığı konuşmasında, Elçi, Osmanlı Devleti hudutları içinde Kralına sağlanmış olan himayeden ve güvenlik tedbirlerinden dolayı teşekkürlerini arzemiş ve Osmanlı devletinin bu tutumunun, İsveç Kralında, lâyük olduğu minnettarlığa mazhar olacağına dair teminat vermiştir".

Neyhebauer, Padişahın, inayet buyurarak XII. Karl'ı Osmanlı hudutlarından emin bir refakat müfrezesiyle İsveç'e göndermesini de istiham eylemişse de, Padişah bu isteğe bir karşılık vermemiştir.

15 Ekimde Neyhebauer ve PONYATOWSKİ, Reis Efendinin (Dışişleri Bakanının) makamına davet edilmişlerdir.

Talman'ın bildirdiğine göre, Osmanlı Veziri, iki devlet arasında anlaşma sağlanması için, Osmanlı devletinin, İsveç ile Moskova arasında arabuluculuk yapmak istediğini bildirerek, zemin yoklamasında bulunmuştur.

Bender Komutanı Yusuf Paşa da, İsveç nezdinde bu yolda bir sondaj denemesi yapmıştır.

Fakat, ne Kralın, ne de Elçisinin, Ruslarla anlaşmaya dair lâf edilmesine dahi tahammül edemeyişleri, Osmanlıların fazlasıyla memnuniyetlerini mucip olmuş, verdikleri karşılıkta, "Anlaşmak değil, yer yüzünde bir tek İsveçli bile kalsa, silâhı elden bırakmayıp, uğradıkları hezimetin intikamını Moskof'tan alacaklarını, bildirmişlerdir.

Reis Efendi, Elçiye, Veziriâzamın cevabî bir mektubunu vermiştir. Bunda, İsveç Kralının başvurusuna karşılık olarak, Osmanlı devletinin, yeteri kadar güvenlik kuvveti ile, Kralı Lehistan tarafında bulunan kıtalarına kadar geçirmek üzere, gereken her türlü tertip ve tedbiri alacağı bildiriliyordu.

Yukarıda adı geçen "Brandenburglu" Fridrich SCHULTZ'un PONYATOWSKİ'nin İstanbul'daki görevine dair anlattıkları, bu konudaki bil-

gimizi oldukça genişletiyor. Schultz, İstanbul yolculuğunda PONYA-TOWSKI'ye refakat etmekte idi.

Bu zat, Ponyatowski'nin sessiz geçiştirmek istediği olaylardan bahsetmektedir. Talman bile bunlara temas etmemektedir. Bu arada, Schultz, kendi gördükleri ile başkalarından duyduklarını kesin şekilde ayırmaktadır.

Bu konuda, Schultz, şunları anlatıyor: "İstanbul'da, Ponyatowski, şan ve şerefle kabul olundu; üç def'a Padişahın huzuruna çıktı. Kralın korunması için Padişah'tan 600 sipahi sağladı ve bunlar, Fridrich Schultz ile birlikte Bender'e gönderildiler.

Efendisinin maiyetinde olduğu sırada, Schultz, Fransız Sefirine ve diğerlerine yaptığı ziyaretlerde, PONYATOWSKI'nin, Padişah tarafından vâki her üç kabulün sonuçlarından memnun kaldığını, "Bu görüşmelerde, Padişahın imkânlar ölçüsünde Krala her hususta yardımda bulunulacağı'nın bildirildiğini, ve kendisine 4 sandık Osmanlı parası gümüş akça verildiğini, ve Kralın, Lehistan'da İsveç generalinin bulunduğu yere kadar Osmanlı kıtalarının refakatinde gönderileceğini anlatırken, bunları, PONYA-TOWSKI'nin ağzından duyduğunu, söylüyor.

XII. Karl, Bender'den, İsveç ordusuna mensup bir yarbay ile ana-kraliçeye, bir mektup göndermiştir. Fridrich Schultz bu yarbay ile İstanbul'da karşılaşmıştır.

Ana-Kraliçe, bu yarbayı, bir mektupla Padişaha göndermiştir. Mektubunda, Ana-Kraliçe: "Oğlu olan Kralı bırakmamasını... onu himayesine almasını, her türlü ihtiyaçlarını karşılamasını Padişah'tan rica ediyor ve her şeyin karşılığını ödeyeceğini vaadediyordu."

PONYATOWSKI ile birlikte, Kralı korumakla görevlendirilen 6000 kişilik Osmanlı süvari birliğinin Komutanı olan Paşa da İstanbul'dan Bender'e gelmişti.

Ponyatowski'nin gelişine XII. Karl çok sevinmişti. Sabahtan öğleye kadar bir arada kaldılar; sonradan çıkarak, Kaçılıryaya, Nazır Millyar'ın yanına gittiler; öğleden akşama kadar, üçü bir arada oldular; neler konuştuklarını bilmiyorum".

"Osmanlı sultanının kral ile ittifak aktettiğini, buna göre, gelecek Mayıs ayında, ya da Haziran sonunda, Rusya'ya karşı savaşın başlatılacağını, bir yandan Padişahın, bir yandan da kralın savaşa gireceklerini", Ponya-

towski'nin, Bender'de dostlarına anlatırken, duyduğunu, Shultz nakletmekte idi.

Verdiği ifadelerde, Shultz, general Magnus Stenbok'un Pomeranya'daki kuvvetlerine, İsveç'teki seferberlik faaliyetlerine, Almanya'dan İsveç ordusu için gönüllülerin silâh altına alınmasına, XII. Karl'ın, Ukrayna'nın işgalini tekrarlamak hususundaki niyet ve tasavvurlarına dair ilginç bilgiler vermektedir. Kançılıyasında iken, bir defasında, Kralın, hazır bulunan birçok kişinin yanında: "Ya saadetime erişeceğim, ya da Kral olmayacağım", dediğini, söylemektedir¹⁴⁰.

Mamafih, İsveçlilerin Rusya'ya karşı İstanbul'da çevirdikleri dolaplar başarısızlıkla sonuçlandı. İsveçliler, Osmanlı devletinin, Rusya ile olan barış andlaşmasını tasdik edeceğine kani olmuşlardı. Bunun üzerine, İsveç Büyükelçisi, esasen mektuplaşmakta olduğu Fransız Sefiri ile anlaşarak, isyan etmiş olan Macarların, o sırada İstanbul'da bulunan milletvekillerinden Horvat Ferenz'i de kendi taraflarına çekerek, İsveç Kralını Macaristan üzerinden memleketine iade etmesi hususunda, Osmanlı devleti nezdinde girişimlerde bulunmayı kararlaştırdılar.

Bender'de bulunan İsveç Kralı, Osmanlı ve Tatar kıtalarının refakatinde Macaristan'a getirilip, buradan da gene Osmanlı Tatar ve isyancı Macar askerlerinin muhafazasında Silezya'dan geçirilebilirdi. (Buradaki halkın büyük bir kısmı, içine düştüğü bu durumdan dolayı, Krala çok acıyorlardı). Ya da, Lehistan ile Silezya arasından bir yerden, Kralı memleketine ulaştıracak bir yol bulunabilecekti.

Ayrıca, böyle bir yolun seçilmesinde, Osmanlı devleti de, Kralı, güvenlik içinde yurduna göndermek hususundaki vaadini yerine getirirken, Macar isyancılarına da büyük destek sağlamış olacaktı. Böyle bir hareket ise, Avusturya İmparatorunun taraftarları arasında oldukça büyük şaşkınlık yaratacağı gibi, Kralın maiyetine verilen Osmanlı ve Tatar kıtaları, yardımcı İsveç kuvvetleri sayılacaklarından, ilişkilerin resmen kesilmesi için yeterli bir sebep de teşkil etmeyecekti¹⁴¹.

Babiâli nezdinde akredite Fransız Sefiri, İsveçlilere faal bir şekilde yardımcı olmakta idi. Bu arada, İsveç Kralının Macaristan üzerinden yurdu-

¹⁴⁰ Aynı yerde. 19 Aralık, 1709 tarihli mektuptan.

¹⁴¹ "Naukoviy zbirnik", t. XXVIII, str. 87. ("Bilimsel dergi", XXVIII. cilt, s. 87.

na gönderilme tasarısı, İstanbul'daki Avusturya Sefirini fena halde korkutmuştu, Talman, karşı tedbirler almak zorunda kalmıőtı¹⁴².

Ponyatowski'nin İstanbul'dan ayrılmasından sonra, İőveçin menfaatlerini korumakla Neyhebauer görevlendirilmiőti.

Mazepa'nın Bender'de onunla birlikte bulunan kiőilerin geri verilmelerine dair Rus isteklerine karşı Neyhebauer, vâki kabul sırasında Osmanlı Vezirine bir protesto notası vermişti. Bu notada, diğer hususlar arasında Şu cümle de yer almakta idi: "Şayet, Babıâli Kozakları teslim edecek olursa, bütün dnyanın nazarında Çarın otoritesini yükseltmiő olacaktır" deniliyordu.

Fransız Sefiri Ferriole de İőveç'in protestosunu Vezir nezdinde destekliyordu. Hatta, bu notanın bir suretini Versailles'a (Versay'a Fransız Sarayına) göndermişti.

Ardından da, Baőmabeyinciye ziyaret eden Ferriole, "İőveç Sefirinin notasında bahis konusu ettiği hususatın kanuna ve maslahata uygun olduğunu savunmuştu".

Ekim ayının başında da, Ferriole, hükümetine gönderdiği bir mektupta, büyük bir zevk ve memnuniyetle: "Padişah, Moskof isteklerini reddetti", diye yazıyordu. "Mazepa öldü, fakat ölmese idi dahi, Çar, onu hiçbir zaman elde edemeyecekti", diyordu¹⁴³.

¹⁴² ÖS. Aus Berichten Talman's, Konstantinopel, den Januar 1710. (Avusturya Devlet Arşivi. Talman'ın mektuplarından. İstanbul, Ocak 1710.

¹⁴³ ÖS... den 19 December 1709. (Avusturya Devlet Arşivi 19 Aralık 1709. Bu olaylardan da görüldüğü gibi, tarih edebiyatında Sadrazam Ali Paşanın tutumu yanlıő bir şekilde değerlendirilmektedir. Bununla ilgili olarak, A. Z. Miőlaevski Şöyle yazmıştı: "Müteyak-kız ve Rusya'ya mütemayil olan Sadrazam Ali Paşanın da bu tutumundan yararlanarak, İstanbul'daki Rus Sefiri P. Tolstoy, hakikaten görevinde başarı sađlamıőtı". (Rossiya i Turstsiya pered Prutskim pohodom", (S. Pb., 1901, s. 19). (Prut seferi arefesinde Rusya ve Türkiye). Bu hazırlıklara dair, 31 Ekim 1709 tarihli mektubunda Talman Şunları yazıyordu: "Bundan önce vâki maruzatımda belirtilen askerî hazırlıklardan ayrı olarak, Osmanlı devleti yeni bir takım hazırlıklara da giriőerek, 10.000 kişilik yeni bir süvari kolordusunun teőkilâtına baőlamıő ve bunun 2.000 kişilik mevcudu giydirilip silahlandırılmıő ve bu ayın yirmi dördünde Sadrazam tarafından teftiőe tâbi tutulmuőtur. Geri kalan kısmının da en yakın zamanda teftiőe çıkarılması için çalıőmalara devam olunmaktadır. Osmanlılardan ve Tatarlardan oluőturulan diğer kuvvetler gibi, bu kolordu da Bender'e sevkolunmaktadır. Kral August'un Saksonyalı bir takım müfrezelerle yenibaştan Lehistan'a girmiş olmasına rağmen, (ki, bu durum Osmanlı devletinin hiç de hoşuna gitmiyor), Osmanlı kuvvetleri, bu kiő İőveç Kralına Lehistan'a kadar refakat edeceklerdir. Osmanlılar, bu seferde, Mazepa'nın yardımını ile Ukraynalı Kozakları da kendi taraflarına çekmeği umuyorlardı, fakat, Mazepa, geçenlerde Bender'de ölüverdi".

Neyhebauer, ayrıca, Osmanlı hükûmetine, Almanca olarak kendi el yazısıyla yazılmış ve sefaret mühürü ile mühürlenmiş resmî bir de belge sunmuş ve buna: "MOSKOF ÇARININ BU PEK BÜYÜK BAŞARILARINA, OSMANLI DEVLETİNİN NEDEN KARŞI KOYMASI GEREKİYOR?" şeklinde bir de başlık koymuştur. Belge, dört maddeden meydana gelmektedir:

1. "Moskof Çarı, kudretli Padişahın müsaadesi olmadan onun topraklarına girmiş ve dostu olan İsveçlilere karşı düşmanca harekâta bulunmuştur. Bunu, bir tesadüf eseri, değil, peşinen her yönü ile düşündükten sonra yapmıştır.

2. Müsait imkânlara sahip olduğu halde, Osmanlı devleti ona karşı koymadığı için, onun, ileride çok tehlikeli bir komşu olmasına yol açmıştır.

3. Osmanlı devletine karşı düşmanca tutumu, onun, Taginkakassis (Taganrok), Kermenstara (Kerç), Altsetsch Goriz(?) kalelerini tahkim etmesinden görüldüğü gibi, o, Kırım Tatarlarını hâkimiyeti altına almayı ve ileride devletin başına başka felâketler getirmeyi de tasarlamaktadır.

4. Bu imkânlar dairesinde harekete geçmiş olsaydı, Osmanlı devleti, kendine büyük menfaat sağlamış olacağı gibi, Çarın bu başarılarını zamanında önlemiş ve mühim bir ticaret şehri olan Azak'ı da, topraklarına katma şansını ele geçirmiş olurdu.

Daha aşağıda da, Neyhebauer, Rusya'ya karşı mücadele edebilmeleri için, Lehistan'da, Stanislav Lesçinski taraftarlarını desteklemeleri konusunda, Osmanlılara öğüt vermektedir. "Aynı zamanda, seri saldırılarla, Tatarlar, Azak - Moskova ve Kiev - Moskova arasındaki yollara baskınlar düzenlemeli, buralarda tehlikeler yaratmalı, etrafı yakıp yıkmak suretiyle, bu yerleri Moskof kuvvetlerinin ileri harekâtına imkân bırakmayacak hale getirmelidir. Bunlar, büyük faydalar sağlayacağı gibi, bu konuları karşılıklı müzakere etmekte de faydalar vardır. Osmanlı kuvvetlerinin, bizim kuvvetlerimizle bir araya gelmeleri, en iyi şekilde Lehistan'da gerçekleştirilebilir. Kış ordugâhları da orada. yabancı topraklarda, daha iyi işgal edilmiş olurdu. Sonra da, karşılıklı mutabakat ve muvafakatla, Moskova'ya karşı ciddi taarruzlara geçilmek suretiyle, onun, kısa zamanda aklını başına toplaması sağlanmış olurdu; çünkü, böyle bir durumda, Çar, iki hükümdara aynı zamanda karşı koyacak güçte olamayacaktır.

Avusturya İmparatoru ve Venedik gibi, öteki komşulara gelince, Fransız savaşının devam edeceğinden Osmanlı devletinin hiçbir endişesi olmasın, bu konuda ben şahsen etraflı ve esaslı bilgi sunacağım¹⁴⁴.

Bu belge, gereken dikkati üzerine çekmeği başarmıştı. Osmanlı ricali, yazılanlara karşı büyük bir ilgi gösterdiler. Talman'ın ifadesine göre, "Savaşa susamış olan Sadrazam, bu mektuptan öylesine heyecanlandı ki, Bender yakınlarında, en kısa zamanda, İsveç Kralını Lehistan'da bulunan kuvvetlerine kadar götürmek üzere, oldukça, büyük bir kolordu teşkilâtlandırdı; bu da, Moskova ile ilişkilerin kesilmesi manasına gelmekte idi. Sadrazam, ayrıca, Kral Stanislav'a sadık olan Lehlilerin, Osmanlıların onu himaye ettiklerine inanmaları için, mektupta bildirilen belgelerin hazırlanmasını ve bunların Bender'e Yusuf Paşa'ya yollanmasını da emretti. Geciktirilmesi gerekme idi, Sadrazam, kendi hazırladığı programı tatbik mevkiine koyabilirdi¹⁴⁵.

Talman'ın endişeleri yersiz değildi. Tolstoy, bazı fedakârlıklar karşılığında Babıâlden barışın devamını sağlayacak vaadler almağa devam ediyordu. Ekim ayı içinde, Rus Sefiri Reis Efendi ile altı defa görüştü ve iki devlet arasındaki mevcut anlaşmazlıkları uzun uzadıya müzakere etti. En sonunda da Sefire, Osmanlı devletinin ciddî isteklerinden bir tanesinin, Osmanlı kıtalarının refakatinde Lehistan'daki kuvvetlerinin yanına götürülecek olan İsveç Kralının geçişine Çar tarafından engel olunmaması, ikincisinin de, Kırım sınırındaki Azak kalesinin Rusya tarafından Osmanlı devletine iadesi, olduğu bildirildi¹⁴⁶.

Rusya ile barış andlaşması aktolunsun mu, olunmasın mı konusunda, Osmanlı ricali arasında şiddetli bir mücadele başgösterdi. Rusya'ya karşı düşmanca bir tutum içinde olan Veziriâzam Ali Paşa, bu kavgada yenilgiye uğradı. Bu mücadelenin nasıl geliştiğine dair Talman, 19 Aralık 1709 ve 26 Ocak 1710 tarihli raporlarında etraflı bilgi vermektedir. Talman, "Bu büyük hareketin başlatıcısı Viziriâzam ve onun muhtelif makamlara yükseltip oturttuğu adamları idi", diye yazıyor.

İktidara geldiği ilk günlerden başlayarak, Sadrazam, arkadaşları ile vâki görüşmelerinde, Osmanlı silâhının son savaşta kaybedilmiş olan itibarını birkaç seferî harekâtla ve başarılı girişimlerle yükseltmeyi başaramaz-

¹⁴⁴ Tam je. 31 October 1709. Aynı yerde. 31 Ekim 1709.

¹⁴⁵ ÖS. den 29 Dezember 1709. (Avusturya Devlet Arşivi.) 19 Aralık 1709.

¹⁴⁶ RİO, t. 50. SPb. s. 307. (RİO, 50. cilt, s. 307, Petersburg, 1886.)

sa, kendini, işgal ettiği bu yüce makama lâyık görmeyeceğini, sık sık tekrarlamakta idi. İki yıl önce Macarlara karşı tasarladığı hareketin akamete uğraması üzerine, Sadrazam, bir yıl önce de dikkatini, İsveç'in ve Kral Stanislav'ın, Osmanlı devletinin Moskoflarla ilişkilerini kesmesi hususundaki ricalarına çevirmiş ve Tatar Hanı ve Bender Komutanı Yusuf Paşa aracılığı ile, bunlarla mektuplaşmağa başlamıştır.

İsveçlilerin Poltava'da uğradıkları büyük yenilgi, Osmanlı - İsveç ilişkilerinde de soğukluk meydana getirmiş ise de, bu olay üzerine, Sadrazam, Moskoflara karşı daha zalim davranma yolunu seçerek, harp hazırlıklarına büyük bir gayretle girişmiş ve İsveç Kralını Lehistan'daki kordusunun bulunduğu yere kadar götürecektir olan Osmanlı kuvvetlerini takviye maksadıyla, Bender'e çok sayıda asker göndermiş, ancak, tasarladığı gibi, ertesi baharda, bütün Osmanlı askerî gücü ile Moskova'ya karşı harekete geçememiştir...

Diğer Bakanlar ve Padişahın damadı ve gözdesi olan Silâhtar Ali Paşa, başlangıçta rakibi saydığı Sadrazamın seferî harekât konusundaki görüşü ile mutabık iken, bir buçuk ay sonra, ya Sadrazamın fikrine karşı çıkmış, ya da bunda Osmanlı devleti için bir yarar görmediğinden olacak, Silâhtar, Padişahın huzurunda, Sadrazamın bu görüşüne karşı çıkmış Movkova'nın, Osmanlılarca teklif olunan bütün şartları kabul ettiğine ve barış andlaşmasının yenilenmesini rica ettiğine göre, buna karşı koymak ve barışı bozmak için kanunî hiçbir sebebin mevcut olmadığını bildirmiştir. Üstelik, kısa zamanda Lehistan'daki durum tamamiyle değişmiş, İsveç'i ve Stanislav'ı destekleyen partiler büsbütün dağılmışlardır...

... Bu sebepler, Padişahı, 6 Kasımda, sarayda bütün Vezirlerin iştirakiyle büyük bir istişarî konferans düzenlemeğe mecbur etmiş ve bu konferansta, Veziriazamın şiddetle karşı koymasına rağmen, Moskova'nın, Osmanlılarca teklif olunan bütün şartları kabule yanaştığına, Lehistan meselesinin de, son aylarda Kral August'un iktidara gelmesiyle tamamiyle değiştiğine, İsveç tarafından Moskof Çarına karşı giriülecek en ufak bir harekât ümidi de bulunmadığına göre, Osmanlı devleti için, bundan sonra da Moskova ile dostluk ilişkilerini sürdürmek ve teklif olunan andlaşmaları kabul etmenin en muvafık hal çaresi olduğuna karar verilmiştir...

... Bu sırada, Osmanlı devleti, karada ve denizde büyük bir hızla yürütülen savaş hazırlıklarını beklenmedik bir anda durdurmuş ve cephelere doğru ilerlemekte olan kuvvetlerine dur emrini vermiştir. Umumî kanaate ve mutemet adamlarının görüş ve düşüncelerine göre, Osmanlı

devleti, Moskova ile başlatılan müzakerelere devam etmek ve bu devletle mevcut dostluğu yenilemek ve devam ettirmek hususunda ciddî bir niyete sahiptir. Başlangıçta, gayet müsait görünen konjonktürün Lehistan'da tamamen kötüleşmesi ve bazı Vezirlerin iltimas ve delâletleri bu kararın alınmasında etkili olmuştur¹⁴⁷.

Barış andlaşmasının yenilenmesi konusunda, Rus Sefiri Tolstoy mevcut engelleri aşmakta iken, Osmanlı kuvvetlerinin harekete geçmek üzere oldukları şayiaları Moskova'da halkın arasında büyük bir telâş ve heyecan yaratıyordu. Deli Petro ise, sakindi ve tasarladığı işin başarı ile sonuçlanacağından emin görünüyordu.

Moskova'daki İngiliz Sefiri, Charles Vithworth 12 Ocak 1710 tarihinde Dışişleri Bakanı Boyle'e gönderdiği raporda şöyle diyordu: "Osmanlı kuvvetlerinin Rus sınırları boylarına yığınak yaptıklarından burada çok bahsedilmektedir. Mamafih, buradaki saray mensuplarının büyük çoğunluğu, alınan tedbirler sayesinde barışın bozulmayacağından emin görünüyorlar. Çar Hazretleri ise, birkaç gün önce beyanatta bulunarak, dolaşmakta olan şayiaların kendisince de malum olduğunu açıklamış ve insanların, bir, iki ya da üç haftalık bir sabır göstererek, sonunda, bu söylenenlerin tamamıyla tersini duyacaklarını, ifade eylemiştir¹⁴⁸.

İstanbul'daki Rus Sefiri P. Tolstoy'un, kurye vasıtasıyla Moskova'ya gönderdiği haber 6 (17) Şubatta alınmıştı.

Bunda, Sefirin 3 (14) Ocakta Padişah tarafından huzura kabul olunduğu ve kendisine Türkçe yazılı barış andlaşmasının tasdikli bir nüshasının tevdi olunduğu bildiriliyordu¹⁴⁹.

¹⁴⁷ "Jurnal ili podennaya zapiska. Petra Velikogo s 1693 goda daje do zaklüçeniya Niştadskogo mira", ç. I. S. Pb. 1770, str. 255-256". ("Jurnal ya da günlük not defteri..." Petro'nun, 1693 den Niştad barış andlaşmasına kadar sürdürdüğü kayıtlar", I. k. Petersburg, 1770, s. 255-256. Barış andlaşmasının tasdiki ile ilgili olarak "vedomosti" adlı ilk Rus gazetesi, İstanbul'dan şu haberi vermekte idi: "Yeni Veziriazam, diğer hristiyan elçilerin ve Vezirlerin de hazır buldukları bir toplantıda, Moskova Sefirine, Padişahın, Çar Hazretleriyle adaletili ve sürekli bir barışın devamını arzu ettiğini açıklanmıştır", diye yazıyordu.

¹⁴⁸ "Pis'ma i bumagi..." t. X. vyp. 1. str. 35 ("Mektuplar ve belgeler..." X. cilt, 1. basıkı s.35).

¹⁴⁹ Karl'ın, 700.000 kişilik bir ordu meydana getirmek suretiyle, doğrudan doğruya Moskova'ya yürümeyi, bütün Rus ordusu üzerinde dehşet yaratarak, memleketi baştan aşağı harap etmeyi, Moskova'ya girince, kendini bütün kuzey ülkelerinin İmparatoru ilan etmeyi, ardından da, Avrupa'yı ele geçirerek, zamanla, bütün dünyaya hâkim olmayı tasarladığını, Kuzey savaşı yıllarında yaşamış ve Deli Petro'nun çalışma odasındaki dökümanlar ve A. D. Menşikov'un arşivi üzerinde incelemeler yapmış olan P. N. Krekşin iddia etmektedir.

Deli Petro, parlak bir başarı kazanmış gibi sevinç içinde idi.

Petro, ertesi gün, (Moskova Genel Valisi) A. V. Kikin'e şunları yazıyordu: "Uzun zamandan beri İstanbul'dan hasretle beklediğimiz kurye, dün nihayet geldi ve bize yararlı haberler getirdi. Osmanlılar, sadece eski barış andlaşmasını kuvvetli bir şekilde teyid ile yetinmemiş fakat İsveç Kralını da kendi kuvvetlerinin refakat ve himayesinde olmaksızın gönderiyorlarmış... bu çok iyi oldu; şimdi artık gözlerimizi ve düşüncelerimizi sadece bir yöne çevirmiş olacağız. Bugün, bu vesile ile burada şükran duası düzenlenecek, olay top atışlarıyla kutlanacaktır. (Sizin de orada aynı şeyi yapmanız gerekiyor)"¹⁵⁰.

Görüldüğü gibi, barışın Osmanlılar tarafından tasdiki alenî ve gösterişli bir şekilde, dualarla ve top atışlarıyla kutlanmıştır. Hizmeti geçenlere mükâfat ve madalyalar tevcih olunmuştur. İstanbul'daki Rus Sefiri Tolstoy, zamanın en yüksek rütbelerinden biri olan ve Çarın Sır Ortağı manasına gelen "MAHREM MÜŞAVİR" rütbesine terfi ettirilmiştir.

Uzun zamandan beri beklenmekte olan bu güzel haberi getiren Mark Serbinin adındaki kuryeye de 300 altın ruble mükâfat verilmiştir.

Bu, sevinmeğe değer bir olaydı. Sevinmenin başlıca sebebini, Deli Petro kendisi, şöyle ifade etmekte idi. 1700 yılında aktolunan İstanbul barış andlaşmasında hakim olan düşünce, bugün de geçerlidir. İki cephede aynı zamanda savaşmamak düşüncesi... Petro, Poltava zaferinden sonra bile, Rusya'nın böyle bir davranışa gücünün yetmeyeceğine inanıyordu.

Osmanlılarla aktolunan barış, bu tehlikeyi bertaraf ediyor ve "bakışları ve düşünceleri" bir tek istikamete, kuzeyde İsveç'e karşı mücadeleye tevcih etmek imkânını veriyordu.

Mamafih, bu barış uzun ömürlü olmadı. Daha 1710 yılının Kasım ayında Osmanlı devleti Rusyaya savaş ilân etti. Fakat konu, bu araştırmamızın dışında kalmaktadır.

("Zapiski Krekşina. God iz tsarstvovaniya Petra Velikogo 1709 g. "-Biblioteka dlya çteniya", t. 97. S. Pb. 1849). (Krekşin'in notları. Deli Petro'nun hükümdarlığında 1709 yılı". (Okuma kütüphanesi) cilt 97, Petersburg, 1849). Bu yüzyılın başlarında İsveçli Harp Tarihçisi Artur Stille de," Karl XII. kak strateg i taktik v 1707-1709 g. g. (1707-1709 yıllarında strateji ve taktik uzmanı olarak XII. Karl" başlıklı eserinde bir dereceye kadar aynı fikirleri ifade etmiştir.

¹⁵⁰ D. Buturlin. Voennaya istoriya pohodov rossiyan v XVIII. st. ç. I. t. II. S. Petersburg, 1820. (D. Buturlin, XVIII. yüzyılda Rus seferlerinin harp tarihi, I. kısım, II. cilt, Petersburg 1820. s. 380.).

II. August ve Danimarka ile İsveç'e karşı aktettiği ittifak andlaşması, Rusya'nın Osmanlı devletine karşı siyasetinde bir dönüm noktası teşkil etmekte idi. Osmanlılarla yapılan barış, Rusya'nın kuzeye karşı girişeceği mücadelenin imkân ve şartını sağlamakta idi. İki cephede aynı zamanda savaşmak mecburiyetini ortadan kaldırmakta idi. Bununla beraber, İstanbul barış andlaşması, Rusya ile Osmanlılar arasında mevcut husumetin sebeplerini ortadan kaldırmış değildi. Rusya, Karadenize çıkışa ve bu denizin sularında serbestçe seyretme imkânlarına kavuşmuş değildi. Bundan başka, bu andlaşmaya göre, Rusya, Dinyeper nehrinin ağzında inşa ettiği dört sınır kalesini yıkmak ve bunların üzerinde buldukları toprakları da Babiâliye terketmek mecburiyetinde idi. Azak kalesini kaybetmeyi de bir türlü şanına yediremiyordu.

Mamafih, İsveç'e karşı savaşırken, Rusya'nın Osmanlı devleti ile barış içinde olmasının büyük yararı vardı. Bu meyanda, Rusya'ya düşman ve bardağı taşırayabilecek güçteki bütün devletler de, Osmanlıların tarafına meyletmış görünüyorlardı. Savaşın başından itibaren İsveç diplomasisi, Rusyaya karşı meydana getirmeğe çalıştığı İsveç - Osmanlı ittifakının tahakkuku için çok gayret sarfetti. Görüldüğü gibi, Lehistan içindeki Saksonya aleyhtarı güçler, Kırım Hanı ve İstanbul'daki ve Varşova'daki Fransız Sefirleri de bu yakınlaşmanın sağlanması için çok çalışmışlardır. Bundan bir müddet sonra da, İsveç tarafından Lehistan tahtına oturtulan Stanislav Leşçinski, hain Mazepa ve Zaporojye'deki kabile şeflerinin elebaşılık ettikleri hizipler de bu yönde harekete geçmişlerdir.

Bütün bunların bir tek gayesi vardı: mevcut her türlü imkândan yararlanarak, Rusya ile Osmanlı devleti arasındaki barışı bozmak ve Osmanlıları İsveç'in yanında savaşa sokmak. Bu gayeye erişebilmek için, Rusya'nın düşmanları her çareye başvurmaktan çekinmiyorlardı.

Bu çevreler, Rus hükûmetinin, doğrudan doğruya Osmanlı devletini tehdit edici mahiyette bir takım girişimlerde bulunduğu dair, İstanbul'da çeşitli şayialar yaymakta idiler.

Bir yandan da, özellikle Azak ve Taganrog civarında meydana getirilen tahkimatın, Kamenny Zaton'un yapılışının ve Voronej'de inşa olunan donanmanın doğrudan doğruya Babiâli'yi hedef aldığını iddia ediyorlardı.

İstanbul'daki yabancı Sefirler, Rus Sefiri P. A. Tolstoy'un gelişini, Balkanlardaki hristiyan ahali ile ilişki kurmak ve bunları Babiâli'ye karşı ayaklanmağa hazırlamak şeklinde izah ediyorlardı.

İstanbul'da olduğu gibi, Moskova'da da bu yabancı Sefirler, Osmanlı devleti ile Rusya arasındaki barışın bozulacağı yolunda ardiarası kesilmeyen şayialar çıkarmaktan çekinmiyorlardı. Çoğu zaman, "Savaş kaçınılmazdır, bugün - yarın patladı - patlayacak" biçimde haberler yayıyorlardı. Maksatlarına erişmek için, bu yabancı diplomatlar yüksek makam sahibi Osmanlı ricaline değerli hediyeler sunmaktan bile kaçınmıyorlardı.

Özellikle, İsveç ordusunun Ukrayna'ya saldırısı ve Hetman Maze-pa'nın ihaneti sırasında, Osmanlıları savaşa sokabilmek için, Rusya'nın düşmanlarının bu alandaki ısrarlı gayretleri bilhassa artmıştı. XII. Karl, bu devrede, Lehlilerden, Osmanlılardan Tatarlardan ve Ukrayna Kozaklarından büyük bir ordu meydana getirmeyi hayal ediyordu. Bu kuvvetin esas çekirdeğini İsveç ordusu teşkil edecekti.

İsveç'in müttefiki olan Fransa, hatta Avusturya bile, Osmanlıların Rusya'ya karşı savaşa girmesiyle çok ilgileniyorlardı. Böyle bir savaşa katılması halinde, Macaristan'da sık sık böşgösteren Avusturya aleyhtarı ayaklanmalardan Babiâlinin dikkati uzaklaşmış ve bunlara olan destek ve yardımı kesilmiş olurdu.

Osmanlı hükümetinde, devlet ricalinin büyük bir kısmı, Rusya'ya karşı savaşa girilmesine taraftardı. Nitekim, Rusyaya karşı olan tutumundan dolayı 1703 yılında tahtından uzaklaştırılmış olan Kırım Hanı Devlet - Giray, 1708 senesi sonunda tekrar Hanlık tahtına oturtulmuştu.

Poltava muharebesinden önce ve sonra Osmanlı devleti faal bir şekilde silâhlanmağa devam ederek, kara ve deniz kuvvetlerini Rus hudutları boylarına sevk ederek, savaşa hazırlanmıştır.

Babiâli içindeki gayretli Rusya aleyhtarı güçler - Kırım Hanı ile İsveç Kralının uyduları olan Leşçinski ve Mazepa, 1709 yılının Haziran ayına kadar, Padişaha müsait fırsattan (Rusya'nın İsveç'le savaş halinde olmasından) yararlanarak, Ruslardan intikam almak ve Azak kalesini yeniden ele geçirmek için savaşa girmeyi telkin etmişlerdir. Fakat, Osmanlı devleti, müsait gibi görünen bu durumdan yararlanmamıştır. Ancak, bunu, kuzey komşusu ile olan barış ve dostluk ilişkilerini sürdürmek hususundaki iyi niyetinden değil, başka sebeplerden dolayı yapmamıştır.

Bu sırada, Rusya, Osmanlı devleti ile olan ilişkilerinde ihtilâfa sebebiyet verebilecek her hangi bir olayın meydana gelmesinden kaçınmıştır. Böyle olmakla birlikte, tabii olarak, Osmanlı devletinin dış siyasetini dikkatle izlemekten de geri kalmamıştır.

Azak Valisine gönderdiği talimatta, Deli Petro: “Osmanlılara karşı uyanık olmasını” emretmektedir. Bu arada, Dinyeper nehrinin aşağı kırsımlarında müstahkem bir takım Rus kaleleri de inşa edilmişti.

Fransızların, İsveçlilerin ve diğer yabancı diplomatların İstanbul’daki Rusya aleyhtarı faaliyetlerini felce uğratmak ve başlarında Veziriâzam Daltaban’ın, Kırım Hanı Devlet - Girayın ve diğerlerinin bulunduğu intikamcı kuvvetlerin plânlarını sonuçsuz bırakmak hususunda, Rus diplomasisi az gayret sarfetmemiştir.

İstanbul’da görevde bulunduğu uzun yıllar boyunca, Rus Sefiri P. A. Tolstoy, Kırım Tatarlarının saldırılarına mani olmuş ve Osmanlı devletinin Rusya’ya karşı savaşa girmesini önlemek suretile, İsveçlilere karşı yürütülmekte olan mücadeleyi önemli ölçüde hafifletmiştir.

Özellikle Poltava meydan muharebesinin yapılacağı sıradaki 1708/1709 kışında, Osmanlıların davranışları, Rusya’da telâş ve endişeye sebep olmakta idi. Bu dönemde, Osmanlı ordusunun silâhlandırılması dehşet verecek bir hal almıştı. Nihâî karara varmak üzere, Osmanlılar bir tek işaret bekliyorlardı. Bu işareti, İsveçlilerin Ruslara karşı kazandıkları büyük bir zafer teşkil edecekti.

Mamafih, XII. Karlın başarı haberi yerine, Levenhaupt’un Kolordusunun Ruslar tarafından perişan edildiği haberi İstanbul’a ulaşıverdi.

Osmanlılar, Mezapa’nın Çara ihanet ettiği haberine sevinmişlerdi. Fakat, ardından da, Baturin’in Ruslar tarafından tahrip edildiğini, Ukrayna’daki İsveç ordusunun zor durumunu ve bu düşmana karşı Rus ordusunun değil, Ukrayna halkının da mücadeleye giriştiğini öğrenmiş oldular.

Geçen yüzyılda yaşamış olan Rus Harp Tarihçisi D. Buturlin, bu konuda : “İstanbul’daki Padişah divanı” Rusya’ya karşı savaşı istiyor, ancak, İsveçlilerin içine düşecekleri felâketlerin ortağı olmaktan kaçınıyordu” diye yazıyordu.

Sonuç olarak, diyebiliriz ki, İsveç ordusu, Poltava’da, müttefiki olan Kırım Hanından ve Lehistan’daki yedek kuvvetlerinden tecrit edilmiş bulunuyordu. Güney kanatlarından bir endişe duymadan, Rusya, serbest kalan bütün kuvvetlerini muharebe alanına dahil ederek, düşman ordusunu tamamiyle yok etmek imkânına kavuşmuştu.

Zaferden önce olduğu gibi, zaferden sonra da, Rusya, Osmanlı devleti ile olan barışa ilgi göstermekte idi. Bundan dolayı, Padişaha hitap

eden namelerinde, Deli Petro, "Değişmeyen barışsever tutumunu kaydederek", bundan sonra da barış andlaşmasına riayet etmek hususundaki arzunu belirtiyordu.

Fakat, Bender'e (Osmanlılara) sığınmış olan XII. Karl ile onun İstanbul'daki Sefirleri, Rusya ile aktolunacak barış andlaşmasına karşı, çeşitli entrikalar çeviriyorlardı. Bu hususta, Fransız Sefiri ile Veziriâzam İsveç Kralının müttefiki durumunda idiler. Rusya ile Osmanlı devleti arasında yapılacak barış andlaşmasının gizli düşmanları da, İstanbuldaki Avusturya ve Venedik Sefirleri idi.

İstanbul'daki Rus Sefiri, barış andlaşmasının tasdiki için gayretle çalışmakta idi. Bütün bu düşmanlara karşı, tek başına giriştiği mücadelede P. A. Tolstoy, bir defa daha muzaffer olmuştu. Osmanlı sarayında, Rusya'ya karşı girişilecek bir savaşın zorluklarını gören siyasî kişiler, "İsveç Kralı XII. Karl, Rusya'yı dize getirinceye kadar" barışı korumaya kararlı idiler.

1710 senesi Ocak ayının ilk günlerinde, Padişah, Rusya ile olan barış andlaşmasını tasdik eyledi.

Bu haber, Moskova'da büyük şenliklerle kutlandı.

Bu suretle, Rusya, pek de uzun bir zaman için olmamakla beraber, yine iki cephede savaşmak mecburiyetinden kurtulmuş oluyordu.

Kuzey savaşı yıllarında, Osmanlı devletinin, Rusya'ya karşı olan siyaseti, mevcut Osmanlı - Rus barış andlaşmasına rağmen savaşanların muharebelerde sağladıkları başarılar göre, şu ya da bu taraf lehinde kararsızlık içinde sürüp gitmekte idi. Bu siyaset, esas itibariyle, Rusya'ya karşı hasmane, İsveçlilere karşı da dostane bir tutum içinde idi.